

A KAPITALISTA VILÁGREND VÁLSÁGA

ÍRTA
GRÓF KÁROLYI IMRE

BUDAPEST, 1931
A PANTHEON IRODALMI INTÉZET R.-T. KIADÁSA

Globus, Budapest.

Bevezetés.

A társadalom bármely osztályához tartozó, tárgyilagosan gondolkodó ember előtt eddig sem lehetett kétséges az, hogy az emberiség fejlődési folyamatában a kapitalista társadalmi és termelési rend nem fogja a haladás utolsó fokát képezni. Annyi anomáliát, annyi igazságtalanságot, annyi intézményes embertelenséget foglal magában, melyet a köz- és magánjótékonyosság csak szórványosan, ötletszerűen és a szükséghez képest meg nem felelő mértékben képes ellensúlyozni és enyhíteni, hogy lehetetlenség volt ezt a világrendet elképzelni mint egy, a mainál magasabb erkölcsi alapon álló emberiség további evolúciójának végleges alapját, utolsó állomását.

Mi, a kapitalista világrend alapján álló polgári társadalomhoz tartozók, ezzel szemben mindeddig legfőképp azt az érvelést használtuk a szocialista társadalmi és termelési rend híveivel folytatott vitatkozásaink folyamán, hogy az absztrakt igazságosság követelményeitől függetlenül, illetve ezeknek dacára, az emberiség fejlődési folyamatának jelenlegi és belátható időn belüli stádiumában a kapitalizmus, az individualista termelési rend mással nem pótolható. Ez felel meg még mindig legjobban az emberiség jelenlegi fejlődési fokának, egyrészt, mert a vagyonszerzés, a leszármazókról való gondoskodás ösztöne leghatékonyabb rugója az egyéni iniciatívának, szorgalomnak, munkatöbbletnek, amely rugó egy szocialista világrendben hiányoznék és ez más, hasonlóan hatékony rugóval pótolható nem lenne. Másrészt, mert egy ilyen világrend a munkadíjazást, a termelt javak elosztását igazságos módon keresztülvinni képtelen volna, úgyhogy az új világrend végeredményben a jelenleginél nagyobbfokú általános elégedetlenségre, az emberi iniciativa hanyatlására, utóbb anarchiára és az emberiség fejlődésének visszaesésére vezetne.

Nem hagyandó figyelmen kívül az, hogy egyrészt a kapitalista társadalmi és termelési rend a legutóbbi időig nem is jutott a maihoz legtávolabbról hasonló végzetesen

válságos helyzetbe. A modern kapitalizmus történetében a világháború előtti időben előfordult többé-kevésbé súlyos gazdasági depressziók és krízisek ilyen szempontból nézve csupán másodlagos vagy harmadlagos fontossággal bírtak. Aránylag rövid ideig tartottak és könnyen orvosolhatók, kiheverhetők voltak. A mai világgazdasági válsággal tehát semmiképpen össze nem hasonlíthatók, sem az okokat, sem a méreteket, sem az időtartamot, sem a várható következményeket, tehát sem a diagnosist, sem a prognosist illetőleg. Nem hagyandó továbbá figyelmen kívül másrészt az sem, hogy nem is volt előttünk szemléltető példa arra nézve, hogy fennállhat-e tartósan egy, a magántulajdon negációjára felépített államalakulat, egy szocialista társadalmi és termelési rend.

Mindenekelőtt megjegyzem, hogy a szocializmus, kommunizmus, kollektívizmus fogalmainak doktrinair distinkciójára ezen fejtegetés keretében semmiféle súlyt sem helyezek. Ezek a distinkciók ezen fejtegetésem szempontjából irrelevánsak. Mérvadó csupán az, hogy az egyik világrend a magántulajdon elve alapján áll, a másik nem. Az egyik világrend a termelési eszközöket nagyban és egészben magánkezekben hagyja meg, a másik nem. Tisztázandó azonban fejtegetésem szempontjából a bolsevizmus fogalma. Bolsevik szocialista az, aki a szocialista világrendet erőszakkal akarja megvalósítani és proletárdiktatúra segítségével, terrorisztikus eszközök igénybevételével akarja fenntartani, bárha kisebbségi alapon is. Mig a mensevik szocialista, a szociáldemokrata, az új világrendet törvényes eszközökkel, demokratikus alapon, az emberek többségének érvekkel való meggyőzésével, nem pedig erőszakkal kívánja megvalósítani. Kommunizmust végeredményben minden szocialista akar. Az államszocializmus is kommunizmus. Eltérés tehát csak a végcél elérésére használandó eszközöket illetően van, nem pedig magában a végcélban. Az egyik morális fegyverrel küzd: a meggyőzni akarással, a másik immoralissal: a megfélemlítéssel.

Nézetem szerint helytelenül és igazságtalanul nevezik el a polgári társadalom köréből annyian felforgatóknak a szociáldemokratákat. Nem szükségkép felforgató az, aki rombolás nélkül, fokozatosan kívánja az emberiséget a fennálló kapitalista világrendből egy új, szerinte jobb világrendbe átvezetve látni. Felforgató az, aki mindenekelőtt és mindenáron rombolni kivan, anélkül, hogy egy fokozatos, minden társadalmi rétegre nézve elviselhető átmenetről gondoskodni akarna. Az orosz bolsevisták felforgatók voltak, mert úgyszólván mindent leromboltak, mielőtt újraépíteni kezdtek volna. Álláspontjuk (Lenin, Bucharin,

Trotsky) az, hogy a réginek teljes lerombolása nélkül az új társadalmi és termelési rendet Oroszországban felépíteni nem lehetett volna. Azon kérdés higgadt, tárgyilagos és gondos megvizsgálását illetőleg, amely kérdés mindnyájunkra nézve ma már sorsdöntő fontossággal bír, hogy mi a mostani világgazdasági válságra nézve a valószínű prognózis, ki fogja-e heverhetni a kapitalizmus ezt a méreteiben, fejleményeiben, időtartamában példa nélkül álló válságot, fenn fog-e maradhatni még hosszabb időszakon át a kapitalista társadalmi és termelési berendezkedés, vagy pedig kénytelen lesz-e a várható további események súlya alatt helyét belátható időn belül átadni egy új, szocialista alapra felépítendő társadalmi és termelési rendnek, mindenekelőtt feltétlenül szükséges, hogy a „Wunsch ist Vater des Gedankens” alapján álló mentalitás a vizsgálódásnál teljesen és tökéletesen kikapcsoltassék. Mert enélkül a vizsgálódástól tárgyilagos eredményt elvárni nem lehet, már magára a világválságra vonatkozó tények megállapítását, vagyis a diagnoszt illetőleg sem, annál kevésbé lehet azt enélkül elvárni a ténybeli megállapításokból levezetett következtetést, a prognoszt illetőleg. Nem az a kérdés, mit tartanánk helyesnek, kívánatosnak, előnyösnek a saját egyéni szempontunkból, családjaink, leszármazóink szempontjából, hanem az, hogy a lehető legnagyobb egyéni érdektelenséget és közömbösséget szuggerálva be magunknak – mintha a Mars-bolygóról érkező vizsgálónánk a Föld-bolygón előforduló eseményeket pusztán kíváncsiságból kifolyólag – felfegyverkezzünk a tőlünk telhető legnagyobb tárgyilagossággal, nem lévén tekintettel arra, hogy vizsgálódásunk eredményét szubjektíve örvendetesnek találjuk-e vagy sem, hanem csakis arra, hogy mit kell vizsgálódásunk eredményeképpen valószínűnek tartanunk, mint elkövetkezendőt. Nézetem szerint, mindig okosabb és jobb a várható eseményekkel nyíltan szembenézni, mint fület bedugva, szemet behunyva várni azokat; vagy pedig egyéni meggyőződésből, világfelfogásból kifolyó óhajtás alapján elzárkózva elvitázhatatlan tények elöl, a negáció egyszerű és kényelmes alapjára helyezkedni és azután esetleg olyan események által meglepődni, amelyeket elképzelhetetleneknek gondoltunk volna.

Általános diagnózis.

Térjünk át ezek után a mai világgazdasági válság okaira, annak diagnózisára. A modern kapitalizmus történetében ismételten fordultak elő többé-kevésbé súlyos kihatású és hosszabb-rövidebb ideig tartó depressziók, krízisek is. Senki sem fogná azonban azt állítani, hogy azok a mostani válsággal komolyan összehasonlíthatók volnának, akár az okok súlyosságát, akár azoknak kihatását és az ebből eredő fejleményeket illetően. Olyan okok, amelyek periodikus világgazdasági depressziók, krízisek előidézésére alkalmasak, ilyenek a modern kapitalizmus kifejlődése óta többé-kevésbé mindig voltak. Mint Painlevé, volt francia miniszterelnök, igen helyesen írja, ezek jórészt abban az anarchisztikus aránytalanságban gyökereznek, amely a termelés hatalmas fejlődése és a fogyasztásnak sokkal lassúbb tempója (sőt néha visszafejlődése) között fennáll. A technika vívmányai, az agrochemia haladása úgy az ipari, mint a mezőgazdasági termelésnek olyan gyors fejlesztésére nyújtottak módot, hogy még az ezekhez hozzájárult egyéb okozók nélkül is nagy kérdés, nem jutott volna-e bele a világgazdaság egy igen súlyos depressziós krízisbe annak folytán, hogy a fogyasztás semmiestre sem tarthatott volna lépést a termelés rohamos fejlődésével. Az ipar technikai haladása, mely legnagyobb-részt csupán egy törpe kisebbség hasznát szolgálja, a tömegekkel nem törődve, a közös érdekeknek szemeltartása nélkül utcára teszi ki a munkások egyre növekedő számát, akik egyrészt terhére vannak a társadalomnak, másrészt kénytelenek legjobb esetben csökkentett fogyasztással beérni, számtalan esetben azonban valóságos páriákként nyomorogni. Ugyanakkor az új földművelési módszerek, a műtrágyák fokozott alkalmazása, eddig megmunkálatlan területek kihasználása olyan terméseket biztosítanak gabonafélékben, cukorban, kávéban, gyapokban stb., amelyek meghaladják az általános piaci keresle-

tet, a lecsökkent fogyasztóképességet. Ezáltal a földművelők megszorításokra, nem több, hanem kevesebb termelésre kényszerülnek. Egyszóval: a leapadt vagy egészen elmaradt haszon folytán, a kereslet és kínálat közt kifejlődött aránytalanság folytán lecsökkenteni a termelést, úgy az ipar, mint az őstermelés terén, ez némelyek szemében a helyzet panacea ja! Lecsökkenteni a termelt javakat, mintha az emberek tulnyomórésze ezen a földön jól és bőven lenne ezekkel ellátva, mintha nem állnának az emberek milliói állandóan az éhezés határán!

A párisi „Le Journal” 1931. szeptember 2.-i számában a következőket írja erre vonatkozólag, igen helyesen: „Az idei gyapottermés 15 millió ballont fog kitenni, tehát körülbelül ugyanannyit, mint a tavalyi termés, amelyet már szintén nem dolgozott fel a textilipar a fogyasztás csökkenése folytán. Az Egyesült Államok Farm Boardja a termelőknek azt javasolta, hogy égessék el a termés egyharmadát. Ez esetben hajlandó tőlük 7 millió ballont átvenni. Már néhány hónappal ezelőtt értesültünk arról is, hogy Braziliában a lokomotivokban kávéval fűtenek és a tengerbe dobálnak kávékat. Másutt lezárják a petróleumkutakat, valamint a rézbányákat. Az emberiség talán arra a pontra érkezett, ahol nagyobb erőfeszítés nélkül több javakat termel, mint amennyit elfogyasztani képes? A termelés csökkenése tekintetében örülni fogunk-e talán a jövőben annak, ami fölött eddig aggódtunk? A jövő hírlapjaiban ilyeneket fogunk-e talán olvashatni: Hála Istennek, kártevő rovarok a texasi gyapottermés tulnyomórészét felhálták és megsemmisítették. Vagy: Örömmel tudatjuk olvasóinkkal, hogy egy földrengés következtében a maláji félsziget kaucsukültetvényeinek legnagyobb része elpusztult. Vagy: Tegnap Rambouilletben a földművelésügyi miniszter örömmel közölhette a minisztertanáccsal, hogy az idei termés gyengébbnek ígérkezik lenni az elmúlt ötven év bármelyik termésénél. Ezek olyan paradoxonoknak látszanak lenni, amelyek komolyan gondolkodóba ejtik az embert. Mert nem felel meg a valóságnak, hogy az emberiség túlsókat termel. Ez igaz lehetne, ha az egész földgömbön az emberek általánosságban túlságos bőven lennének élelmezve, túlságosan jól felruházva, túlságosan sok szórakozásban lenne részük. De megfelel ez a valóságnak? Nincsenek-e mindenütt rosszul ellátott emberek bőven? És nem léteznek-e valóságos éhínséges nyomorusági zónák, főképpen Ázsiában? Némely földrészekén felhalmozódnak az áruk, a javak, a jószágok, a gabonák, más részekén az emberek milliói éheznek.” (Idáig a Le Journal.)

Milyen jövő várhat egy olyan világtermelési rendre,

amely ezen az állapoton nem akar vagy nem tud segíteni?

Nem kell azt hinni – írja Painlevé -, hogy ez a helyzet a végtelenségig húzódhatik katasztrófa nélkül. A világ leggazdagabb államában, az Egyesült Államokban, 7 1/2 millió munkás nyomorog munka nélkül, ugyanakkor, mikor nyolcszázezer farmer áll az éhezés határán és szorul könyöradományokra. A földművelés válsága és az ipar válsága úgy hatnak egymásra, hogy kölcsönösen fokozzák egymást. Éppen úgy, mint ahogy az államok és a magánosok szükségszerű fokozott takarékoskodása egy circulus vitiosus képez a forgalom, a fogyasztóképeség csökkenésével, munkaalkalmak elmaradásával és a növekedő nyomor fejlesztésével. A spanyol forradalom (amelyben oly nagy része volt az andalúziai parasztok és a katalóniai szindikalisták nyomorúságának), a brazil felkelés (a kávétermelés válsága), a kubai lázadás (a cukorültetvényesek és földmunkások nyomorúsága), az indiai angolelles népmozgalom, mely az angol iparcikkek bojkottjára vezetett, a kínai polgárháborúk stb., stb. mindmegannyi részleges okozói és hozzájárulói a mai válságos helyzetnek. Annak legfontosabb, legnagyobb és következményeiben legvégzetesebb okozója azonban a világháború és az azt követő esztelen békekötések.

Az 1914-18-i világháború éppen úgy áll példa nélkül az emberiség történetében, mint az ezt hamarosan és szükségszerűen követő mai világgazdasági válság. A világháború nagyságához és borzalmihoz képest a föld hisztorikus korszakának összes, háborúi szelíd tűzijátékok voltak. Ezen fejtegetés keretének szempontjából egészen közömbös az, hogy melyik állam, melyik hatalom volt tényleg ennek a példátlan emberpusztításnak kezdeményezője és okozója. Ez különben is még vitás kontroverz kérdés, holott én a mai világválság okainak vizsgálatánál lehetőleg csak tényekkel kívánok foglalkozni. Annyit tartok csupán helyénvalónak megjegyezni, hogy semmi esetre sem felel meg a valóságnak, hogy Németország lett volna a kezdeményező, mint ahogy azt 1918-ban Versaillesban az akkori entente-hatalmak a maguk elvakult győzelmi gögjükben kimondták és Németország lefegyverzett helyzetét kihasználva, a békeszerződésben vele is beismertették. Ennél csúnyább cselekedetet nézetem szerint a történelem nem tud felmutatni. Vitán felül álló tény mindenestre az, hogy a XX. században, tízezer évvel az ember hisztorikus korának kezdete után, évezredekkel a magas erkölcsi alapon álló nagy vallásalapítók tanításai után, 4 éven keresztül folytatott az u. n. művelt emberiség egy olyan kölcsönös

embermészárlást, amely több mint 30 millió ember életébe került, amely példátlan tömegmészárlás részben olyan kegyetlen és utálatos öldöklési eszközökkel vitetett véghez, mint a különböző, lassan ölő mérges gázbombák (tüdő elrothasztásával, a húsnak széjjelmállasztásával, elégetésével járva) és amelynek folyamán megszámlálhatatlan milliárd értékű javakat pusztítottak el, tulajdonképpen minden elképzelhető ráció nélkül.

Ezen tömegpusztító ténykedésével tanúbizonyságát adta a civilizált, a kulturált emberiség annak, hogy a civilizáció, a kultúra máza rajta még nagyon is vékony; annyira vékony, hogy ha levakaródik róla, még nem áll nagyon messze a diluvium troglodytájától. Befejeztetvén a tömegöldöklés, elpusztítatván a 30 millió ember, következtek a békekötések. Józan ésszel azt lehetett volna elvárni, hogy a rémséges pusztítás után, amely emberi életben és termelt javakban véghezvitetett, céltudatos belátással fognak hozzálátni az emberek, a népek, illetve vezetőik, kormányaik, a romhalmaz eltakarításához, az újraképzéshez, az őszinte kibéküléshez, tisztességes, becsületes, igazságos, észszerű feltételekhez szabott békekötéshez. E helyett mi következett azonban be? Mindennek a homlok-egyenest ellenkezője. A győző hatalmak vezetői először is megcsalták a legyőzötteket már a fegyverszünetek megkötésekor a Wilson-féle 14 pont beigérésével. Amikor ezzel kelepcébe csalták a legyőzötteket és lefegyverezték őket, úgyhogy további ellentállásra képtelenek lettek, egyszerűen túltették magukat a Wilson-pontokon, semmibe se vették azokat, elkövetvén ezzel egy morális szempontból éppen olyan csúnya csalást, mint amilyenre a mindennapi magánéletben a közönséges halandóra fegyházbüntetés vár. Rákényszerítettek ezután a tehetetlen legyőzöttekre olyan, nemcsak igazságtalan, de még az ő szempontjukból is ostoba, sőt részben egyenesen teljesíthetetlen békefeltételeket, amelyek szükségszerűen rejtették magukban nemcsak a népek közötti további súrlódások, egyenetlenkedések, gyűlölködések, ki nem engesztelődések csiráit, de biztos csiráit az ennek folytán okvetlenül bekövetkezendő világ-gazdasági válságnak is. A világháború következményeit még becsületes, tisztességes békekötések mellett, teljesíthető feltételek mellett is, nehéz lett volna kiheverni. A győzők és legyőzöttek őszinte összefogása lett volna ehhez szükséges. Ennek ellenkezője következvén be, nem lehet csodálkozni azon, hogy ennek az esztelen eljárásnak végzetes következményei lettek. Olyan következményei, melyek az egész kapitalista világrend létalapját kezdték alá-
ásni.

A kapitalista termelési rend alapja a haszonra való termelés. Ha ez megszűnik, ha az individualista termelők huzamosabb időn át, állandóan és az egész vonalon haszon nélkül, vagy éppen veszteséggel kénytelenek termelni, akkor először is lecsökkentik a termelést, hogy az árukinálat a megcsappant kereslettel igyekezzék lépést tartani. Ez megtörtént eddig is számtalanszor, különböző gazdasági depressziók alkalmával. A mostani világválságban azonban ez sem használ. Nagyon is sok és nagyon is mélyre ható ok játszik közre a válság állandósításában és kimélyítésében. Ha a fogyasztás a lecsökkent termeléssel sem képes lépést tartani, akkor kezdenek a termelők sorai megrikadni. Veszteségre termelni csak bizonyos határig lehet. Következnek a bukások, tönkremenetelek, exekúciók, melyek ismét csak a fogyasztás apadására vezetnek. Ha ezek a jelenségek szórványosan fordulnak elő, akkor az nem jelent egyebet, mint a kapitalista termelési rend anomáliáival kapcsolatos periodikus gazdasági depressziók egyikét. Ha azonban ez olyan mérveket ölt, mint most, ha évek óta észlelhető és egyre súlyosbodó folyamatot képez, mint most, ha az individualista termelés munkája állandóan haszon nélkül dolgozik, akkor a kapitalista termelési rend létalapja megingott. Mikor a kávé 1000 zsák számra dobálják a tengerbe, mint Braziliában, mikor a gyapotot elégetik, mikor a búzát tüzelőszernek használják, vagy állati takarmánynak denaturálják, holott mindenütt vannak bőven rosszul ellátott, vagy egyáltalában el nem látott éhező emberek, akkor ennek az örült eljárásnak – bármiféle indokolása legyen is – csak egy végkövetkezménye lehet, ha így folytatódik tovább: a kapitalista világrend bukása.

Ha a világháború befejeztével a népek, nemzetek, az államok becsületesen békültek volna ki és összefogtak volna, mindenesetre kihevertük volna a világpusztításnak akkor is súlyos gazdasági következményeit. Ha betartották volna a beígért Wilson-féle pontokat, ha Franciaország becsületes béke jobbot nyújtott volna Németországnak, visszahódítván Elsass-Lotharingiát és megfizettetvén vele az északfranciaországi tényleges károkat, ha nem kívánta volna Németországot asztronomikus számok magaslatáig emelkedő fizetési feltételekkel több generáción át tartó robotmunkára ítélni, akkor a békekötések óta máig eltelt 12 év alatt, minden valószínűség szerint, kilábaltunk volna abból a gazdasági válságból, amely a háború befejeztével mindenképpen be kellett volna, hogy következzen. Igazságos, tisztességes, gazdaságilag és pénzügyileg elviselhető béke helyett azonban kötöttek olyan békét, amely kihatásában

talán még a háború ember- és anyagpusztításánál is károsabb volt. A békekötések etnikai szépséghibájánál (becsapáson alapuló fegyverszünetek révén elért lefegyverzés), igazságtalanságánál még nagyobb azoknak érthetetlen észszerűtlensége, gazdasági és pénzügyi tekintetben.

Nem kívánok bővebben kitérni arra, hogy mi is lehet tulajdonképpen erkölcsi értéke egy békekötésnek, amely csaláson alapul, amely a két fél részéről kötendő béke fogalmát sem fedi, hanem egyszerűen egyik fél önkényes diktátuma, mint ahogy azt az ókor önkényurai rákényszerítették a leigázott népekre; amely a népek önrendelkezési joga helyett milliósámra hajtott át magasabb erkölcsi és műveltségi fokon álló néprészeket sokkal alacsonyabb erkölcsi és műveltségi fokon álló népek jármába (mint 3 millió magyart az oláhok, szerbek és csehek alá), anélkül, hogy ezen néptöredékek kultúrájának, boldogulásának biztosításáról a legcsekélyebb mértékben is gondoskodtak volna (mert a népszövetségi kisebbségi eljárás egy üres szemfényvesztésre alapított szomorúan nevetséges komédia). Részletesebben kell azonban foglalkoznom a békekötések közgazdasági és pénzügyi vonatkozásaival.

Európának úgysis túlságosan számos gazdasági egységeit megnövelték hat vagy hét újabb önálló gazdasági egységgel. Az osztrák-magyar monarchiának területét, amely évszázadok óta kitűnően bevált nagy gazdasági egységet képezett, hétfelé szabdalták, még pedig jórészben a néprajzi, valamint a hegy- és vízrajzi viszonyokra, gazdasági kapcsolatokra, egymásra utaltságra való minden tekintet nélkül. Egészen példátlan felületességgel, tájékozatlansággal és lelkiismeretlenséggel.

Németországon keresztül vezették az úgynevezett danzigi folyosót, amely Kelet-Poroszországot életképtelenségre kárhozthatja és állandóan fájó tövis Németország testében. Elvették tőle Sziléziának részben német lakosságú részét is, hogy az ottani szénbányákat Lengyelországnak juttassák. Elvették tőle összes gyarmatait, hogy azokat a győzők maguk közt felosszák. A bolgár Macedóniát Szerbiába kebelezték be. Teremtettek egy teljességgel életképtelen, gazdaságilag nyomorék kis Ausztriát, amelyet eltiltottak attól, hogy életképtelensége tudatában egyesülhessen azonos nemzetiségű nagy szomszédjával, Németországgal. És ezt nevezték a népek önrendelkezési jogának! Nagyobb farizeizmust bajos lenne elképzelni. Teremtettek egy rettenetesen megcsonkított, területének kétharmadától és lakosságának felétől megfosztott, alig-alig életképes kis Magyarországot. Megcsonkították Bulgáriát, lakosságának és területének harmadát a szerbek és oláhok igájába hajtva.

Hasonló, vagy még ennél is amolyanabb csonkítást akartak Törökországon is elkövetni, csak hogy Musztafa Kemal pasa kemény kardjába beletörött a zsákmányolt török terület birtoklására általuk delegált görögök foga. Teremtettek azután egy vízfejű új államot, Csehiát, népességének több mint egyharmadában idegen nemzetiségű lakossággal (német, magyar, tót és rusznyák). Végül egy Nagy-Romániát, hogy bővebb tere legyen az oláh népfajnak a korrupció államalkotó hatásának bizonyítására.

Míndezen a felületes lelkiismeretlenségen alapuló önkényes területcsonkítások, leszabdalások nemcsak minden jogosság, de minden gazdasági ráció nélkül való ide-odakapcsolások, természetesen magukban hordták a biztosan bekövetkezendő gazdasági destrukciót. Mert egymás elleni gyűlölettől eltelve, őszinte kibékülésre hajlandóságot nem érezve, ezek a népek a kölcsönös gazdasági elzárkózás terére léptek. Nem azt keresték elsősorban, hogy mi válhatnék hasznukra, hanem azt, hogy mi válhatnék a volt ellenség kárára. A kölcsönös elzárkózás, a folyton emelkedő vámfalakkal való körülbástyálódás, a gazdasági autarkiaira való törekvés, valóságos monomániájává kezdett kifejlődni a háború utáni időszak legtöbb államkormányzatának. Már pedig nagyobb hibába nem eshetett volna a háború utáni Európa, mint ebbe az autarkiaira való törekvésbe.

A mostani világválság egyik fő okozója éppen a kölcsönös áruforgalom folytonos csökkentése, akadályozása, megbénítása, az autarkiaira való törekvésből kifolyó örökös vámtarifaemelések, vámháborúk, vasúti tarifaemelések által. Szemben az amerikai Egyesült Államok hatalmas zárt gazdasági egységével, mely termelésével és kivitelével úgy, mint magas vámtételei révén való elzárkózásával mindenképpen rendkívül nyomasztólag kellett, hogy hasson a háború által vérszegénnyé vált, elgyengült Európa gazdasági helyzetére, az egyetlen észszerű eljárás az lett volna, ha az európai államok az egymásközötti forgalomnak mentől tágabb teret nyitva, a tengerentúli piacokon zárt egységként lépnek fel az amerikai versennyel szemben. De mint a háború befejezte óta mindenben, úgy ebben is az észszerűségnek ellenkezője történt.

A békekötések pénzügyi feltételei, különösen a versaillesi német békeszerződést illetőleg, ha lehetséges, még észszerűtlenebbek voltak, mint a gazdasági kihatású politikai, területi feltételek (jogosságról, méltányosságról nem is szólva). A később bűnös manipulációkért elítélt Klotz, volt francia pénzügyminiszternek azon bölcs mondása, hogy „le Boche payera tout”, a történelemben meg lesz örökítve, mint jellemző kortűnet arranézve, hogy az emberiség egyik

sorsdöntő pillanatában, az egyik győztes nagyhatalomnak egyik vezető államférfia mennyire elvakult lehetett! A győzők akkori mentalitása valósággal gigantikus számokkal dolgozott a német hadisarcfizetés, a német teherviselőképesség határát illetőleg. John Maynard Keynes volt az első pénzügyi szakértő az entente-hatalmak részéről, aki elfogulatlanságát megőrizve, rámutatott az elképzelt, a követelt összeg nagyságának abszurdítására. Haragudtak rá, kinevették és fel is kellett adnia pénzügyi szaktanácsadói szerepét az akkori angol kormánynál. Az események természetesen igazat adtak neki, ami előrelátható volt.

Rövid pár évvel rá megszületett a Dawes-plan. Mutatis mutandis éppen olyan abszurditás volt ez is, mint az eredeti követelés. A Ruhr-vidék okkupációjának sikertelenségén okulva, nem erőszakolták már a Dawes-plan teljesítését sem, de megszületett helyette másfél évvel ezelőtt a Yong-plan, amely szintén máris teljesíthetetlennek bizonyult. A Németországra kivetett további fizetési teljesítmények még a Young-plan szerint is még évtizedeken át, tehát generációkon keresztül tartanának. A fizetések növekedő skálával évi 2600 millió aranymárkáig emelkednének, fokozatosan apadván azután ismét le. Németország eddig teljesített már 10 milliárd aranymárkán felüli hadisarcfizetéseket és jóvátételeket, részben készpénzben, részben természetbeni javakban. A készpénzfizetéseket jóformán kizárólag külföldi kölcsönökből. Minden józanbelátásu, elfogulatlanul gondolkodó ember előtt világos, hogy a gyarmataitól megfosztott, Elsass-Lotharingiát és fél Sziléziát elvesztett, a danzigi korridorral megnyomorított Németország, melynek majdnem egész középosztálya az 1924-i deflációból kifolyólag teljesen tönkrement, nem lehetett volna képes évtizedeken át évi 2-2½ milliárd aranymárka hadikárpótlást magából kiizzadni, még normális világgazdasági körülmények között sem. Annál kevésbé lehet erre képes a mai válságos helyzetben, amikor a felvett külföldi kölcsönök után olyan kamatokat kell fizetnie, amelyek a békebeli kamatoknak csaknem kétszeresét teszik ki, amikor dolgozó lakosságának 5 millió munkanélkülit és ezeknek családrait kell eltartania, amikor fizetési mérlege egyéb aktív komponenseinek teljes hiányában mindenáron aktív kereskedelmi mérleg elérésére kényszerülvén, a teljesen leromlott világgazdasági helyzet folytán haszon nélkül, sőt veszteségre is kénytelen termelni és exportálni. Ezáltal egyre tovább szegényedik el és folytatlagos helota-munkát végez a győzők számára. Nemcsak tőkét nem lehet képes ilyenformán gyűjteni, de kényszerítve lesz arra, hogy további kölcsönökkel fedezze a kül-

földnek kifizetendő és produkciójának haszna közötti tátongó különbséget. Világos, hogy ezt nemcsak évtizedeken át, de még rövid pár éven át sem lehet teljesítenie gazdasági összeomlás nélkül. Az összeomlás folyamata tényleg már meg is indult. A gazdasági összeomlást pedig követnie kell a politikai összeomlásnak, ha ez így megy tovább. Már pedig Németország az európai gazdasági helyzet kulcs-pontja, a válságos állapot Achilles-sarka. Ha közgazdaságát így fogják tovább kiszipolyozni, menthetetlenül össze kell roppannia a terhek súlya alatt és elkeseredésében okvetlenül Oroszország karjaiba vetvén magát, a kommunista társadalmi és termelési rendre fog áttérni. Abban a pillanatban pedig ütött a kapitalista világregnd utolsó órája.

Nem szabad elfelejteni, hogy az utolsó választások alkalmával a német szavazók többsége már a kapitalista világregnd ellenfeleiből került ki (szociáldemokraták, nemzeti szocialisták és kommunisták együtvéve a szavazatoknak több mint 50%-át képezték). Azóta pedig az ország gazdasági és pénzügyi helyzete rohamosan romlott tovább. A munkanélküliek száma jelentékenyen emelkedett. A nyomor és elkeseredés folytatólagosan tereli át a nélkü-löző embereket az új világregnd híveinek táborába, ami egészen természetes dolog, mert akinek semmi vesztenivalója nincs, aki állandóan nélkülozi a tisztességes létminimumot, az ipso facto kell, hogy a kapitalista világregnd ellenségévé váljék. A nélkülozés, a nyomor, a leghathatósabb kommunista propaganda. Ehhez még szovjetügynökök sem kellenek. Így van ez most az egész művelt és félművelt világon, nemcsak Németországban. Csupán azért tartom Németországot elsősorban is külön kiemelendőnek, mert a német nép tudásban, szorgalomban, munkateljesítményben, kitartásban mégis csak vezető népe Európának, akárhogy igyekeztek is a háború befejeztével tönkretenni és megnyomorítani. Ha végkép lehetlenné teszik számára a kapitalista polgári társadalmi rend keretén belül való boldogulást, akkor végzetszerűen kell, hogy bekövetkezzék az, hogy ellene fog annak fordulni, az orosz szovjettel fog egyesülni és akkor nincs emberi hatalom, amely megakadályozza a kapitalista világregnd bukását. Az új szocialista világregnd úgy fog akkor egész Európán át végigmenni, mint a futótűz és nem fog a tengerpartoknál sem megállani.

A békekötéseknek a többi legyőzöttre vonatkozó terhes pénzügyi feltételei, ha nem is mulasztották el hatásukat éreztetni a világválság előidézésében és kimélyítésében, a lehetetlen német pénzügyi feltételek mellett fontosságban el-törpülnek. Annyit mindenesetre meg lehet jegyezni, hogy

Ausztriának, Magyarországnak, Bulgáriának sanyarú gazdasági helyzetéhez legalább is erősen hozzájárultak a hadikárpótlások, akár készpénzben, akár természetbeni javakban voltak is teljesítendőek. Ausztriában azért, mert annak gazdasági struktúrája ab ovo viseli magán a tökéletes életképtelenség bélyegét; Magyarországon azért, mert az oláhok előzetesen már végigrabolták az országot; Bulgáriában pedig azért, mert erre a szorgalmas, de kezdetlegesen agráréletet élő szerencsétlen kis országra elviselhetetlen sarcokat róttak ki. Az általános világválságra vonatkozó kihatásban azonban, Németországgal ellentétben, ez a három kis ország lényeges szerepet úgysem játszik.

Válaszul kaphatnám az előbb elmondottakra, hogy hiszen kezdik is a győztes hatalmak, helyesebben Nagybritannia és az Egyesült Államok kormányai belátni, hogy teljesíthetetlen pénzügyi feltételeket szabtak Németországra, merőben elviselhetetlen terhet raktak rá a német nép vállára. Hogy Hoover elnök javaslatára egyévi moratóriumot méltóztattak is már neki engedélyezni az esedékes Young-plan részletekre és hogy a sarcok megfizethetése végett felvett külföldi rövidlejáratú kölcsönök lejáratát méltóztattak egy félévre meghosszabbítani. Viszonválaszom erre az lenne, hogy ez az egész eljárás egyenesen nevetséges. Az egyéves hadisarcfizetési moratórium, a féléves hitelprolongáció nem orvoslás, hanem kámforinjekció. A német közgazdaság, a német állampénzügy ezzel legfeljebb csak egy rövid lélegzetvételhez jutott. A tönkremenéstől, a pusztulástól ez magábanvéve semmi szín alatt sem mentheti meg. Félévvvel, vagy egy évvel előbb vagy később győződik-e meg a német nép többsége arról, hogy ilyenformán nincs számára lehetőség a boldogulásra, a tisztességes megélhetésre, a robotmunka megszüntére és félévvvel vagy egy évvel előbb vagy később egyesül-e Oroszországgal az új világrendben, magával rántva utána egész Európát, az tökéletesen mindegy. Nem moratórium kell ennek a megakadályozására, hanem a hadisarcok, hadikárpótlások egyszersmindenkorra szóló teljes és tökéletes törlése. Ez lehet igen kellemetlen igazság, de enélkül nincs kiút a világválságból, ha fenn akar állani továbbra is a kapitalista polgári társadalom. Egyre többen hangoztatják és vallják is ezt a széles nyilvánosság előtt a győztes államokban, így az Egyesült Államokban is. Csakhogy mindeddig kiáltó szó maradt a pusztában minden ilyen irányú őszinte és becsületos nyilatkozat, véleménynyilvánítás. Pedig ütött már a tizenkettedik óra!

Míntha csak hallanám azt az ellenvetést is, hogy Hoover moratóriumos javaslata csak kezdet akar lenni. További fo-

lyományai lesznek ismétlődő, esetleg hosszabb moratóriumok, részleges engedmények. Még ez esetben is egészen hibás, célhoz nem vezető az Egyesült Államok eljárása, Franciaországról nem is szólva, amely e tekintetben még vaksgal van megverve. Mert először is az nem mindegy, hogy egy súlyos betegen mikor segítenek. Németország súlyosan, majdnem halálosan beteg. Gazdasági leromlásán, pénzügyi bajain mindig részletekben és elkésve enyhítenek egy-egy kicsit. Időközben azonban az enyhítés már elkésett. Gazdasági állapota többet romlott, mint amennyit az enyhítés használhatott neki. A beteg ki nem elégítő kis dóziszokban és elkéssetten kapja az orvosságot. A körülötte álló orvosok nyilván tehetségtelenek és belátástalanok. Ilyenformán pedig a beteg nem fogja a bajt kiheverni, nem fog felgyógyulni, hanem ellenkezőleg, szomszédjait fertőzi meg folytonosan a saját bajával. Mert az csak természetes, hogy Németország gazdasági bajai káros hatással vannak minden ország gazdaságára nézve. Hibás az eljárás másodsor pedig azért is, mert a dolog materiális részén kívül, a gazdasági és pénzügyi vonatkozáson kívül, van egy le nem becsülhető lélektani oldala is. Nem mindegy az a ma már nagymértékben elkeseredett, sorsával érthetően elégedetlen német nép mentalitása szempontjából, hogy látva helyzetének tarthatatlanságát, bizonyos időközökben levegőhöz juttatják és újból enyhítenek valamelyest az eredetileg groteszk súlyosságú terhein, moratóriumokat adnak neki a fizetéseire, de csak azért, hogy a teherbírás határáig vonszolja terhét tovább, vagy pedig megszakadítják egyszerre az ügyis elviselhetetlenek bizonyult terhektől és lehetővé teszik számára a tisztességes megélhetést és boldogulást. Csakis ez utóbbi mód tekinthető igazi eredményt hozó orvoslásnak. Az előbbi nem ér semmit sem.

A Németországgal szemben elkövetett eljárást illetőleg különböző elbírálás alá esik a három győztes nagyhatalom: Angolország, Franciaország és az Egyesült Államok. Olaszország és Japán e tekintetben alig jönnek számításba.

Angolország foglalta el legelsőnek a belátás álláspontját, Az eredendő bűnben, az elviselhetetlen és teljesíthetetlen hadisarcok kirovásával természetesen mindannyian osztoznak. De Anglia először látta be azoknak abszurd és lehetetlen voltát és az 1923-i ruhrvidéki okkupációnak nemcsak részese nem volt, de kifejezetten ellenezte és helytelenítette is. Azóta is mindig a feltételek enyhítése mellett foglalt állást és kereste úgy a Dawes-plan, mint a Young-plan kidolgozásakor a megegyezést. Valószínűleg hathatóssabban járna el az észszerűség követelményeinek irányában, különösen a jelenlegi miniszterelnök, MacDonald és

pénzügyminiszter, Snowden, valamint a liberális párt vezére, Lloyd George (a konvervatívak egyelőre még talán kevésbé), ha nem volna saját maga is olyan szorult gazdasági és pénzügyi helyzetben, amely helyzete a német gazdasági válság mellett éppen egyik legsúlyosabb tünete és fejleménye a mai általános világgazdasági állapotnak. Franciaország mindenesetre leghibásabb a békekötés pénzügyi feltételeinek kiszabásában, vagyis a kapitalista világrénd mostani válságos helyzete egyik főokának előidézésében. Mentségére szolgálhat az, hogy egy gyorsan talpraállott és újból megerősödött Németország retorziójától félve, minden törekvése az volt, hogy a lehetőség határáig gyengítve hatalmas ellenfelét, évtizedekre tolja ki az esetleges retorzió óráját. Számítása azonban alighanem végzetes tévedésen alapul. Ha becsületes béke jobbot nyújtott volna Németországnak a háború befejezésekor, ha hasonlóan elviselhető békefeltételeket szabott volna ki számára, mint Németország tette 1871-ben, akkor Elsass-Lotharingia elvesztése dacára Németország minden valószínűség szerint őszintén békült volna ki vele. Mert a német nép nagy többségében békés hajlamú és örömmel vette volna az évszázados ellenféllel való végleges megegyezés lehetőségét. Franciaország azonban az ellenkezőjét tette ennek és békefeltételeivel, valamint a háború utáni viselkedésével lehetetlenné tette a két nép közötti igazán őszinte és becsületes kibékülést, minden ezzel ellenkező szónoklat és frázis dacára. Azóta is azt az eljárást követi Franciaország Németországgal szemben, hogy minden könnyítést, enyhítést megnehezít és ellenez. Kétségbevonja a német közgazdaság kibírhatatlanul súlyos helyzetét, azt külső hatás elérése szempontjából készakarattal elrontottnak és mesterségesen aláfestettnek minősíti. Számítása pedig hibás. Mert a talpraállott, megerősödött polgári Németország még mindig kisebb veszedelmet kell, hogy jelentsen számára, mint egy Oroszországgal egyesült kommunista Németország. Egy újból megerősödött polgári Németország retorziós háborúja elvégre is legfeljebb csak egy eshetőség és pedig távoli eshetőség. Egy Oroszországgal egyesült kommunista Németország mellett azonban az európai hegemoniára törekvő polgári, kapitalista Franciaország fenn nem maradhatna. Az összeütközés holtbizonyossággal következne be közöttük. Hogy pedig akkor angol, amerikai segítség nélkül mi lenne ennek az eredménye Franciaország számára, az nem lehet kétséges: a mai polgári Franciaország vége. Akár úgy, hogy a német vezetés alatt álló orosz-német tömegek által szétmorzsolatnák, akár pedig úgy, hogy forradalommal vagy anélkül,

önként csatlakoznék ő is az új, szocialista termelési és társadalmi renden alapuló német-orosz proletár államalakulathoz.

Legkevésbé érthető az Amerikai Egyesült Államok népének és kormányának álláspontja és viselkedése. Saját magán érzi és tapasztalja a világválság hatását és következményeit. Rohamosabban csúszik lefelé a lejtőn közgazdasága még az európai államokénál is. A „prosperity wave”-nek ellenkezője már gyorsabban fejt ki romboló hatását ott, mint akár az óvilágban. Számptalan alkalommal emelték fel már intőszavukat kiváló gazdasági és pénzügyi szakemberei, hogy a háborús követelésekből eredő fizetéseket Amerikának törölnie kellene Angliával és Franciaországgal szemben, hogy ezek viszont Németországnak elengedhessék azokat. Hogy enélkül Németország gazdasága talpra nem fog állhatni; hogy Németország talpraállása előfeltétele az európai gazdasági helyzet javulásának, az európai gazdasági helyzet javulása pedig előfeltétele az amerikai krízis elmúlásának; hogy Európát mint vevőt és fogyasztót Amerika nem nélkülözheti; hogy az elszegényedett Európa Amerika elszegényedésére is vezet; hogy a távol Kelet és Délamerika fogyasztóképessége nem pótolhatja az európaiat, máskor sem, normális gazdasági viszonyok közt sem, annál kevésbé most, mikor azok a földrészek maguk is a legsúlyosabb válsággal küzdek, hogy enyhíteni kellene a túlzott védvamos rendszeren, mert nem lehet Európától, annak mai elszegényedett állapotában milliárdokra menő kölcsöntörlesztéseket és kamatokat elvárni, ha még az a mód és lehetőség sem adatik meg számára, hogy legalább részben árukkal törleszthesen.

Mindannyi aranyigazság, közhely és nyitott ajtó.

Dacára ennek mi történik? Megszületik a Hoover-féle egyéves német moratóriumos javaslat. A 41 fokos lázban fekvő tífuszbeteg kapott egy kis kámforinjekciót. Mellon pénzügyi államtitkár helyettese, Castle, hivatalosan jelenti ki pár héttel ezelőtt, hogy az Egyesült Államok még csak konszideráció tárgyává sem hajlandók tenni azt, sem most, sem később, hogy az európai államoknak az Egyesült Államokkal szemben fennálló háborús tartozásai egészben vagy csak részben is elengedtesse, valamint azt sem, hogy kamatleszállítás engedélyeztesse részükre. A védvámrendszer kínai falszerű magassága pedig egy noli me tangere, egy közgazdasági axióma, amely az európai importot úgyszólván lehetetlenné teszi. De ugyanakkor elvárja a tönkremenőben levő Európától, hogy rendületlenül fizesse és törlessze neki tartozásait!

Emellett a gazdasági helyzet odaát olyan tempóban romlik, amely felülmúlja még az európaiat is. A hivatalos (tehát csak az ipari rtmknkásságot felölölő) kimutatás szerinti munkanélküliek száma már $7\frac{1}{2}$ millió, amely számban a mezőgazdasági munkanélküliek nincsenek belefoglalva. A legnagyobb vállalatok: vas- és acélművek, vasút-társaságok, bányák, petróleumtársaságok, textilgyárak, automobilgyárak, stb., stb. 1929-ről 1930-ra kivétel nélkül roibamosan apadó forgalmi és nyereségi számokat mutattak ki; az 1931-i első félévi mérlegekben 50, sőt 70%-os visszaesések is fordulnak elő. A Middle-West búzatermő vidékem százezerszámra mennek tönkre, sőt éheznek a farmerek. Követik őket a gyapottermelők. Ezt a sorozatot folytatni lehetne. És mindennek dacára nem nyer tért a józan belátás, mely szerint az Egyesült Államok kezében van a válságos helyzetből való kilábalás egyetlen kulcsa. Ők a világ főhitelezői, ők a leghatalmasabb, a leggazdagabb nép. Ők döntötték el a háborút. Ők felelősek a lehetetlen békefeltételekért, tehát azoknak pénzügyi részéért is, mert félreállva, átadták a teret a bosszúálló esztelenségnek. Érzik magukon is a válság súlyát. Övék az első lépés. Mójukban a segítség első és egyik legfőbb eszköze: töröljék a háborús tartozásokat az egész vonalon.

Természetesen téves lenne azt állítani, hogy kizárólag a világháború és az azt követő békekötések esztelen feltételei okozták a mostani világgazdasági válságot. A technikai haladás folytán megnövekedett termelés és vele lépést tartani képtelen fogyasztás között valószínűleg enélkül is megbomlott volna – legalább is átmenetileg – az egészséges összefüggés és előidézett volna egy többé-kevésbé súlyos világgazdasági depressziót. A mostani válság mélysége, nagysága”, minden foglalkozási ágra való kiterjedése, az egész kapitalista világot fenyegető végzetes kifejlődése azonban mégis csak elsősorban és főképpen a világháborúnak és az azt követő békekötések feltételeinek tudható be. Az észszerű orvoslási mód is ennélfogva csak az lehet, hogy a kabát rosszul lévén begombolva, azt először is ki kell gombolni és aztán újból és másképpen begombolni. A békekötéseket revízió alá kell venni és azoknak feltételeit a mérséklet, a józan ész, a méltányosság, a célszerűség kívánalmainak megfelelőleg kell módosítani. És pedig közös egyetértéssel, belátással, békésen. Meg kellene azonban ezt tenni addig, amíg nem késő. Mert el is lehet késni vele. Minden cselekedet, minden tennivaló csak adott időpontban, a maga idején eredményezheti a várt lhatást. A beteg akkor kell operálni, amikor még nem állt be az agónia. A palántát addig kell meglocsolni, amíg még ki nem szá-

radt. A tüzet akkor kell eloltani, amikor a ház még nem égett le.

A háború úgy a földművelés, az őstermelés, mint a gyáripár terén az otthonmaradtakat fokozott termelésre kényszerítette. A sokmillió hadseregek ellátása igen sokféle áruban a normálnál sokkal nagyobb mennyiségek előállítását igényelte, úgy az élelmezés és felruházás, mint a hadianyaggal való ellátás terén. Óriási mennyiségű anyag használódott fel, kallódott el, semmisült meg. A háború befejeztével ezt a fokozott termelést elégtelen mértékben csökkentették, kivéven ott, ahol forradalmak, polgárháborúk akadályozták a termelés menetét és folytonosságát. A hadiipar bámulatos gyorsasággal állította át magát békebeli árucikkek és javak fokozott előállítására. Az őstermelés, a földművelés egyik-másik országban beállott egy-kétévi zökkenés után ugyancsak fokozott mértékben termelt, Oroszországot kivéve. Az erre következő néhány év, az inflációk időszaka, egy bizonyos felvirágzást, fiktív jólétet, könnyű vagyonszerzési lehetőségeket mutatott minden reális alap nélkül. Ez az időszak Európában valóban a könnyelműség, a „schiebolás”, a szélhámosság periódusának volna elnevezhető. Az emberek mintha azt látszották volna hinni, hogy egy olyan nagy világpusztítás, mint a négy éven át tartott világháború volt, közgazdasági tekintetben csak úgy könnyűszerrel kiheverhető lesz, hogy be következett egy állandó jó konjunktúra, könnyű és biztos vagyonszerzés lehetőségeivel.

A békefeltételeknek gazdaságilag romboló hatását az emberek még nem realizálták. Úgy az államok maguk – legalább is Európa javarészeiben, de pl. Délamerikában is – mint a városok és községek, valamint a magánosok, az ipari és mezőgazdasági termelők túlnyomó része, egymásután vették fel a hosszabb-rövidebb lejáratú külföldi kölcsönöket az emelkedő kamatlábak dacára. Arra számítottak, hogy az utóbb egészen fiktívnek és mulandónak bizonyult gazdasági fellendülés, konjunktúra, állandósulni fog. A helyeseknek vélt rentabilitási számítások alapján eszközölt befektetések nemcsak az aránylag már igen magas kamatlábakat fogják elbírní, de hamarosan és könnyűszerrel még letörleszthetők is lesznek. Beléestünk ebbe a lázba többé-kevésbé mindnyájan, országok, közhatóságok, magánosok. Beléestek ebbe az Egyesült Államok maguk is. Ha nem is külföldi kölcsönök felvételét illetőleg, de az alapítási, terjeszkedési, racionalizálási láz tekintetében. Utólag mindenesetre most könnyű dolog megállapítani, hogy be kellett hogy következék ennek a csattanója: a folytatólagos fellendülésnek,

áruéhségnek éppen ellenkezője, egy súlyos gazdasági depresszió, amely fokozatosan nagyobbodott, mélyült, terjedt két-három éven át az egész földön, amíg ki nem nőtte magát a mostani végzetes világválsággá.

Kiindult a krízis a mezőgazdaság, az őstermelés terén termelt főbb árucikkek árhanyatlásából, amely fokozott kínálatot, egyre halmozódó készleteket és árufölöslegeket, rohamosan csökkenő termelési hasznokat eredményezett. Felölelte hamarosan az összes számottevő áruk termelését. A gabonaneműeket, elsősorban a búzát. A cukrot, a kávé, a gyapotot, a gyapjút, a kendert, a lent, a kaucsukot, a fát. A fokozódó mezőgazdasági, őstermelési árhanyatlásból kifolyó krízis kezdett kihatni az ipari termelésre is. Az iparcikkek árhanyatlása azonban nem tartott lépést a mezőgazdasági áru árhanyatlásával. Érvényesült az olló, az ipari és mezőgazdasági árucikkek ára közötti nagy disparitás. A mezőgazdasági termelés önköltsége nem igen szállott alább az ismételten emelt adók, közterhek nagysága, a magas hitelkamatlábak és last but not least az agráröllő következtében, úgyhogy az őstermelés elkezdett mindenütt az önköltség határán, vagy sőt az alatt dolgozni.

Magától értetődő természetes folyamat, hogy az egyre fokozódó mezőgazdasági világválság maga után vonta a gyáripar, a kézműipar, valamint a kereskedelem válságát is. Természetes, hogy egyik kihat a másikra. De természetes dolog az is, hogy a termelési válsággal kapcsolatban bekövetkezett nagymérvű elbocsátások, személyzeti leépítések, kényszerű megtakarítások, hitelmegvonások, fizetéképtelenségek, csődök és bukások maguk után vonták és vonják a fogyasztás további hanyatlását, összezsugorodását. Hozzájárult ehhez még Közép- és Kelet-Európában a mindenütt ügyetlenül keresztülvitt földreform is, amely nagyszámú mezőgazdasági alkalmazott elbocsátásával járt, azokat megfelelő életképes existenciához juttatni azonban nem tudta. A mezőgazdasági válság által előidézett ipari válság viszont nagyszámú ipari munkás elbocsátásával és a fogyasztásból való részleges kikapcsolásával járt. Az amerikai és a német gyáripari racionalizálás, amely talán egyáltalában túl gyors tempóban vitetett keresztül, magábanvéve is már maga után vonta jelentékeny számú ipari munkásnak fölöslegessé tételét. Még nagyobb mértékben következett azonban természetesen be az ipari munkások elbocsátása, mikor az ipar is súlyos válságba jutván, kényszerülve lett a maga részéről is nagymértékű csökkentéseket vinni keresztül termelésében. Ilyenformán kezdett el évről-évre növekedni a munkanélküliek száma, főképp Németországban, Angliában és az Egyesült Államokban. Ez a

szám manapság már egyenesen hajmeresztő. A hivatalosan bevallott ipari munkanélküliek száma Németországban 5, Angliában 3 és az Egyesült Államokban 8 millió körül van már. Ezekben a számokban a mezőgazdasági munkanélküliek nincsenek belefoglalva. Ezeknek a száma pontosan meg sem állapítható, mert sokkal jobban fluktuál, mint a munkanélküli ipari munkások száma. Egyedül Európában, tehát jelen pillanatban, legalább 10-12 millióra lehet tenni a munkanélküliek számát, amely rettenetes szám a tél beálltával előreláthatólag még jelentősen növekedni fog.

Tengerentúl sem jobb a helyzet, úgyszólván sehol sem. Az Egyesült Államok munkanélküli létszáma a mezőgazdasági munkanélküliekkel együtt legalább kétszerese a hivatalos számnak, tehát 15 millió körül lesz. Délamerika mind-egyik államában emelkedik a számuk. Jellemző az egész világ jelenlegi gazdasági helyzetére és rettenetes munkanélküliségére a Pester Lloyd szept. 2.-i számában megjelent következő közlemény: „Aus Nanking wird uns gemeldet: Über die erschütternden Ausmasse der Verarmung und der Arbeitslosigkeit in China gibt eine veröffentlichte Schätzung des chinesischen Innenministers ein Bild. Nach der Schätzung sind nicht weniger als 200 Millionen Menschen in China ohne Beschäftigung „was ungefähr die Hälfte der Gesamtbevölkerung ausmacht. Das Innenministerium hat alle Provinzialregierungen angewiesen, nach Möglichkeit Pläne zur Linderung der grässlichen Not auszuarbeiten. Angesichts der schlechten Finanzlage dürfte der Umfang dieser Hilfsmassnahmen jedoch nur verschwindend gering sein. Die riesige Arbeitslosigkeit fördert die Ausbreitung des Kommunismus in China.“ Ehhez nem kell kommentár.

Más adatok szerint Kínában jelenleg 50 millió ember küzd a szó szoros értelmében az éhhalállal. Részben a polgárháborúk által okozott, évek óta tartó pusztítások, részben az óriási mérvű Yang-tse-áradások következtében. Ugyanakkor Kanadában tüzelőszerűen használják fel a búzát. Micsoda jövő várhat egy olyan világtermelési rendre, amely ilyen örültségeket produkál, ha ebben gyors és gyökeres változás nem áll be!

Természetes dolog, hogy a válság kimélyítéséhez jelentékeny mérvben járult hozzá olyan nagy területeknek a fogyasztásból való teljes vagy részleges kikapcsolása, mint Oroszország a háború befejezését követő fél évtized alatt, továbbá a polgárháborúk által véghezvitt pusztításoktól egészen lekoldusodott Kína és végül Kelet-India, amelyek

300 (milliónyi lakossága túlnyomó részben csatlakozott az angolelleses árubojkothoz.

Hozzájárult a válság elterjedéséhez és kimélyüléséhez a világ aranykészletének egészségtelen eloszlása is. A világ összes aranykészletének több mint $\frac{3}{4}$ része az amerikai Federal Reserve Bank és a Francia Bank pincéiben van felhalmozódva, jórészen ki nem elégítően gyümölcsoz-tetve, fölösleges ballasztként. A többi államok pedig, bele-értve Angliát is, valutájuk fedezete szempontjából érzik az arany hiányát. Ennek oka egyrészt az, hogy a hadikárpót-lások, jóvátételek, valamint a háborús kölcsönök utáni ka-matok fizetése, úgyszintén a háború óta felvett kölcsönök törlesztése végeredményben legnagyobb részt ebbe a két országba folyik be. Ez a két állam a többinek főhitelezője. Másik oka pedig az, hogy az arany általában mindig oda szokott folyni, ahol magát a legnagyobb biztonságban érzi. Előállott az a helyzet, mely a válságnak ugyancsak egyik kóros tünete, hogy ott a sok arany, ahol rá olyan nagy mennyiségben szükség nincs, hiányzik pedig ott, ahol rá nagy szükség volna, bőségesebb fizetési eszközök kibocsát-hatásának szempontjából.

Túlmenne ezen fejtegetés keretén belebocsátkozni annak a kérdésnek taglalásába, amely kérdés annyi teoretikus vitára adott már alkalmat és amelyre vonatkozólag olyan eltérők a teoretikus szakértők véleményei, hogy szükség van-e egyáltalában az aranyra, mint egyedüli értékmérőre és amennyiben szükség van, helyes és célszerű-e az a jelenleg szokásos aranyfedezeti alap, mely az illető ország bankjegyeinek, kincstárjegyeinek kibocsátásával kapcsola-tos, holott ez mindenképpen ezeknek csupán részbeni tény-leges fedezetét képezi, a többi pedig az illető ország állam-bankjának, kormányának vezetőségével szemben tanúsított bizalmi alapon fogadtatik el teljes értékűnek. Egy tény-körülmény azonban mindenesetre bizonyos. És pedig az, hogy amíg az arany és az aranyfedezet a világ közgazdasá-gában, az államok fizetési eszközeinek teljes értékűségét illetőleg a jelenlegi tényleges szerepet játssza, addig annak olyan aránytalan elosztása, mint amely most fennforog, egészségtelen, abnormis tünet és a válság kimélyítéséhez hozzájárul. A tényleges aranybőség dacára az aranyban bővelkedő államot fertőzi a többinek válságos állapota, ezeknek beteg helyzetét pedig az aranyhiány fokozza. Nem mintha részemről osztanám azt a nézetet, hogy a mostani világválság csupán bizalmi krízis lenne és megszűnnék, amint a helyreállott bizalommal újból bőséges arannyal, hitellel láttatnának el az abban szűkölködő országok. Szer-intem ez hibás diagnózis. A hitelnyújtás, a hiteligenybe-

vétel, de maga az időleges aranyeső is céljátévesztett dolog és végeredményben hiábavaló, ha maga a termelés egészben vagy túlnyomó részben megfelelő haszon nélkül kénytelen dolgozni. Az aranyat gyümölcsöztetni kell, a kölcsön után kamatot és törlesztést kell fizetni. A hiteligénybevétel mindig kétélű eszköz, de ma inkább káros, mint hasznos, mert belátható időn belül a hitellel kapcsolatos kamatokat és törlesztéseket a termelés hasznából teljesíteni nem lehet. A világválság kulcspontja az, hogy a kapitalista, az individualista termelési rend a haszon (profit) előteremtésén, kimunkálásán, nyugszik. Ezzel áll, vagy bukik. Ha hosszú időn keresztül az egész vonalon enélkül kénytelen termelni, akkor elvesztette létalapját, nem fog fennmaradhatni és át fog kellenie helyét adni egy olyan termelési rendnek, amely a termelési eszközök köztulajdonbavétele mellett, nemzetközi irányítás és vezetés, tervszerű termelés alapján dolgozik, kifejezetten haszon nélkül és a termelt javakat széjjelosztja ugyancsak tervszerű beosztás alapján.

Ismételve hangsúlyozom, hogy nem az a kérdés, egyéni felfogás, világnézet, óhajtás alapján helyesnek, kívánatosnak tartaná-e ezt az, aki ezeket a sorokat olvassa, elérkezettnek tartja-e az időt egy ilyen világrendváltásra. A kérdés az, hogy mi a valószínű végfejemény akkor, ha a mostani világválság folyamata továbbra is így terjeszkedik és mélyül, illetve ha a kapitalista nagyállamok vezetőségei, kormányai, továbbra is a teljes összefogás, gyors és céltudatos cselekvés helyett csupán csak az időt pocskékolják, gyerekesen üres és haszontalan konferenciákat, megbeszéléseket tartanak minden praktikus eredmény nélkül egyéves moratóriumokról, féléves hitelprolongációkról, őszintén keresztülvinni nem is szándékolt leszerelésről, farizeusi alapon beígért, de be nem váltott kisebbségi védelemről, hitel és bizalmi krízisről, meg nem támadási paktumokról, világbuzatermelés kontingentálásáról, elvben leszállítandó vámtételekről stb., stb. anélkül, hogy tényleg a cselekvés terére lépnének.

Ha az államok jelenlegi kormányai képtelenek arra, hogy belátva a válság nagyságát, horderejét és bekövetkező végfejeményét, a valóban gyors és energikus tényleges cselekvés terére lépjenek, akkor maguknak a népeknek, a nemzeteknek kellene ezeket a cselekvésre képtelen kormányaikat elkergetniük és helyükbe olyanokat ültetniük, akik cselekvésre hajlandók és képesek. Feltéve természetesen azt, hogy a népeiségek túlnyomó többsége a jelenlegi kapitalista világrend alapján áll és kívánja annak fennmaradását. Mert most nagyon úgy néz ki, mintha az egészséges életfenntartási ösztön kiveszőben volna a kapi-

talista polgári társadalomból. Ha pedig ez tényleg így lenne, akkor hamarabb játszott volna el szerepét a kapitalista világrend az emberiség evolúciójában, mint azt még csak néhány évvel ezelőtt is elgondolni lehetett volna.

Hozzájárul végül még a válság fokozásához a 2-3 év óta bekövetkezett és növekedőben levő orosz árukinálat, az u. n. dumping. Kezdetben csak az őstermelés keretébe tartozó árukkal, most már iparcikkkel is. A megcsapant kereslettel arányban már nem álló árukinálatot ez is növelte. Fokozta a kettő közötti aránytalanságot és a megfelelő haszon nélkül való termelési kényszerűséget, főképpen nyersolajban, gabonában és épületfában. Alább bővebben szándékozom kitérni az orosz dumping kérdésére és általában Oroszországra. Ezúttal csupán annyit kívánok megjegyezni, hogy ez az orosz árukinálat, ha nem is egyenes vonalban, de nagyban és egészben feltétlenül erősen emelkedő tendenciát kell hogy mutasson a következő években. A világválságra vonatkozó diagnózis és prognózis szempontjából tehát nagy mértékben számbaveendő tényező.

Mi a válság példátlan fokozódásának, elterjedésének és kimélyülésének eddigi fejleménye? Mi a jelenlegi helyzet szignatúrája? Rohamosan, megdöbbentő mértékben növekedő munkanélküliség úgy az ipari, mint a mezőgazdasági munkásság körében; a velejáró fogyasztóképeség folytonos automatikus apadása; szükségszerű takarékoskodás az egész vonalon, úgy az államkormányok, közhatalóságok, mint a magánosok részéről, az evvel járó folytatódó elbocsátásokkal, személyzeti leépítésekkel, kényszernyugdíjazásokkal, állásbeszüntetésekkel, ami ismét csak a fogyasztás rovására megy. Úgy az elbocsátottak fogyasztóképeségének csökkenése, mint a beszerzendő anyag meg nem vásárlása a kereslettel arányban nem álló árukinálat fokozását idézi elő, következménye: a ki nem elégítő haszonnal vagy éppen haszon nélkül való termelés, úgy az ipar, mint az őstermelés terén. A kereskedelem fokozatos pangása, visszafejlődése. Hitelmegvonások, fizetéseképtelenségek, kényszeregyességek, csődök folytatódó szaporodása. Vasút, hajózás, teherautóautó, posta, távírda forgalmának apadása. Az államok adóbevételeinek állandó csökkenése, az államháztartások egyensúlyának megbillenése. Óriási költségvetési és zárszámadási hiányok (Angliában 150 millió font, vagyis több mint 4 milliárd pengő, az Egyesült Államokban 1000 millió dollár, vagyis 6 milliárd pengő). Általános bizonytalanság, nyugtalanság, bizalomhiány, elégedetlenség, elkeseredés. Növeli ezt természetesen az orosz szovjet részéről állandóan és szünet nélkül bősé-

ges pénzzel táplált izgatás és propaganda. Ez a propaganda most már nagyon is termékeny talajra talál a nélkülöző emberek millióinál. Magától értetődőleg, mert utóvégre minden embernek joga van ahhoz, hogy munkája után legalább is tisztességes létminimummal, emberhez méltó módon megélhessen. Ha a kapitalista világrend ezt a dolgozni hajlandó és dolgozni képes emberek millióinak éveken keresztül állandóan és fokozódó mértékben képtelen biztosítani, akkor természetes dolog, hogy ezek a tömegek – akár nyíltan, akár titokban – ellene fordulnak ennek az ügyefogyott, tehetetlen világrendnek és megélhetésüket csak egy más alapokra felépített világrend berendezkedésétől várják.

Az egyes államok helyzetének diagnózisa.

Vizsgáljuk meg futólagosan a művelt és félművelt világ összes országainak jelenlegi gazdasági helyzetét.

A pénz- és áruforgalomban a modern kapitalizmus kifejlődése óta vezetőszerepet betöltő Anglia ezen vezetőpozíciójáról lecsúszott. Ma már óriási nehézségekkel küzd közgazdasága, pénzügyi kormányzata, sőt nemzeti bankja is. A font sterling árfolyama megingott, ami a napóleoni háborúk óta elképzelhetetlen volt. Passzív kereskedelmi mérlegét évszázadok óta bőségesen ellensúlyozták és egyenlítették ki fizetési mérlegének egyéb, erősen aktív tételei: óriási bankári forgalma, világbankári szerepe, a megfelelő busás jutalékokkal; nagymérvű követelése a külfölddel szemben, megfelelő kamatozásokkal. Ezen követelésekkel szemben aránytalanul kevés külföldi tartozása volt, ez is inkább csak kivételesen és átmenetileg. Rendkívül fejlett áruszállítási üzlete, hajózása, hajóparkja, mely a világ tengeri forgalmának lebonyolításában a vezetőhelyet foglalta el. Az egész világot felölelő biztosítási üzlete. Magas fokon álló ipari termelése, amely különösen minőség tekintetében az egész világon a legelső volt. Nagyszámú és nagykiterjedésű gyarmatai, amelyek az anyaországgal sokkal nagyobb áruforgalmat bonyolítottak le, mint idegen országokkal, még miután azok teljes autonómiát, jóformán teljes politikai függetlenséget értek is el (Kanada, Ausztrália, Új-Zeeland, Délafrika). Indiai birodalma 300 millió felüli lakosságával, mely főleg az angol textiliparnak egyik legfőbb fogyasztója volt. A világháború óriási költségei dacára aránylag könnyűszerrel viselte közgazdasága a súlyos adókat, közterheket. Államháztartása egyensúlyban maradt a békekötések után is évekig, dacára a háborús terhek, kölcsönök haladéktalanul felvett lehordásának, törlesztésének.

Mindez a világválság következtében jórésztben tökéletesen megváltozott, természetesen nem hirtelenül és egyszerre, hanem évről-évre, fokozatosan. Államháztartása 150 millió fontnyi horribilis hiánnyal küzd. Egyre súlyosodó adóterheit kezdi nehezen bírni, mert ipari termelése állan-

dóan csökkenő árak mellett is nehezebben és nehezebben talál elhelyezésre. Termelési költségeit nem tudván kellő mértékben leszállítani, ipara kezd haszon nélkül termelni. Áruforgalma, szállítási üzlete ijesztő mértékben hanyatlík. Kényszertakarékoskodás, üzemredukciók és beszüntetések folytán egyre szaporodik a munkanélküliek száma, akiknek munkanélküli segéllyel való ellátása az államháztartást, végeredményben tehát a többi adófizetőt, óriási mértékben terheli meg. Már az 1929-iki számadatok, mérlegek (lásd *Economist*) megdöbbenő csökkenéseket mutatnak fel. Még nagyobbakat az 1930-ikiak, az összes tengerhajózási társaságok, vasúttársaságok, vas- és acélművek, gépgyárak, szénbányák, textilművek, szóval a termelés, vagy szállítás bármily terén működő vállalatok részéről. A folyó 1931. év első félévének adatai pedig még erősebben csökkenő tendenciát mutatnak, egyenesen elképesztők. A részben egészen elavult, idejét múlt berendezéssel dolgozó szénbányászat állandó krízisben van évek óta, a német szénexport konkurrenciáját nem bírja ki. A Manchester-vidéki textilművek kellő foglalkoztatását teljesen aláásta az évek óta dúló polgárháború folytán elszegényedett Kína felvevőképességének hiánya, valamint a keletindiai bojkottmozgalom. Külföldi követelése után élvezett kamatjövödelme tetemesen megcsappant, mert a külföldi hitellátást legnagyobb részben maga is kölcsönvett pénzekkel eszközölte utóbbi időben, amelyek után maga is kamatot fizet. Háborús tartozásainak súlyos törlesztési terhét viselni tartozik az Egyesült Államokkal szemben, holott háborús járandóságainak tetemes részét nem tudja hiánytalanul megkapni (Németország, Oroszország). Legújabban súlyosan érinti a világgyapotárnak gigantikus esése (a néhány évvel ezelőtti árak egykilenced részére, a száz évvel ezelőtti gyapotárnak árszintjére!). Úgyszintén a braziliai állam most bejelentett fizetéseképtelensége is. Nyomasztó bizonytalanság, kedvetlenség, elégedetlenség uralja az egész gazdasági életet. A munkáspárti kormány volt elnökének újabb miniszterelnöksége alatt alakult új koncentrációs nemzeti kormány mindenestre meg fogja tenni a lehetőt arranézve, hogy az államháztartás pénzügyi egyensúlya helyreálljon. De egyrészt a kényszermegtakarítások ott is nagymértékű forgalomcsökkenést, fogyasztóképeségcsökkenést fognak maguk után vonni, aminek folyománya fokozott munkanélküliség lesz, másrészt pedig a tetemesen felemelt adótételek olyan magasságot érnek el, hogy valószínűleg ott is, mint másutt, az emelések dacára az adóbevételek alatta fognak maradni az előírvzottaknak. A munkanélküli segélyek lényeges leszállítása követ-

keztében pedig a munkáspárt olyan élesen fordult szembe volt vezérével, Macdonalddal, hogy a valószínűleg hamarosan bekövetkezendő új választások kimenetelét bajos megjósolni. De mindenesetre kétségen kívül áll az, hogy a munkáspárt a maga teljességében erősen balra fog eltérni, mint minden országban, úgy Angliában is állandóan dolgozik a szovjetpropaganda. A kommunisták száma is állandó növekedésben van. Ha nem is annyira a magukat nyíltan kommunistáknak vallók számát illetően, mint abban a tekintetben, hogy magában a munkáspártban és a szakszervezetekben erősen szaporodik a proletárdiktatúra híveinek száma. A szocializmus pedig erősen hódít teret az intelligencia, a polgári társadalom köreiből is.

Németországról már előzőleg bővebben szólván, csupán annyit tartok nagyon is hangsúlyoznivalónak, hogy egy- vagy akár néhányéves hadisarcmoratóriummal, külföldi kölcsönei lejáratának rövid prolongálásával rajta segítve egyáltalán nincs és nem is lehet. De még újabb hitelekkel sem. Ezek is csupán csak injekciónak tekinthetők. A kölcsönök áradata után kamatokat kell fizetni és pedig olyan magasakat, hogy ezeket, valamint a hadisarcok, jóvátételek megfizetését a német közigazdaság nem bírhatja el. Mert termelése megközelítőleg sem eredményezhet ennek megfelelő hasznot. A további hitelnyújtás, a további eladósodás pillanatnyi lélekzétvételt jelenthet ugyan, de mentől több lesz a tartozása, annál biztosabb lesz az összeroppadás. Más nem segíthet rajta, mint a hadikárpótlások teljes elengedése, törlése.

A tudvalevőleg eredménytelen londoni konferencia után összeült bázeli bankárkonferencia ugyancsak nem jutott semmi gyakorlati eredményre. A londoni konferencián összegyűlt férfiak az imminensen fenyegető német összeomlás veszélyére való tekintettel azt ajánlották a külföldi hitelezőknek, hogy szüntessék be rövidlejáratú hitelnyújtásaiknak Németországból való kivonását, ahelyett, hogy a pénzügyi krízissel szemben messzemenő intézkedésekre határozták volna el magukat; ahelyett, hogy hathatós segítséget nyújtottak volna az államcsőd szélén álló Németországnak. Csupán azon jámbor óhaját fejezte ki a londoni konferencia, hogy azok a hitelmegvonások, amelyek folytatódásuk esetén az azonnali összeomlást idézték volna elő, legalább egyelőre szüntettessenek meg. Ez a határozat lett azután a bázeli bankárkonferenciához továbbítva szakvélemény és kidolgozás végett. A Bázelen összegyűlt bankárok pedig még a londoni konferencia sovány eredményének praktikus fontosságát is alábbszállították. A rövidlejáratú külföldi hitelek teljes és félté-

telnelküli további prolongálása egyáltalában nem lett ki-
mondva. Azok a kölcsönök, amelyeket egyes német tarto-
mányok és városok vettek fel, bármikor felmondhatók.
Külföldiek márka-követelései a német bankokban az ösz-
szegek egynegyedrészének magasságáig felmondhatók,
illetve kivonhatók. A prolongált hitelek után felemeltettek
a kamattételek és a jutalékok. Ennélfogva megállapítható,
hogy a hitelmegvonás és valuta kiszivárgás veszélye az or-
szág feje felől egyáltalában nem, vagy legalább is csak
részben lett elhárítva. Nemcsak, hogy új pénzforrásra
nem kapott kilátást az ország, hanem a fennálló külföldi
hiteleknek részleges további megvonására is el kell ké-
szülni. Amennyit gyorsan és könnyűszerrel ki lehetett
vonni, azt kivonták még a londoni konferencia előtt. Amit
pedig ezután még félig-meddig lehetséges kivonni, azt ki-
vonni engedi a bázeli konferencia. Azokat a hiteltételeket,
amelyek hosszabb időre befagyottaknak látszanak lenni,
azokat kegyesek voltak otthagynaknak javasolni. De
ezekért is felemelt kamatokat és jutalékokat kell Német-
országnak fizetnie. Ugyanazon problémák, ugyanazon ve-
szélyek, ugyanazon összeroppanások előtt áll tehát, mint
a londoni konferencia előtt. A német válság, értsd az
európai, illetve a világválság igazi enyhítésére, orvoslására
tényleg nem történt úgyszólván semmi.

A londoni konferencia megnyitásakor Macdonald minisz-
terelnök a következő szavakat mondta: „Ez a pillanat for-
dulópont lehet a világtörténelemben, akár jóra, akár
rosszra. Ha nem találunk kiutat a mostani válságból,
akkor senkisésem lehet képes azokat a pénzügyi, gazdasági
és politikai veszélyeket előrelátni, amelyek ebből származ-
hatnak.” Attól félek, hogy a londoni és bázeli konferenciák
nemleges eredménye megmutatta azt, hogy a londoni kon-
ferencia megnyitásának pillanatát nem lehet a helyzet
jórafordulásának minősíteni.

Franciaországnak gazdasági helyzete a többiekéhez vi-
szonyítva, jelenleg még aránylag igen rózsásnak mondható.
A világháborút angol, olasz, belga, szerb, oláh és legfőkép-
pen amerikai segítséggel megnyerte. Elsass-Lotharingiát
visszahódította. Évszázados ellenfelét térdre kényszerítette.
Gyarmatait elvétette. Fél Sziléziát lengyel barátainak át-
adatta. Beleszúrta a német testbe a danzigi folyosót. Hadi-
kárpótlások és jóvátételek címén már eddig is nagy össze-
geket kapott a németektől és szándékozik kapni még
ezután is, a következő évtizedek folyamán. Igaz viszont,
hogy a Németországból kisajtott összegek jórészt az
Egyesült Államoknak kénytelen továbbadni háborús tar-
tozásainak törlesztése fejében. De hát végre is ezen tarto-

zásoknak annakidején történt igénybevétele segítségével nyerte meg a háborút; a német fizetések és Amerikának teljesítendő törlesztések között pedig per saldo marad még számára egy jelentékeny többlet. Lakosságának kilencztedrésze rendkívül szorgalmas, józanéletű és takarékos lévén, az 1926-iki frankzuhanást Poincarének erélyes és céltudatos pénzügyi intézkedései folytán igen gyorsan tudta megállítani és a frank árfolyamát stabilizálni. Az Egyesült Államokkal szemben fennálló háborús tartozások kivételével a külföldnek egyáltalában nem tartozik. Ellenben növekedő tőkegyűjtésének eredményéből nyújtott külföldi kihitelezései kapcsán igen jelentős kamatjövedelmeket élvez. Idegenforgalma, amely csak a legutóbbi időben kezd megcsappanni ugyancsak nagy jövedelmet biztosított neki, úgy hogy aranykészletének állandó szaporodása egészen természetes folyamat volt. Földbirtokeloszlása a lehető legegészségesebb. Nagykiterjedésű latifundiumok egyáltalában nem léteznek. Földműveléssel foglalkozó lakossága általában megelégedett. Különböző igen célszerű kormányintézkedések folytán, az agrárról sokkal kevésbé érvényesül a mezőgazdasági termelés kárára, mint másutt. Ipari és mezőgazdasági termelése a lehető legarányosabban van elosztva. Vámvédelve révén haszonnal járó termelést biztosít számára termelt áruinak árszintje. Lakosságának vagyonosságához mérten közterhei aránylag jól kibírhatók. Gazdagsága megengedi neki, hogy a világ legnagyobb és legerősebb hadseregét tarthassa fenn, a békebelinél nagyobb költséggel. Katonai és pénzügyi ereje folytán jelenleg Európának vezető állama. Hegemóniáját erősen domborítja is ki és érvényesíti. Hatalomban ma csupán csak az amerikai Egyesült Államok mögött áll. Véleményem szerint általános európai érdek az, hogy hatalmas hadseregét addig le ne szállítsa, amíg az európai helyzet nem tisztáztatik, illetve amíg az orosz kérdés elintézve nincs és a vöröshadsereg támadásának veszélye Szovjet-országnak demokratizálódásával elhárítva nincs.

A világválság azonban kezdi már hatását éreztetni a francia gazdasági viszonyokra is. Ha a dolgok így fognak folyni tovább, épúgy nem fogja elkerülhetni a lejtőre való csúszást, mint a többiek. Egyetlen egy ország, egyetlen gazdasági egység sem vonhatja ki magát a világgazdasági válság romboló hatása alól. Idegenforgalma erősen megcsappanóban van. Kivitele nagy mértékben hanyatlik. Kereskedelmi mérlege erősen passzív. Államháztartásában nagy hiány kezd mutatkozni. Termelése kezd kevesebb haszonnal dolgozni. Külföldi követeléseinek egy része a világválság következtében kétes bonításúnak tekinthető. Munka-

nélkülieknek száma lassan, de állandóan növekedőben van. A békekötések feltételeinél elkövette azt a hibát, hogy Németországgal szemben túlfeszítette a húrt. Elviselhető békefeltételek helyett igazságtalan, részben elviselhetetlen, sőt, számos franciának elfogulatlan nézete szerint még francia szempontból is rövidlátóan észszerűtlen békefeltételeket szabott ki és kényszerített rá Németországra, megakadályozván ez által a két nép közötti őszinte és becsületes, igazi és tartós teljes kibékülést. Ez az őszinte kibékülés pedig egész Európának, de az egész civilizált világnak is legelsőrendű érdeke. Hibázott abban is, hogy kis szövetségeseinek államalkotó és államfenntartó erejét túlbecsülve, Magyarországot kiszolgáltatatta ezek rablási és bosszúállási vágyának. Kivéven a szerbeket, – akiknek katonai értéke vitán kívül elsőrendűnek minősíthető –, túlbecsülte azok katonai értékét és erejét is, mert a cseh és oláh nép katonai értéke a tárgyilagosság határain belül maradván is, inferiorisnak mondható. Hibázott és hibázik abban is, hogy megakadályozza a békekötések revíziójának felvetését, amely pedig a világválságból való kigázolás első és alapvető feltétele. Útjában áll ezáltal a válságból kivezető útra való rátérésnek, amit semmiféle ezzel ellentmondó szép, de üres frázis, nyilatkozat, szónoklat, vagy közlemény meg nem cáfolhat.

Jellemző az az eljárás, amit az osztrák-német vámunió tervével kapcsolatban Németországgal szemben tanúsított, így lehetetlen a két népnek egymást megérteni és egymással őszintén kibékülni. A tervezett vámunió gazdasági előnyeinek vitatható kérdését egészen mellőzve, első pillanattól fogva világos volt a célzat, a tervet minden áron ellenezni, nehogy az a politikai egyesülés felé vezető úton képezhessen egy lépésnyi haladást. Már pedig az egyfajta, egy nyelvű két nép egyesülésének megakadályozása, ha ők maguk azt úgy kívánják, igazságtalan, sérelmes, önkényes és megalázó. Nem is szólva arról, hogy a népek önrendelkezési jogának biztosítását beígérő szólammal homlok egyenest ellenkezik. De emellett rövidlátó és céltalan is, mert előbb vagy utóbb szükségszerűen be kell, hogy következzen. Ha polgári alapon nem, akkor majd szovjetalapon.

Jellemző arra nézve, hogyan fogja fel a német közvélemény ezt az újabb önkényeskedést, a következő két újságközlemény. A félhivatalos „Germania” többek közt a következőket írja: „Kétségtelen, hogy Schober és Curtius nyilatkozata francia nyomásra történt és a két külügyminiszter csak a legnehezebb szívvel játszotta el szerepét. A francia politika politikai zsarolásra használta ki Ausztria nyomorúságos helyzetét, amelynek földézésében pedig

Franciaországnak is része volt.” A „Deutsche Tageszeitung” pedig a következőket írja: „Mi németek és osztrákok szégyeltük magunkat, mert ennél nagyobb megalázást már régen kellett elviselnünk. Franciaország diktátuma történelmi horderejű aktust kényszerített ki Genfben.” Véleményem szerint sajnálatos, hogy a francia állam kormányai azt látszanak hinni még most is, hogy hazájuknak, népüknek azzal használnak, ha a 75 milliónyi európai németséget nemcsak gazdasági robotmunkára kényszerítik generációkon keresztül, de még közben ismételtén meg is alázzák. Legyen szabad ezen eljárás célszerűségében kételkednem, szerintem még jól felfogott francia szempontból is. Franciaország ma az összehasonlíthatatlanul erősebb fél kettőjük közt, az ő részéről kellene a méltányosságnak, az előzékenységnek, a megérteniakarásnak iniciatíváját nyilvánvalóan mutatni, ha a két nép közötti jövőbeni újabb fatális összeütközés lehelőségét és veszélyét egyszersmindenkorra végkép ki akarja küszöbölni.

A kisebb észak- és nyugateurópai államoknak (Skandinávia, Belgium, Hollandia és Svájc) gazdasági helyzetével fölösleges bővebben foglalkozni. Mindnyájan, kivétel nélkül érzik a súlyos világválságot. Mindannyian küzdenek annak következményeivel. Mindegyikben növekedik a munkanélküliség, mindenütt kevesebbedik a termelésből folyó haszon. Mindenütt nő az elégedetlenek száma.

Svájc igen súlyosan kezdi megérezni az idegenforgalomból eredő állandó jövedelmének nagy apadását. Óra és csokoládéipara krízissel küzdök. Németországi követélései hosszú időre be vannak fagyva, vagy egyáltalában már kétes értékűek.

Hollandia nagy mértékben szenved keletindiai birodalmának nyugtalan állapotaitól, a kaucsukválságtól, kávé- és cukor-árdepressziótól; rendkívül magas termelési értéket képviselő hatalmas virágtermelésének az általános vásárlóképeség csökkenése folytán beállott válságától.

A Skandináv államokat sem kímélte meg a válság pusztító számumja. Ott is csupa panasz, csupa elégedetlenség minden. Különösen erősen érinti Skandináviát épületfa termelésének krízise az orosz faexport következtében.

Spanyolország állapotáról bajos egészen tiszta képet alkotni. Annyi bizonyosnak látszik, hogy a király lemondása és távozása óta többé-kevésbé forrongó, fluktuáló állapotban van minden. A parasztlak, különösen az andalúzai parasztlak nyomorúságos helyzete, valamint a katalóniai ipari központ, Barcelona ipari munkásságának keresethiánya és elégedetlensége a köztársaság kimondásával

orvosolva egyáltalában nincs. A szeparatista mozgalom a helyzetet csak megnehezíti. Valószínűnek látszik, hogy az ország az orosz izgatás behatása és a rohamosan romló gazdasági helyzet következtében rövidesen lokális zendülések, utcai harcok, fosztogatások, később esetleg polgárháború színtere lesz.

Olaszország sem tesz kivételt a minden országot, minden nemzetet, minden népet emésztő rettenetes gazdasági válság tekintetében. Tagadhatatlan, hogy Mussolini uralomra jutása óta, a „Marcia su Roma” óta nagyon sok történt az ország akkori chaotikus állapotának rendbehozatalára, közgazdaságának felvirágoztatására, lakosságának nagyobb rendhez és fegyelemhez szoktatására, többtermelésre, az ország kenyérszükségletének előállítására, munkások és munkaadók közötti békés állapot megteremtésére. Ezt valószínűleg nem veszik tagadásba még a Mussolini-féle fascista-rendszernek legádázabb ellenségei sem. Valamint azt sem, hogy akármilyen ellentétben állott is ennek a kiváló embernek múltja későbbi szereplésével és kormányzásával, nem lehet elvitatni tőle páratlan tevékenységét, szuggesztív hatását, szorgalmát, munkabírását, erélyességét és zsenialitását. A történelem őt alkalmasint a világháborút követő évtized legkimagaslóbb államférfiává fogja avatni. Megegyezése a Vatikánnal, az olasz népnek bámulatos rövid idő alatt történt nagyobb rendhez, fegyelemhez és munkához szoktatása, a „Dopo lavoro” intézménye, a munkások és munkaadók közötti bérharcok kiegyenlítésére alakított pártatlan bíróságok létesítése, olyan eredmények, melyek kizárólag az ő éleslátásának és tettvágyának tulajdoníthatók, népének javára válnak és tárgyilagosan nézve el nem vitathatók. Rendszerének igen nagy, esetleg végzetessé válható hibája az, hogy túlságosan egy személyiségre, ennek kiváló tulajdonságaira van alapítva. Hogy az önkényuralommal határos lévén, semmiféle ellenvéleményt nem tűr, semmiféle biztonsági szelepről nem gondoskodik az esetleg felgyülemlett elégedetlenség levezetésére. Hogy túlságosan erős represszáliákkal dolgozik a rendszer elleneivel szemben. Amíg az általános gazdasági helyzet tűrhetően jó, amíg az emberek nagy többsége többé-kevésbé meg van elégedve sorsával, addig mindez nem veszélyes a vasszigorral eljáró fascista rendszerre nézve. A világválság azonban Olaszországot sem kímélte meg. Ha ez még jobban kimélyülve általános és elkeseredett elégedetlenségre vezetne, akkor könnyen úgy jöhetne kifejezésre, mint biztonsági szelep nélküli kazánban a szétrobbantó gőz.

Lengyelország helyzete úgy gazdaságilag, mint politikailag eléggé sivár. Az általános válság teljes súlyát érzi.

Pénzügyi egyensúlyát már csak a legnagyobb erőfeszítéssel tudja fenntartani úgy, ahogy. Belpolitikai állapota örökös zűrzavarból áll, az erélyes és tisztakezü Pilsudszyk tábornagy minden rendbehozatali kísérlete és törekvése dacára. Két nagy malomkő közé ékelve, mindenikkel erős burkolt antagonizmusban, úgy Oroszországnak, mint Németországnak testéből a győztes nyugati nagyhatalmak jóvoltából jókora darabokat kiharapván, helyzete minden, csak nem rózsás. A fokozódó válság állandóan szítja a felgyülemlett elégedetlenséget. Német, ukrán és orosz nemzetiségi kisebbségei erős centrifugál erőt képviselnek. Az orosz szovjet-propagandának jobban van kitéve, mint bármely más állam, Németország összeomlása esetén az első lenne, amely csatlakoznék a szocialista újvilághoz.

Csehország gazdasági helyzete csak a legutóbbi időben kezdett el rohamosan romlani. Ma már nyakig van benne ő is a válság örvényében. Mezőgazdasága minden haszon nélkül termel, gyáripari termelése elhelyezést nem talál, pang és zsugorodik össze. Munkanélkülieinek száma növekszik, a velejáró általános elégedetlenséggel és a kommunizmus felé hajlók szaporodásával, úgy az ipari gócponton, mint a tót felvidéken és Ruszinszkóban, melynek lakosságát egy évtized óta kezeli a cseh uralom kiuzsorázásra kárhozottatott gyarmatként. A földrajzi, néprajzi és politikai tekintetben mindenféleképpen abszurditást képező cseh államot különben is állandóan gyengíti lakosságának közel felét kitevő idegen nemzetiségeinek centrifugális ereje, akárhogyan igyekezik is a cseh uralom ezt az erőt politikai és gazdasági sanyargatásokkal gyengíteni. A világválság teljes súlyának hatása ezáltal még erősebben jut kifejezésre, nemcsak a kiuzsorázott okkupált területeken, de magán a cseh-morva területen is. Hozzájárult az idén a válság kiélesítéséhez ott is, úgy mint Magyarországon, a tótfelvidéknek és Ruszinszónak katasztrofálisan rossz termése. A rusznyák lakosság tekintélyes része a cseh uralom óta ugyan hozzá lett már valamennyire szoktatva az állandó éhezéshez, a következő télen azonban minden eddigi nyomorúságát is felülmúló tömegéhezésben lesz része.

Oláhország gazdasági helyzetét, közállapotait igazán szükségtelen részletesen ecsetelni. Köztudomású, hogy az ország egész adminisztrációjának páratlanul botránnyosan korrupt volta nagy mértékben járult hozzá a gazdasági és pénzügyi válsághoz. A kommunizmus különösen erősen terjed az agyonsanyargatott székely, magyar és bolgár lakosság, de most már a sváb lakosság körében is. Besszarábiát nem is említve, amely közvetlen szomszédságban a szovjettel, egyenesen telítve van vele. Orosz támadás esetén

az egész ország úgy hullanék a szovjet ölébe, mint az érett gyümölcs.

Jugoszlávia a szerb néptörzs brutális, félbarbár hegemóniáját tüzzel-vassal erőszakolja rá sokkal magasabb erkölcsi és műveltségi fokon álló fajrokonaira, a horvátokra, szlovénekre és dalmátokra. Ez a kegyetlen, erkölcstelen, embertelen és amellettr rendkívül ostoba eljárás ugyancsak válságosán rossz gazdasági helyzetét természetesen csak még jobban súlyosbítja, valamikor pedig meg fogja hozni keserű gyümölcsét az erőszakosan és mesterségesen összetákoltr Jugoszlávia jelenlegi uralkodói, a szerbek számára.

Bulgária a gazdasági és pénzügyi tönk szélén áll. A békekötés feltételei el nem viselhető pénzügyi terheket raktak rá, népének jórészét pedig Szerbia és Oláhország javára elvesztette, ahol az állandóan a legkegyetlenebb sanyargatásnak van kitéve. A kommunizmus nagyon erősen terjed, még a földbirtokos parasztság körében is.

Ugyancsak erősen van a kommunizmus híveivel szaturálva Görögország lakossága is, ahol a kereseti viszonyok a lehető legrosszabbak; a gazdasági és pénzügyi helyzet reménytelen.

Vessünk egy pillantást a jelentősebb tengerentúli országok gazdasági helyzetére, kihagyván természetesen azokat, amelyek kezdetleges struktúrájuknál fogva sem a világváltság szempontjából, sem annak várható fejleményére vonatkozó következtetés szempontjából számításba nem jönnek.

Az óvilágban különösen kiemelendő a 400 millió lakosú Kínának rettenetes állapota, amely a közel másfél évtized óta dúló polgárháborúk következtében népességét már egyáltalában nem tudja eltartani. Amit a különböző csapatok folytonos előre- és hátravonulásaik alkalmával fel nem falnak vagy el nem pusztítanak, azt végkép elintézi a gombamódra felszaporodott nagy rablóbandák valóságos sáskaraja. Hozzájárult ehhez ujabban két olyan nagyszabású folyamáradás, amely minden európai vízáradás fogalmát felülhaladja, amely többmillió hektár termőföldet változtatott át hosszú időre valóságos mocsárrá, rettenetes járványokat és az emberek millióinak éhínségét, jórészben éhhalálát okozva. Jelen pillanatban 30-50 millióra becsülük az éhhalál határán levők számát. A világfogyasztásból belátható időre ez az óriási terület, mely a földgömb legnépesebb országa, teljesen és tökéletesen ki van kapcsolva. Az oroszok által pár évvel ezelőtt Kantonban nyeregbe ültetett kommunista kormánynak Tsang-Kai-Chek általi leveretése óta ujabban ismét rendkívül aktíve viselkedik a kommu-

nista propaganda és a rettenetes nyomor következtében természetesen nagy sikerrel dolgozik.

Japán virágzásának ideje ugyancsak lejárt és átadta helyét egy ugyanolyan súlyos gazdasági válságnak, mint amilyenben egész Európa, Amerika és Ázsia többi része szenved. Szaporán növekedő lakosságát az östermelés nem tudja eltartani. Hirtelen emelkedett gyáriparának, régóta fejlett kézműiparának termelését nem képes elhelyezni. Rohamosan növekedik az általános elégedetlenség, kereset-hiány, munkanélküliség és ami evvel jár, a kommunisták száma.

A földkerekség második legnépesebb részének, Elő-Indiának lakossága újabb időben szenvedélyesen követeli önkormányzatát, a „Svaraj”-t, az angol fenhatóságtól. Szélsőségesebb elemek a teljes függetlenséget követelik tekintet nélkül arra, hogy a számtalan népfajból álló és számtalan vallási szektára eloszló, kétszázegynéhány különböző nyelvidiomát beszélő lakosság az angol fenhatóság megszűnte esetén azonnal egymásnak esnek és egymást marcangolná. Követelésük elérésének hathatósabb előmozdítása végett a népszerű vezetők, köztük a köztiszteletben álló, aránylag mérsékelt felfogású Mahatma Gandhi is, megszervezték az angolelleses, általában idegenellenes árubojkottot, amely által a lakosság túlnyomó nagy részét teljesen kikapcsolták az angol, amerikai és japáni ipari termelésből és amely kikapcsolást legfőképpen a Manchester-vidéki angol textilipar szenvedte meg katasztrofálisan súlyos mértékben. Az önkormányzat megadásának kérdése, helyesebben annak mértéke, határa, mai napig sincs végérvényesen eldöntve. Van ugyan egy széles alapokra fektetett angol tervezet, melyet a mérsékelt vezetők, köztük Gandhi is, bizonyos fenntartásokkal elfogadtak. De a szélsőségesebb vezetők ezt a tervezetet hevesen ellenzik, avval be nem érik. Végleges döntés még nincs. A lakosság, elsősorban természetesen az óriási számbeli túlsúlyban levő hindu lakosság, nyugtalansága és posztulátuma ugyan egyelőre még túlnyomóan politikai alapon nyugszik, azonban kezd már erősen szociális, sőt kommunista színezetet is öltetni. A szélsőséges hindu nacionalisták közül igen sokan vallják magukat nyíltan kommunistáknak. A rossz gazdasági viszonyok folytán bekövetkezett nagy szegénység és nélkülözés táborukat, híveiket rohamosan szaporítja. Nem szabad e tekintetben figyelmen kívül hagyni azt a szomorú tény, hogy az angol fenhatóságnak feltétlenül jótékony, civilizatorius és humánus gyámsága dacára a 300 millió felüli lakosság jelentékeny része emberemlékezet óta mindig úgyszólván állati sorban élt, jóformán kizáró-

lagos táplálékul néhány marok rizzsel, ruházatul egy pár ronggyal, lakóhelyül egy nyomorult sárviskóval. Úgy ezek, mint a kínai kulik milliói egy új világrendtől – még ha nem is képesek megérteni annak alapját és berendezkedését – csakis jobbat várhatnak. Rosszabbat semmi szín alatt sem, mert rosszabb, állatiasabb sorsuk a jelenleginél úgysem lehet. Hogy az orosz propaganda fő-fő színtere tehát Hindosztán, a másik pedig Kína, ez a szovjetvezetők részéről nagyon is érthető taktika, mely a világválság ki-mélyülésével szépen érő gyümölcsöket ígér számukra.

Holland-Indiában, Jávában, Szumatrán hasonlóképpen nagy az elégedetlenség a benszülött lakosság körében, részben ideiglenesen nacionalista alapon, de részben erősen szociális alapon is. Intenzív és eredményes orosz propagandának jöttek nyomára ott is a hollandi hatóságok. A világválság hatása Holland-Keletindióban még erősebben mutatkozik mint Angol-Indióban.

Afrikában csupán Délafrika jön számításba, ahol azonban napirenden is vannak a rossz gazdasági viszonyok által előidézett munkanélküliség, keresethiány és nélkülözések következtében kitérő munkásmozgalmak, sztrájkok, utcai harcok és azokat követő represszáliák.

Újabbban az orosz propaganda úgy a fekete néger fajhoz tartozó félművelt elem, mint Északafrika barnabőrű, arab lakosságának felizgatására is vetette magát. Mint rendszeren először idegenellenes faji és nacionalista alapon.

Ausztráliát rendkívül súlyosan érinti a világválság. A gabona, a gyapjú, az élőállatok és állati termékek világpiaci árának óriási hanyatlása előbb az östermelést juttatta válságos helyzetbe, ami természetesen maga után vonta az ipari termelés válságát is. Úgy az egész ausztráliai konföderációnak szövetségi kormánya, mint az öt autonóm államnak (Új-déli Wales, Queensland, Victoria, Dél-Ausztrália és Nyugat-Ausztrália) kormányai szocialisták és mindannyian tanácstalanul állanak a vigasztalan gazdasági és pénzügyi helyzettel szemben.

Az Újvilág déli államai, Argentína, Chile, Peru, Bolivia, Uruguay, Paraguay, Ecuador, Venezuela és legfőképpen a legnagyobbik, Brazília, mindannyian nyakig vannak a világválság fertőjében. Gabonaválság, kávéválság, husipari válság, kaucsukválság stb. mindannyiuk közgazdaságát és pénzügyeit vészterhesen kezdte ki. Innét a fokozódó nyugtalanság; folyton sűrűsödő, ismétlődő polgárháborúk és forradalmak. A külföldi ipari termelés fogyasztóképesége rohamosan száll alá, a külföldi kölcsönök kétes értékűek. Brazília az imént jelentette be fizetésektelenségét.

A kommunizmus híveinek száma egész Délamerikában, annak minden államában rohamosan szaporodik.

Az északamerikai Egyesült Államok gigantikus ipari termelésének elhelyezhetése szempontjából máskor és semmiképpen sem pótolhatta volna Délamerika Európát. A mostani világválság azonban fogyasztókéességét hovatovább a zérus pont felé szállítja le.

A földgömb leghatalmasabb és leggazdagabb államalakulata, az Egyesült Államok, csak két év óta kezdik érezni saját testükön a világválság rettenetes arányait és következményeit. Az u. n. „Virágzási hullám” (prosperity-wave) még akkor is rózsás optimizmusra hangolta a közvéleményt, mikor a hatalmas ipari fellendülés és tőzsdei konjunktúra dacára már sűrű fekete felhők jelentkeztek az ő láthatárukon is és hatalmasan kezdett már fűjni ott is a későbbi nagy pusztítással járó zivatarnak előszele. Azóta olyan gyorsvonati sebességgel halad az Egyesült Államok gazdasági helyzetének, összes termelési ágainak lefelémenetele, úgy az ipari termelés, mint az őstermelés terén, hogy ez a sebesség erősen fölülhaladja még az európai országok lefelécsuszásának tempóját is. A számszerű adatok minden egyes termelési ág, minden egyes közlekedési eszköz, minden forgalom, minden tiszta nyereség horribilis visszaesését mutatják. A hivatalosan vezetett munkanélküliek száma az ipari termelés terén 7-8 millió körül mozog. A tél beálltával ez jelentősen fog növekedni. Az őstermelés terén, ahol nincs hivatalos nyilvántartás, ez a szám legalább is ugyanannyi. Államilag szervezett munkanélküliek ellátása nincs. Ezek mind köz-, illetve magánjótékony-ságra vannak utalva. Szaporodnak a hangok, amelyek szerint a munkanélküliség már túlhaladta azt a mértéket, mellyel a magánjótékony-ság meg tudhat birkózni, annyi-val inkább, mert a polgári társadalom nagyobb részének jövedelmei utóbbi időben óriási mértékben csappantak meg. Hoover elnök ezideig azonban ellenezni látszik az állami beavatkozást. Mindenesetre rendkívül fogas kérdés ez a munkanélküliek ellátásának kérdése a kapitalista társadalomban. Az állami ellátás rendkívül módon terheli meg az államháztartást, illetve a többi adófizetőt. Állandóan folyósítva, demoralizálólag is hathat és munkakerüléshez is vezethet. Másrészt az ellenkező eljárás, a kérdésnek a magánjótékony-ságra való utalása először is teljességgel elégtelen, mikor a munkanélküliség akkora mérveket ölt mindenütt, mint manapság, másrészt tulajdonképpen dehonosztáló a munkásokra nézve, mert könyöradomány jelle-gével bír. Már pedig minden munkaképes embernek joga van a munkája után tisztességes megélhetésre és amely

társadalmi és termelési rend huzamosabb ideig és nagy mértékben képtelen ezt a dolgozni hajlandó embereket biztosítani, az nem érdemli meg azt, hogy fennmaradjon. Rendkívül sajnálatos dolog, hogy az Egyesült Államok népe, amely most már teljes mértékben szenved a világválság-következményeitől, amelynek köréből egyre hangosabban jelölik meg egyes belátásos egyének a kivezető ut első állomását, a háborús tartozások teljes törlését, amelynek hatalmában van a kivezető utvonalat a világ összes többi államaival el is fogadtatni, még mindig húzódik attól, most a tizenkettedik órában is, hogy rászorítsa kormányát erre az egyedüli kivezető útra.

Magyarország.

Utoljára hagytam hazánk közgazdasági helyzetének ecsetelését, amely a mi szempontunkból kissé nagyobb terjedelmet érdemel meg.

Téves és igazságtalan dolog lenne a Bethlen-kormányt az ország mai rendkívül súlyos, mondhatni válságos gazdasági helyzetéért túlnyomó részben felelőssé tenni. A világválság előidézésében, annak terjedésében és kimélyülésében olyan okozók játszottak közre, melyekre Magyarország kormányának semmiféle ingerenciája nem volt és nem is lehetett. Hogy pedig a világválság, úgy a mezőgazdasági, mint az ipari, nem kímélhette meg Magyarországot, hanem teljes mértékben kellett, hogy érvényesítse káros és pusztító hatását itt is, az magától értetődő dolog.

Éppen olyan téves és a tárgyilagosság flagrans rovására menő dolog lenne azonban viszont azt állítani, hogy a Bethlen-kormány nem követett el rendkívül sok mulasztást, nem mulasztott el sok megtehető és a helyzetet valamennyire enyhítő intézkedést; nem hozott igen sok helytelen, sőt káros rendelkezést; nem folytatott legalább is 4-5 év óta könnyelmű, meggondolatlan, tehetségtelen, pazarló és káros pénzügyi politikát, amellyel a mindenféleképpen úgyis ráánknehezülő világválság súlyát ráánknezve még elviselhetetlenebbé tette.

Mindenekelőtt tanújelét adta a lehető legnagyobb előrelátáshiánynak a válsággal szemben; annak már erősen észlelhető, érezhető és tapasztalható előjeleivel szemben.

Nem felel meg a valóságnak az az állítás, hogy a legutóbbi időkig senkise látta előre a viharfelhőket, nem emelte volna fel szavát a válság biztos bekövetkezéséről illetőleg.

Ennek éppen az ellenkezője igaz. Évek óta emelték fel intő szavukat számosan a közönség, a közgazdaság köréből, figyelmeztetve a kormányt a viszonyok várható gyors romlására, a válság bekövetkezésére és tiltakoztak a semmivel sem indokolható, észszerületlen pazarlás ellen. A kormány tagjai és jelentősebb támogatói ezeket a hangokat rendesen egyszerűen leintették és lehurrogták. A felszólalások tar-

talmát kártékony pesszimizmusnak minősítették, mely úgyszólván ellenkezik a jólfelfogott hazafiassággal. Bizonyos kormánytagok szinte papagájszerű, monoton unalmasággal ismételték unostalan optimizmusukat, mely már semmivel sem volt indokolható.

A gazdasági élet már súlyosan beteg volt akkor is. A Coué-féle módszerrel pedig még semmi beteg sem gyógyult ki bajából. Úgy emlékszem, hogy kb. másfél évvel ezelőtt jelentette ki Bethlen először, meglepetésszerűen, hirtelen, minden átmenet és előkészítés nélkül, hogy az ország közgazdasági állapota beteg, holott beteg volt az már jó 1-2 évvel előbb is, mikor még kizárólag optimista frázisok hangoztak el a kormányférfiak részéről és nyakló nélkül folyt a könnyelmű tékozlás az államháztartás terén.

Végzetes mulasztást, illetve hibát követett el a Bethlen-kormány annyiban, hogy a Csonka-Magyarország teherviselő képességéhez viszonyítottan már ab ovo, a szanálás keresztülvitelekor is igen magas közadók révén befolyt és összegyűlt pénztári fölöslegeket vagy nem tartalékolta rosszabb időkre, vagy ezeknek megfelelő mértékben nem szállította le a közterheket, ami a termelési önköltségek részleges alábbszállását, tehát a gazdasági élet könnyítését eredményezte volna.

Ehelyett azonban ezeket a pénztári fölöslegeket túlnyomórészt teljesen improduktív célokra adta ki, dacára annak, hogy a népszövetségi biztos távozása után már az előző év költségvetésének kiadási oldalán mindig szerepeltek improduktív jellegű, fényűző, fölösleges tételek, melyek egy ilyen elszegényedett kis országnak teherviselő-képességével és állampénzügyi viszonyaival sohasem állottak arányban. Egyrészt hangoztatták azt, hogy a trianoni Csonka-Magyarország egyáltalában gazdaságilag életképtelen – amihez helyes gazdálkodás mellett szó férhet – másrészt, dacára ennek, költekettek nagyzási hóbortnak megfelelő módon.

Ilyenféle fölösleges, részben megalomaniákus, mindenestre improduktív költsékezési tételeknek egész légiója volna felsorolható. Ha egyenként nem is képviseltek egymagukban egetverő összegeket, együttvéve mégis igen jelentős összegre mentek. Hogy csak néhány példát említsek, ilyen volt a tihanyi halbiológiai állomás (melyet a nép „csiborpatkoló intézet”-nek keresztelt el), amelyre a világon semmi szükség sem volt. A lillafüredi építkezés (a velejáró ártézikút fűrési, melegvízkeresési fiaskóval együtt), amelyről előrelátható volt, hogy a mi viszonyaink közt magát soha ki nem fogja fizethetni. A külföldi kollégiumok. A külföldi borpalaták vétele. A túlméretezett, részben üres

felsőbb iskolák építése, legtöbbször fölöslegesen drága kivitelben. A szegedi „Szent Márk”-tér, az ugyanottani haranggal, orgonával és ütőórával. A Pólo-Társaság és a Magyar Lovaregylet szubvencionálása. A viszonyainkhoz semmiféle egészséges arányban nem álló négy egyetem, amelyek közül kettő teljesen elegendő lett volna. Mert a nagyjából részben elhelyezést sem belföldön, sem külföldön nem találó, szerencsétlen, egyetemet végzetteknek ilyenfoku gyártása a lelkiismeretlenséggel határos. Az egyetemi képzettség célja mégsem lehet az, hogy akik azt megszerezték, azok megfelelő elhelyezés hiányában villamoskocsivezetők és kalauzok, taxisofőrök és vasúti pályamunkások legyenek. Ehhez szükségtelen fáradtság egyetemet végezni. Igen szép az a sokszor hangoztatott kultúrfőlény. De első mégis csak a pusztá megélhetés, a mindennapi kenyér biztosításának kérdése. Akinek ingre és nadrágra valóra is alig telik, az ne vásároljon magának mindenekelőtt cilindert.

Főlöleges volt a bánhidai Talbot-féle villamoscentrálé is. Főlölegesek voltak a különböző szövetkezetek állami szubvenciói. Az állami autók tömkelegének fenntartása. A Windischgraetz Lajos herceg erdejének megvásárlása. A boldogult „Földbirtokrendező Bíróság”-nak további fenntartása. A miniszterelnökségi és belügyminiszteri paloták átalakítási, szépitési költségei. A népjóléti minisztérium épületének megvétele, annak ízléstelen, de költséges berendezése. A csepeli kikötő túlméretezett kiépítése, amely magát belátható időn belül ki nem fizetheti. Unalmas dolog a sorozatot folytatni, de szükség esetén lehetséges lenne.

A kultuszminisztérium pazarlásával szemben egészen aránytalanul sovány dotációban részesült az ország legfontosabb tárcája, a földművelésügyi. Ha jól emlékszem, engedélyezett kiadásai az előbbinek egynegyedét sem tették ki. Holott a földművelésből él ez az ország elsősorban. És a meglehetősen alacsony színvonalon álló mezőgazdasági termelés magasabb vonalra való felsegítése első és legfontosabb országos érdek. Ezen a téren való helyes befektetések meghozzák a gyümölcsüket és a mulasztások megboszszulják magukat. Egészen elhanyagolták pl. az Alföld felerdősítésének eminensen országos érdekű és közhasznú kérdését. Ez a tétel utóbbi időben már annyira lepadt dotációban részesült, ami a semmivel egyenlő. Elhanyagolták a gyümölcskultúrát, gyümölcsfatelepités legelsőrendű kérdését, amely nélkül az ország mezőgazdasági kultúrája magasabb színvonalra nem hozható.

Magyarország helyesen kiválasztott, jól telepített és kezelt gyümölcsfa-féleségekkel a legkiválóbb, legízesebb, legaromatikusabb gyümölcsféléket tudja megtermeszteni

Ezeknek elhelyezhetése a külföldi piacokon önköltségi áron felül sokkal biztosabb kilátással kecsegtető dolog, mint a tengerentúli, valamint a növekedő orosz árukinálat folytán jó kilátásokkal egyáltalában nem biztató búzatermelésnek folytonos helytelen erőszakolása. A tengerentúli földrészek, valamint Oroszország búzatermelésének önköltségével sem mi, sem más közép európai állam számos, igen közelfekvő oknál fogva konkurrálni képesek nem leszünk. A szemtermelés általában a mezőgazdasági östermelés legalacsonyabb fokát képezi. A haladás a magasabb értékű áru termelésére való áttérésből áll. Lásd Dánia, Hollandia rendkívül fejlett mezőgazdasági kultúráját. (Kiváló minőségű élő és leölt baromfi, tejtermékek, hajtattott gyümölcsök, hajtattott és szabadföldi virág stb.) Mindkét államban alárendelt szerepet játszik az ipari termelés. Mindegyiknek mezőgazdasági termelésénél alárendelt szerepet játszik a szemtermelés. Úgyszólván jobban járnak vele, ha a gabonaárak alacsonyak, mert azt emberi tápláléknak és állati takarmánynak felhasználván, a magasabb értékű mezőgazdasági árucikkek termelésénél az alacsony gabonaárak önköltségére leszállítólag hatnak, tehát emelik a versenyképességet.

Szomorú dolog hallani azt a széltében hangoztatott mondást, hogy Magyarország a búzatermeléssel áll vagy bukik. Szerencsére ez nem igaz, mert akkor már el is bukkott volna. A mondás oda helyesbítendő, hogy Magyarország mezőgazdaságával áll, vagy bukik. A búzatermelést illetőleg azokat kellene prämirozni, akik búza helyett mást termelnek, nem pedig fordítva. Természetesen nem vitatom, hogy a búzatermelők szörnyűséges baján, önköltségen mélyen aluli világárak mellett, pillanatnyilag valamilyen formában segíteni kellene. De vitatom azt, hogy az átállításnak, a magasabb kultúrájú termelésre való áttérés folyamatának már régóta meg kellett volna indulnia a földművelésügyi kormány útmutatására és segítségével. Úgyis nehéz és hosszadalmas ennek az útja. De egyszer hozzá kell fogni, különben még a világválság szerencsés elmulta esetén sem fogunk boldogulni tudni. Ha hozzáfogtunk volna 10 évvel ezelőtt, már jóval tovább volnánk.

Ugyanez a mulasztás terheli a földművelésügyi kormányt az ország baromfitenyésztése minőségének emelése körül kifejtendő hathatós irányítás és közreműködés elmulasztását illetőleg. Az a néhány szubvenció, amelyet egyeseknek, jól-rosszul választva, kiosztott, nem fedi az e téren kifejtendő kötelességét. A baromfi- és tojáskivitel már ma is fontosabb kiviteli tényező a búzánál. Jövője, jövedelmezőségi kilátásai pedig összehasonlíthatatlanabban jobbak.

A Bethlen-kormány lényeges mulasztásai közé tartozik az is, hogy nem tett egyáltalában semmit sem a termelés önköltségének leszállítása terén. Elsősorban értve az östermelést, a mezőgazdaságot, mely Csonka-Magyarországon méginkább, mint a történeti Magyarországon, alapja és gerince a nemzet boldogulásának. A teljesen meggondolatlanul és hibásan keresztülvitt földreform meglegedett, prosperáló új egzisztenciákat egyáltalában nem teremtett. Ez nem csoda, mert a földhözjuttatottak zöme hiányában volt a megfelelő művelési eszközöknek. Rendkívül sok önkényeskedésre, visszaélésre, protekcióra és nepotizmusra adott alkalmat. A termelésre gátlólag hatott és megvonta nagyszámú mezőgazdasági alkalmazottnak létalapját. Sok esetben a községektől olyan távolságra fekvő földeket is juttatott, a hibás elgondolás alapján kiválasztott igénylőknek, ahol ezek képtelenek azokat – fogatok híján – megművelni és kénytelenek voltak uzsorabérért vagy pedig felesművelésre kiadni. Igen sok esetben vissza is adták már a földhözjuttatottak a nekik kiosztott földeket, nem tudván velük mit elkezdni, mert még felesművelésre sem tudták őket kiadni.

Földreformot mindenképpen kellett volna csinálni, de nem így. Hanem úgy, hogy egyrészt olyan kisgazdák jussanak földtöbbletkez, akiknek megvannak a szükséges eszközeik ezen földtöbbletek jó megművelésére. Másrészt olyan földnélküli földmunkások is, akikre nézve meg tudta volna találni a kormány a módját annak, hogy ha földet ad nekik, akkor megművelési eszközöket is adjon hozzá és pedig ingyen, a szét nem darabolt, tehát eladható vagyondezsmaföldek árából fedezve, ennek költségén. A földet magát pedig olcsóbb áron és hosszabb, legalább 50 éves törlesztési feltételek mellett kellett volna adnia. Úgy keresztülvive, ahogy az tényleg történt, az egész földreform (a házhelyhezjuttatás kivételével) úgyszólván semmit sem ért.

A termelési költségek leszállítására két mód is volt adva. Egyik az adó, közterheknek leszállítása, akkor, amikor arra még mód és lehetőség volt. Ehelyett gyűjtötték a nagy pénztári fölöslegeket, melyeket túlfeszített adózással sajtoltak ki a lakosságból és elköltötték azokat jobbra fölösleges, legalábbis mellőzhető, mindenesetre improduktív célokra.

Másik mód volt az agrárrolló széjjelnyílásának lehetőségig való korlátozása. Az agrárrollót természetesen teljesen megakadályozni nem lehetett volna módjában semmiféle kormányznak, nálunk sem, világgazdasági okoknál fogva. De helyes intézkedésekkel mérsékelni lehetett volna azt. A mezőgazdaság termelésében okvetlenül szükséges

iparcikkek árszintjének leszorítására a kormány egyáltalában semmit sem tett. Ilyenek a szén, a nyersolaj, benzin, műtrágyák, gazdasági gépek és eszközök. A szén- és olajkartell aránytalan hasznának kézenfekvő hatalmi eszközökkel való leszorítására, a műtrágyáknak – ha kell – állami gyártással és önköltségen való kézhezjuttatására, a mezőgazdasági gépek olcsóbb beszerezhetőseire semmi sem történt.

Az ország mezőgazdaságának boldogulása, szerény haszonnal való termelése, megélhetése, sokkal nagyobb nemzeti érdek, mint a szén-, vagy olajkartellnek nagy haszna, vagy egy pár gyártelep jó eredmény számlája. A műtrágyának, valamint az összes mezőgazdasági gépeknek és eszközöknek teljes vámmentességét kellett volna biztosítani.

Hogy konkurráljon a magyar földművelő a texasi, kanadai búzatermelővel, mikor egymaga a szántáshoz szükséges amerikai traktor több mint kétszer annyiba kerül itt, mint ott, amely többköltségnek nagyobb részét nem a szállítás, hanem a vám teszi ki. Egyéb önköltségtöbbletekről (sokkal magasabb adó, magasabb kamatláb, nagyobb műtrágyázási szükség és költség stb.) nem is beszélek.

Az iparfejlesztés, az iparvédelem helyes és okos ott és ameddig az nincs összeredményben fontosabb gazdasági közérdek rovására.

A magyar mezőgazdaság önköltségének leszállítása sokkal nagyobb nemzeti közérdek – tekintettel a világpiacon lévő éles versenyre – mint egynéhány, vámvédelmet élvező iparág, vagy gyári vállalat haszna.

És pedig nemcsak az ügyis hibás, túlzott búzatermelés szempontjából, hanem minden egyéb, magasabb értékű mezőgazdasági árucikk termelése és exportálhatósága szempontjából is. Idetartozik többek közt pl. a növénybetegségek, gyümölcsfabetegségek elleni vegyszerek horribilisán magas árának, valamint az állatbetegségek elleni oltószerek ugyanannyira horribilisán magas árának kérdése is.

Rendkívül sok kartellelles szólamot, frázist hallotunk és olvastunk, úgy magánosok, mint kormányférfiak részéről is. Először is különbséget kell tenni kartell és kartell közt. Szerény, legitim polgári haszonnal dolgozó kartell és illegitim magas haszonra dolgozó, a fogyasztókat kiuzsorázó kartell között. Nem szabad általánosítani. Van olyan kartell, amely alig biztosítja a termelésnek az önköltségen felüli szerény hasznát és amely kartell nélkül abban az iparban a termelési haszon teljesen megszűnnék, ami viszont a termelés teljes beszüntetését vonná előbbutóbb maga után. És van olyan, amely a kedvező helyze-

tet és a kormányzat jóindulatú elnézését kihasználva, óriási hasznokat realizál a többi adófizető, termelő és fogyasztó zsebeinek rovására. Külön kartelltörvényre semmi szükség sincs, mert egy erélyes és céltudatos kormánynak mindig megvan a módja és eszköze az esetleges visszaélések, kiuzsorázások megakadályozására.

Nem kívánok a Bethlen-kormány gazdálkodásának hibáival és mulasztásaival tovább foglalkozni, mert ezek fejtegetésem körébe csupán annyiban tartoznak, hogy a maguk részéről is hozzájárultak a hazánkra is alig elviselhető súllyal nehezedő világgazdasági válság kiélesítéséhez. Ezen szempontból pedig éppen elegendők voltak a fentebb elmondottak is. A könnyelmű gazdálkodásra, hibás állampénzügyi kezelésre vonatkozó szemrehányás nézetem szerint mindenesetre jogosan érheti őt, ennek vádjá alól nem mentesíthető.

Az általa hátrahagyott gazdasági és pénzügyi helyzet igen rossznak, majdnem siralmasnak minősíthető. A kilábalás belőle pusztán saját erőnkéből még csak el sem képzelhető, nagyonis rózsászinű pápaszem feltétele nélkül. Okvetlenül szükséges hozzá az általános világgazdasági helyzet javulása, a válság vészesen kóros tüneteinek fokozatos elmúlása, a termelésnek önköltségi áron felüli értékesíthetése, általában legalább szerény polgári haszonnal járó termelés és lassan meginduló tőkegyűjtetés.

Újabb kölcsönök a bajon nem segíthetnek, a válságos állapotból ki nem vezethetnek. Ezeknek mai, vagy belátható időn belül várható kamatlábait a mi termelésünk ki nem bírja. Még az ipari sem, annál kevésbé a mezőgazdasági, amelynek rentabilitása még normális viszonyok közt, a háboruelőtti időben is legfeljebb 5%-ra volt tehető, szemben az évek óta mostanában fizetett 8-25%-kal. Mentől több kölcsönt venne fel a mi gazdasági életünk, főképpen mezőgazdaságunk, a mostani és közeljövőben valószínű kamatlábak mellett, annál biztosabban menne tönkre.

Pénzügyintézeteinknek minduntalan hangoztatott szidalmazása a kamatlábak magassága miatt, egészen igazságtalan (egyes szórványos kivételektől eltekintve) és vagy tájékozatlanságon, vagy rosszindulaton alapszik. Mint egyik magyar pénzügyintézet elnöke, nem találok helyénvalónak, hogy ezt a kérdést ezen fejtegetésem keretében bővebben taglaljam. Elég rámutatnom arra, hogy a magyarországi nagybankok hitelkamatlába a Jegybankéhoz igazodik, annál 2-2½%-kal magasabb. Ha pedig a külföldi pénz egy magyarországi nagyobb banknak bocsáttatik rendelkezésére, ez azt legfeljebb 2% haszonnal adja tovább (amivel még csak a rezsijét kereste meg), akár magánügyfeleinek.

akár pedig kisebb fővárosi és vidéki intézetnek, takarékpénztáraknak. Ez utóbbiaknak rezsije aránylag jóval magasabb lévén, legalábbis 3%-ot kénytelenek hozzáütni, hogy egyáltalában existálhassanak. Ezzel a kisebb ügyfelek számára elérhető hitel már elérte a legalábbis 10, de inkább 11-12%-ot, amit a termelés hosszabb időn át el nem bír. Más kérdés, szükség van-e egyáltalában annyi pénzintézetre, bankra, takarékpénztárra, mint amennyi a Csonka-Magyarországon megmaradt? Természetesen nincs; és jelentékeny rezsimegtakarítások volnának elérhetőek, ha az összeolvadások folyamata úgy a fővárosban, mint a vidéken megindulna.

Lényegesen olcsóbb kamatlábakra csak akkor lehet kilátás, ha a bizalom az egész vonalon helyreállott, úgy gazdasági, mint politikai tekintetben. Ha az arany előbuvik és mindenáron elhelyezést keres. Ha ebben is ismét egyensúlyba jut a kereslet és kínálat. Ha a termelés ismét elkezd haszonnal dolgozni. Ehhez azonban szükséges az, hogy a világválságból kivezető útra rátérjenek a kapitalista nagyhatalmak kormányai; hogy derengeni kezdjen a válság elmúlásának hajnala. Ezidőszerint azonban magam részéről én ennek éppen semmi jelét sem látom.

Jelenlegi pénzügyi helyzetünk javítását célzó eddigi rendelkezések közül a megtakarításokat elérők feltétlenül kívánatosak, az a baj, hogy ennyire elkésetten történnek meg. És nézetem szerint még mindig nem elegendők. Van még számos olyan kiadási tétel az államháztartásban, amely egymagában véve, illetve egyenként nem rug jelentős összegre, együttvéve azonban le nem kicsinylendő további megtakarításokat eredményezhetnek. Ilyenek pl.: a testőrség, amelyre semmiféle szükség sincs és így teljesen fölösleges luxuskiadást képez. Ilyen a koronaörség. Ilyenek a miniszteriális vasúti szalonkocsik. A miniszter urak egészen bizvást utazhatnak rendes fülkékben, mint más közönséges halandó. Ezeknek a szalonkocsiknak a hozzákapcsolása a kocsik súlytöbblete révén a szénfogyasztást emeli, tehát a vasúti üzem költségét drágítja. Ilyen a rettenetes mennyiségű vasúti szabadjegy. Manapság egy I. osztályú vasúti kocsiban ugyszólván kizárólag csak szabadjegyes, vagy kedvezményes jegyes utast látni. Ennek végét kellene vetni és az összes vasúti szabadjegyeket bevonni. Lényeges megtakarításoknak kellene továbbá elérhetőeknek lenniük külképviseleteinknél. Nincs szükségünk annyi követre; legtöbb államban konzulátus is elegendő volna. Ezek a megtakarítások nem képeznének számottevő nagy összegeket, de egyrészt semmilyen megtakarítást sem szabadna a mai viszonyok közt számításon kívül hagyni, másrészt

lélektanilag jól hatnának a magas adókkal megterhelt, jó-résztében már nélkülöző lakosságra.

Megtakarítások volnának elérhetőek a különböző szub-
vencióknál. Úgyszintén a bírói létszám apasztásánál. Ha
Angliában meg lehet bízni az egyes bírói ítélezésében, nem
látom be, miért ne lehetne abban megbízni itt is. A létszám-
apasztással a hármás bírói tanácsok helyett való egyes
bírói ítélezés révén nemcsak igen jelentékeny megtakarí-
tást lehetne elérni, ha nem is azonnal, de a jövőben, de
emellett a bírák fizetését még fel is lehetne emelni, ami
rendkívül kívánatos és üdvös dolog lenne, mert a bírónak
anyagi gondoktól teljesen mentes, tökéletes független em-
bernek kellene lennie, úgy mint Angliában.

Két egyetemet le kellene teljesen építeni. Kettő töké-
letesen elég lenne. Még a kettőt végzett diplomás fiatal-
emberek megfelelő elhelyezése is gondot fogna okozni a
társadalomnak. Fölösleges a túl sok főispán. A főispáni
állásokat össze kellene vonni, de fölösleges a túl sok kis,
törpe vármegye maga is. Ezeket be kellene olvasztani a
velük szomszédos nagyobb vármegyékbe.

Fölösleges a vasúti üzemben az I. osztály. Teljesen
elegendő lenne két osztály, egy puha, egy keményülésű.

Teljesen megtakarítandók kellene hogy legyenek az
állami üzemekre, birtokokra történő ráfizetések. Ezek mind
legalábbis bérbeadhatók, később, jobb körülmények közt
esetleg eladhatók volnának. Egészen biztos, hogy ma kivé-
tel nélkül mindannyian passzív eredménnyel dolgoznak.
Az állami ménésbirtokok is, a gödöllői koronauradalom is,
a diósgyőri vasgyár is, a MÁV Gépgyár is. Azelőtt ez nem
játszott szerepet. Egyik másik nem is volt passzív. De ma,
mikor az állampénzügyek ilyen siralmas állapotban van-
nak, mikor a termelés tulnyomórésze egyenesen veszte-
ségre dolgozik, mikor a lakosság alig bírja a súlyos közter-
heket, egy jó része pedig egyenesen nyomorog, szóval
mikor nyakig vagyunk a világválságban, ma nem lehet
megindokolni az ilyen ráfizetések mellőzhetetlenségét.

Gondoskodni kellene továbbá a külföldre menekült
magyar tőkék, értékek visszaparancsolásáról, megfelelően
szigorú büntetőrendelkezések kapcsán.

Az állampénzügyi helyzet könnyítése céljából hozott
adóemelési határozatokat kevésbé célravezetőnek tartom.
Az adótételek szemben a kereseti, megélhetési nehézségek-
kel, már így is olyan magasak, hogy azoknak további eme-
lése könnyen válhatik a valóságban illuzóriussá. Mert az
adótételek emelése az adóalapok további összezsugorodását
fogja eredményezni. Az adófizetési képesség a válság

hosszú tartama és folytatólagos kimélyülése, annak gazdaságromboló hatása folytán úgysis automatikusan zsugorodik össze. Az emelések valószínűleg ennek a zsugorodási folyamatnak gyorsítását fogják eredményezni.

Átmeneti rendkívüli bevételhez kellene jutnia az államnak, amely a világgazdasági helyzet javulásának bevéárását lehetővé tenné. Hosszúlejáratú kölcsön felvételén kívül, amelynek hátránya az, hogy ismét csak drága kamatot kellene utána fizetni, csupán egy mód látszik erre lehetségesnek, a holtkézi javak (hitbizományok, egyházi birtokok) kisajátítása. Ennek azonban úgy kellene történnie, hogy az érettük fizetendő kárpótlás, igen alacsonyra szabott becsérték után, 2%-nál nem magasabb hozadékú állami kötvényekben volna kiadandó, melyeknek kamatozása esetleg csak 1-2 év múlva kezdődnék el. Ezen földbirtokok javarésze hosszú időre kötött kisbérletek alapján volna értékesítendő, ami az államnak sokkal több jövedelmet hozna, mint a váltság fejében kiadott kötvények kamatoztatása. Másik részük pedig valamivel kedvezőbb körülmények közt mielőbbi eladás tárgyát képezhetné. A hitbizomány egy anakronizmus a mai világban, de az egyházi javak is azok. Egyetlen államban sem léteznek már, vagy legalábbis távolról sem olyan mértékben, mint Európa egyik legelszégényedettebb országában, a kis Csonka-Magyarországban.

Sokan fogják talán erre az álláspontra a vallásellenesség bélyegét rásütni akarni. Pedig a vallásosságnak az egyházak gazdagságához, vagyonához semmi köze sincs. A keresztény vallásnak legkevésbé. Krisztus tanításába tudtommal sehogyan sem magyarázható be az, hogy követői, tanításának közvetlen tolmácsai, az apostolok földi javakban bővelkedjenek, ezeknek utódaira, az egyház szolgálaira, pedig ugyanez áll.

A vallástanítás, a papok eltartása, fizetése, a hívők dolga és kötelessége. A közoktatás pedig az államé. Nem tartozom a materialista, atheista felfogású emberek közé, sőt ellenkezőleg. De nem vagyok képes megérteni azt, hogy az isteni Gondviselésben, egy túlvilági életben bízó hittel micsoda kapcsolatban van az egyházak vagyoni állapota; annak szükségessége, hogy azok nagy földbirtokokkal, uradalmakkal, jószágokkal rendelkezzenek és hogy a szegénységet hirdető krisztusi egyház valláserkölcsi tanításának népnevelő hatását mennyiben mozdítja elő az, hogy főpapjai dúsgazdagok. Az egyházi, főpapi, káptalani, stb. javak, jószágok, uradalmak fennállása a nép vallásos buzgóságára nem erősítőleg hat, hanem a mai korban egyáltalában, a mostani rettenetes általános szegénységben és nyomorú-

ságban pedig különösen, irigységetkeltőleg és a vallásos-
ságot hátrányosan befolyásolólag hat.

Kisajátítandónak tartanám ezen kívül a szabadfor-
galmu nagybirtokoknak is azon részét, amely egy bizonyos
meghatározandó nagyságú területen felül van egy kézben.
Mert ezek is anakronizmust képeznek.

A jövedelmi adót, amely az egyetlen igazságos adó-
nem, bizonyos nagyobb tiszta jövedelmi fokozattól kezdő-
dőleg a mainál még magasabb adókulccsal terhelném meg.

Ajánlatosnak tartanám végül a választói törvény
mielőbbi módosítását. Az ajánlóivrendszer kiküszöbölésé-
vel és a titkos választói jognak megadásával. A titkos vá-
lasztói jog a legutóbbi napokban nyilvánosságra hozott
jugoszláv alkotmány kivételével Szovjet-Oroszországon
kívül egész Európában megvan. A mostani választói jog
igazságtalan és megszegyenítő különbséget tesz a városi és
falusi lakosság között. Csupán ez utóbbinak befolyását és
szabad akaratának akadályozását célozza és a megbízha-
tatlanság bélyegét sūti rá. Mentől nagyobb a nyomorúság
és elégedetlenség, annál inkább van szükség biztonsági
szelepre, mely a gőzt levezetheti. A titkos választói jog egy
biztonsági szelep. A hivatalos pressziótól elválaszthatatlan
nyilvános szavazati jog nem az. A kazán széjjelrobbantását
elősegíteni nagy hiba és vigyázatlanság.

A példátlanul súlyos gazdasági helyzet ezen kívül kivá-
natossá tenné egy koncentrációs kormány alakítását, mely
minden párt keretéből alakítva és a helyzet javításához
szükséges rövid programúiban megegyezve, a hozandó ren-
delkezésekért és intézkedésekért felelőssé tenne minden
pártot. Mentől szélesebb néprétegek szabadon választott
képviselőiből alakult kormány viseli a felelősséget, mentől
többen osztoznak a felelősségben, annál jobb, annál keve-
sebb talaja van az izgatásnak.

Véleményem szerint ezek legkevésbé sem mondhatók
ma radikális rendszabályoknak, hanem a józan konser-
vatív haladás érdekében volnának meghozandók, menten-
dőleg, amit menteni lehet. A gátat ott kell húzni, ahol az
ár nem fenyegeti elsöpréssel. Sajnos, nem valószínű, hogy
a gát idejében meghuzassék, az árvíz pedig jönni fog.
Naivitás azt képzelni, hogy ennek az évek óta tartó, világ-
szerte fokozódó népnymorúságnak nem jön meg vala-
milyen formában a csattanója.

A földkerekség összes számottevő területeinek, orszá-
gainak jelenlegi gazdasági helyzetére való rávilágításokat,
odapillantásokat evvel befejezván, térjünk át vizsgálni
annak a földrésznek helyzetét, gazdasági állapotát és életét,

mely a földgömbnek egy teljes hatodrészét képezi és át-
térve a szocialista társadalmi és termelési rendre, a mieink-
től teljesen eltérő közgazdasági életet él.

Remélem és úgy hiszem, hogy rávilágításom itt is a
rendszerrel és annak módszereivel való minden rokonszenv,
vagy ellenszenv elfogult nyilvánítása nélkül, lehetőleg szá-
raz tárgyilagosság benyomását fogja kelteni a szíves
olvasóban.

Szovjet-Oroszország.

A bolsevista vezetés alatt álló szocialista orosz birodalom közállapotainak, gazdasági életének, berendezkedésének, létesítményeinek, termelésének tárgyilagos megvizsgálása a sokféle részletes, óvatos, körültekintő információszerzés alapján többé-kevésbé tényeknek tekinthető dolgokból leszűrendő következtetések, melyek a világválság további fejleményei szempontjából úgyszólván döntő horderejűek, csakis úgy végezhetők el, ha az ember az orosz bolsevizmus terrorisztikus módszereivel, kegyetlenkedéseivel, embertelenségeivel, visszataszító eszközeivel érzett ellenszenvét a reális megállapítások elérését célzó törekvésénél lehetőleg teljesen kikapcsolja.

Az információk céljából felhasználandó források átszűrésénél nézetem szerint elsősorban és feltétlenül kihagyandók az orosz források, legyenek azok akár vörösek (szovjet), akár pedig fehérek (emigráció). Mindezeknél magától értetődő dolog, hogy kézenfekvő okoknál fogva sokkal nagyobb a részrehajlás, az elfogultság, a hazabeszélés, mintsem hogy fel lehetne őket használni reális megállapítások szempontjából. Csupán külföldi, német, angol és főképpen északamerikai adatok, leírások, megállapítások használhatók fel, ha az ember a valóságnak megfelelő képet akar magának alkotni az orosz állapotokról, az ottani gazdasági életéről és termelésről. És pedig gondosan megrostálva még ezeket a külföldi írókat is, lehetőleg félretéve azokat, akik az ottani viszonyok feltűnően lelkes dicséréséig mennek és arranézve kelhetnek gyanút, hogy már az ottani új világrend konvertitáivá váltak. Mert ilyenek is vannak a polgári társadalom köreiből is elegendő. Csupán csak kapitalista forrásból eredő adatokat, kapitalista gyárak, vállalatok részéről kiküldött, a polgári társadalomhoz tartozó szakemberek, technikusok, mérnökök, igazgatók ténybeli megállapításait és adatait vettem a magam véleményének kialakítására nézve mérvadóknak. És pedig olyanoktól eredőket, akik Oroszországban hosszabb időt töltöttek, sőt ott működtek és

dolgoztak, mint technikusok, mérnökök, építészek, igazgatók, stb. Ezen az alapon alább általam írottak véleményem szerint tehát a valóságnak megfelelnek és helyes képét adják a szocialista rendszerre felépített orosz gazdasági helyzetnek.

Az orosz birodalom a földgömb egy teljes hatodrésztét foglalja le. Lakossága 160 millió körül van, tehát legnagyobb gazdasági egységét képezi a földgömbnek. Természeti kincsekben pedig ennek a leggazdagabb része. Ez a ténykörülmeny mindenesetre elősegítette azt, hogy az orosz szovjetvezetők aránylag hihetetlenül rövid idő alatt képesek voltak elvégezni azt a felépítő munkát, mely a 4 évig tartó világháború és még inkább az utána 2 évig tartott polgárháború irtózatos pusztításai dacára az orosz birodalom területén tényleg elvégeztetett. Lehetővé tette számukra a szocialista alapon való termelési rendszer létesítését, dacára annak, hogy a szocialista theoretikum, elsősorban Marx felfogása szerint a szocialista termelési rendre való áttérésnek először iparilag fejlett államban kell bekövetkeznie. Ennek Oroszország homlokegyenest ellenkezője volt még 1917-ben, a cári uralom bukásakor. Lehetővé tette az újraépítést, ezenkívül az a tagadhatatlan tény is, hogy a bolsevikvezetők, Lenintől elkezdve, kiváló szervezőképességig vasakaratu és kíméletlen energiájú embereknek bizonyultak.

Bármennyire ellenszenves is legyen számunkra, és pedig nemcsak nekünk, a polgári társadalom tagjainak, de minden tisztességesen és humánusan gondolkozó, normális észjárású embernek, tehát a nyugati szociáldemokrácia híveinek számára is, az orosz bolsevizmus eljárási módja, terrorisztikus megfélemlítési eszközei, deszpotikus önkényuralma, az emberiség követelményeivel, az emberi szabadságjogokkal való nemtörődése, mégis el kell ismernünk azt, hogy először is vezetői a kapitalizmus történetében példátlan teljesítményt végeztek el a tökéletesen kaotikus állapotban levő Oroszország újjáépítésével, a polgárháborúk utáni romhalmaz eltakarítását követő bámulatos létesítéseikkel.

Másodszor pedig el kell ismernünk azt is, hogy (uti figura docet) vannak olyan rugók az emberben, az átlagos emberek millióiban is, amelyek helyettesítik a kapitalista társadalom vagyonszerzési rugóját az emberi munkateljesítés, erőfeszítés dolgában.

Harmadszor, hogy egészen téves elképzelés, üres illúzió az európai polgári társadalom részéről azt hinni, mint azt mai napig a legtöbben hinni szeretik, hogy az orosz szovjetállam összeomlás előtt áll, akár a lakosság éhezése és egyébkénti ellátatlansága következtében várható

belső forradalom, akár a vezetők egyenetlenkedése folytán várható zavarok folytán. Egyik ok sem áll fenn. A lakosoknak túlnyomó része egyáltalában nem éheznek. Csúpan azok éheznek, azok a szerencsétlen maradványai a polgári társadalomnak, melyeket a szovjetkormány készakarva éheztet azért, mert még mindig nem akartak, vagy nem tudtak beleilleszkedni az új rendszerbe. A vezetők közt pedig mélyreható olyan ellentét, amely a rendszer összedültét eredményezhetné, egyáltalában nincs. Forradalmi kitörésnek, legalább olyannak, amely a siker legkisebb kilátásával kecsegtethetne, még a lehetősége sincs meg.

A cári Oroszország tudvalevőleg igen alacsony termelési fokon álló őstermelő ország volt, Európának legalacsonyabb termésátlagaival, periodikus éhínségekkel, egészen fejletlen gyáriparral, a legnélkülözhetetlenebb iparcikkeknek túlnyomórészt külföldről való behozatalával.

Földbirtokeloszlása rendkívül egészségtelen volt, túltengő nagybirtokokkal és a jobbágyság felszabadításának idejéből átvett, egészen helytelen „Mir” rendszerrel (társas községi köztulajdon).

A Stolypin-féle nagyszabású földreform ezen az állapoton segíteni kívánt és segített volna is, ha keresztül lett volna vihető a maga egész teljességében. Közbejött azonban a világháború és az azt követő forradalom. A földreform keresztülvitele természetesen abbamaradt. Az orosz paraszt (muzsik) 80-90% -a a cári uralom alatt általában meglehetősen nyomorúságban élt. Tekintélyes részük, az állandó nagy szegénységgel küzdő kisparasztok (Bjedniak-ok), valamint a földnélküli napszámosok, mezőgazdasági munkások, úgyszólván állati sorban éltek. A forradalom bekövetkezésével beállott általános káoszban, zavarban és fejtelenségben a parasztnak tetemes része, mely még a hadseregben állott és a háborúval már torkig volt, hazaszökött. Azután, úgy ezekből, mint az otthonmaradottakból elementáris erővel törvén ki a minden földművelő parasztnban szunnyadozó földéhség, valamint az évszázados rossz bánásmód, elnyomatás fölötti bosszúállás érzése, először is nekimentek a nagybirtokoknak, azoknak tulajdonosait – amennyiben ott érték őket – elkergették és részben agyonütötték. A kastélyokat, gazdasági épületek, majorok tetemes részét felgyújtották és elégették, állatias dühükben még a jószágok, állatok jórészét is leöldösték és a földeket egymás közt felosztva, azokba beleültek és használatba vették őket. Természetesen többé-kevésbé rosszul, mert egyrészt nem volt elegendő művelési eszközük hozzá, másrészt, mert a cári uralom mulasztása folytán a legegységesebb racionális földművelési tudással sem rendelkeztek.

Mind ennek következtében hirtelenül katasztrofálisan lehanyaglott az ország őstermelése is, majdnem ugyanúgy, mint a különben is fejletlen és elégtelen ipari termelés, mely a háború alatt a hadsereg szükségletének lehetőleges kielégítésére volt beállítva, az események folyamán magát azonban átállítani már nem tudta. Hozzájárult ehhez természetesen a gyáripari munkások munkafegyelmének teljes megszűnése, a gyártelepeknek akkor még egészen zűrzavaros és fejletlen kollektivizálása, a gyári munkások jórésztének visszavándorlása a falvakba, ahol az ipari munkásoknak még odakint, a városokon kívül született része nem akart kimaradni a földosztásból.

Tárgyilagosan kell elismerni, hogy az akkori bolsevista szovjetvezetőség, elsősorban és főképpen Lenin maga, ebbe az általános fejtelenségbe, kaotikus zűrzavarba és fegyelmetlenségbe aránylag bámulatos gyorsasággal teremtett valamelyes rendet és rendszert. Teljesen visszavetette azonban a szovjetkormányt ebbeli munkájában a polgárháború kitörése.

A vörös szovjetcsapatoknak a külföldi segítséggel ellátott Kolcsak, Denikin, Judenics és Wrangel-féle fehér ellenforradalmi csapatokkal való, két éven át tartó küzdelme mind a két fél részéről ádáz dühvel és kegyetlenséggel vívatott végig. Ezalatt a szerencsétlen orosz nép majdnem ugyanannyit vesztett halottakban és sebesültekben, mint a világháború alatt.

El kell ismerni azt, amihez ismét megfelelő elfogulatlanság és tárgyilagosság szükséges a mi részünkről, a polgári társadalomhoz tartozók részéről, hogy a vöröshadsereg, melyet annak akkori és első népbiztosa, Trotszki (Bronstein), a breszt-litovszki békekötést követő általános szétszaladás után majdnem a semmiből teremtett meg (amivel egészen kiváló szervezőtehetséget árult el, ő is, mint annyi más szovjetvezető), általában bátran, derekasan és önfeláldozóan harcolt az összehasonlíthatatlanul jobban kiképzett, angol és francia segítséggel sokkal jobban felszerelt, munícióval – kivált a polgárháború elején még – bővebben ellátott fehér csapatokkal szemben.

El kell ismerni azt is, hogy a fehércsapatok vezetői, tábornokai és politikai biztosai, óriási hibát, sorsdöntő hibát követtek el avval, hogy az általuk elfoglalt területeken azonnal visszaállították a régi földtulajdont, mintha semmi sem történt volna. Evvel a semleges, eleinte inkább a fehérekkel rokonszenvező parasztokat – azoknak földéhségével nem számolva – elkeseredett ellenségeiké és a vöröscsapatokkal rokonszenvezőkké, ezeket mindenben elősegítőkké tették.

Hozzájárult ehhez a fehér csapatok részéről elkövetett számtalan kivégzés, kegyetlenkedés és durva represszália is, amely ámbár természetesen csak retorziója volt a vörösök által elkövetett kegyetlenségeknek, a lakosságra mégis igen rossz hatással volt. (Ez alkalomból kifolyólag megjegyzem itt, hogy előttem mindig érthetetlen és visszataszító dolog volt, amikor a magát magasabb morális és műveltségi fokon állónak érző oldal represszália gyanánt ugyanolyan piszkos, durva és kegyetlen eszközökkel él, erkölcsileg inferiorisabb, műveletlenebb, alacsonyobrendű ellenfelével, ellenségével szemben, mint ez utóbbi azt ő vele szemben tette. Az e téren való ráduplázás egy óriási szegénységi bizonyítvány. Ugyanezt az undorító jelenséget lehetett észlelni, természetesen hála Istennek csak sokkal kisebb méretekben, nálunk is 1919-ben, a kommunizmus bukása után.)

A polgárháború pusztításai Oroszország területén öszszehasonlíthatatlanul nagyobbak voltak, mint a világháború által okozottak. A világháború a tulajdonképpeni Oroszország területét majdnem egészen elkerülte, míg ellenben a polgárháború az országnak majdnem mindegyik vidékén végigvonult. Vasutakban, hidakban, vasúti épületekben és felszerelésben, utakban, gyári épületekben rettenetes pusztítást végzett és pedig sokkal inkább a fehér, mint a vörös csapatok által vive véghez. Az egész birodalom egy romhalmazhoz hasonlított.

A polgárháború befejezését követő évek alatt még inkább tettek bizonyosgot a szovjetvezetők nagy szervezőképességükről, munkabírásukról, következetes céltudatosságukról és vasakaraturkról. Teljesen elhibázott dolog lenne ezt tagadásba venni, mert maguk a tények beszélnek.

Lenin, látván a birodalom siralmas, tönkretett gazdasági helyzetét, a gabonarekvirálásoktól és a föld köztulajdonbavételének hangoztatásától megvadult és elkeseredett parasztok szabotálását, a birodalom közellátásának fenyegető tökéletes csődjét, a gyáripar megsemmisülését, az elsőrendű fogyasztási árucikkek teljes hiányát, az éhínség bekövetkeztét (mely 1922-ben újabb milliók életébe került), imponáló belátóképességről téve tanúságot, fordított egyet a kormánykeréken és kibocsátva a „Nova Okonomicskaja Politika”, röviden: „Nöp” nevű rendeletét, átmenetileg megeresztette ismét a magángazdasági tevékenység gyepelőjét. A külkereskedelmen kívül szabadjára eresztette a magánkereskedelmet, a kisipart, sőt bizonyos számú munkás alkalmaztatásán belül még a gyáripart is. Letiltotta a gabonarekvirálásokat, megengedte, hogy a parasztok szabadon értékesíthessék termeivényeiket, gabonájukat, jószá-

gaikat és ehelyett általában véve elbírható adózást vetett ki rájuk. Mindennek hatása igen gyorsan mutatkozott. A parasztok ismét elkezdtek rendesen termelni, az ipar hasonlóképpen, a kereskedelem elkezdett működni és elosztani, úgy hogy az ország gazdasági vérkeringése ismét megindult, sőt kezdtek ismét felgyülemelni a magántőkék is. Az individualista termelésnek tett ezen koncessziót Lenin természetesen csak egészen átmenetinek tekintette és ilyenek is mondta ki.

Lenin paralitikus megbetegedése és halála után Sztálin (valódi nevén Dsugasvili) kaparintotta kezébe Troztkinak és követőinek heves ellenzése dacára is a kormányzást, mint a kommunistapárt vezértitkára, akitől az egész párt-organizáció és minden hatalmi állás betöltése függött. Közte és a Troztkisták között hamarosan kiélesedett az ellentét. Ez utóbbiak sürgetőleg követelték a „Nop” feladását, az egész közgazdasági politikának balfelé irányítását, a parasztok megrendszabályozását, a nagyparasztok (Kulak-ok) kiirtását, a földbirtok teljes kommunizálását stb. A kisázsiai cipőfoltzó varga fia azonban sokkal keményebb, elszántabb ellenfélnek bizonyult, mint Troztki és követői gondolták. A kommunistapárt központi bizottságának többségéről biztos lévén, amiről módja volt idejében gondoskodni, pár hónapi heves vitatkozás után Sztálin kidobta Troztkit és minden számottevő követőjét hivatalos állásaikból, sőt a pártból magából is. Rövidesen rá száműzte őket távoli, ázsiai állomáshelyekre, ahol internálva lettek.

Troztkit később kiengedte a birodalom területéről Törökországba, követőinek legnagyobb része töredelmes Canossa-járás után visszatérhetett Moszkvába és részben újból felvétellett a kommunistapártba, de jelentős hivatalos állásba többé egyik sem jutott. A Troztkisták által követelt balraforduló gazdaságpolitikát azonban Sztálin maga azután egyszerűen adoptálta, magáévá tette, úgy szólván minden tételben és tekintetben. Különböző adminisztratív és büntető rendszabályokkal visszaszorította az ismét bizonyos pontig virulni kezdő magánkereskedelmet, azt fokról-fokra szorítva le a mai színvonalra, amelyen az az összes belkereskedelmi forgalomnak már csak 10-15%-át bonyolítja le. Magától értetődik, hogy az egész külkereskedelem még a „Nöp” virágzásának idején is száz százalékgig kizárólagos állami monopólium volt és ma is az.

A parasztbirtokok közül a nagyobbakat csakhamar ki-
pusztításra, megszüntetésre ítélte. Azoknak birtokosait, a kulakokat, mint szovjetellenes ellenforradalmi elemet, annyi vexációnak, sanyargatásnak, elviselhetetlen adózásnak, rekvirálásnak téve ki, amíg azok végső elkeseredésük-

ben nyílt ellentállásba nem mentek át, amikor is a renitens falvakba küldött G. P. U. (azelőtt Tscheka) különítmények, csapatok őket egyszerűen halomralótták. Megmaradt részük a sarki égöv táján levő erdőségek famunkáira deportálva, lassanként ott pusztult. Ilyenformán a vagyonosabb kulakok kasztja jóformán teljes egészében kiirtottnak és megszűntnek mondható.

Hasonló, habár kevésbé brutálisan kegyetlen bánásmódban részesült a következő parasztosztály, a középparasztok kasztja („Seredniak”-ok), akik közül a renitensek ugyancsak elpusztítottak, az alkalmazkodó többség javarészből azonban az újonnan létesített nagy kommunizált, kollektív mezőgazdasági üzemekbe lett beszorítva, többé-kevésbé szabad akaratából, vagy a kényszerűségtől rávive. Az orosz parasztok nagy többségét képező kisparasztok, bjedniakok, akiknek sorsa úgyis mint önálló birtokosoké, mindig eléggé nyomorúságos volt, sokkal könnyebben voltak szépszerével, propagandával rávehetőek arra, hogy túlnyomórészből belépjenek a kollektív üzemekbe és kis gazdasági felszerelésüket néhány deszjatina földjükkel együtt oda bevigyék. A kollektív üzemekben megélhetésük, ellátásuk semmi esetre sem rosszabb, inkább jobb, mint volt azelőtt és minden esetre jobban van biztosítva. Ezzel az embertelen, kegyetlen, de következetesen céltudatos eljárással két dolgot is elért Sztálin a szovjetállam javára: először is kiirtotta úgyszólván teljesen az ellenséges indulatú nagyparasztokat, a kulakokat, akik a szovjetállam egyetlen komoly ellenforradalmi tényezőivé válhattak volna. Másodszor létre tudta hozni a kollektivizált nagy mezőgazdasági üzemeket („Colchoz”), melyek a szocializált állami birtokokkal („Sowchos”) együtt ma már az összes mezőgazdasági művelésre alkalmas terület 65%-át képviselik, sokkal nagyobb termésátlagokat eredményeznek, mint a nyomorúságosan felszerelt és megművelt, még megmaradt kis egyes parasztbirtoktestek és ezáltal függetlenítették a szovjetvezetőséget az önálló parasztok termelésétől, esetleges szabotálasától. De biztosítva lett továbbá ezáltal a városi lakosság, az ipari munkásság élelmezése is, valamint az, hogy pár év alatt ismét jelentékeny és növekedő exportfölösleg éretett el nemcsak gabonában, de egyéb mezőgazdasági termévényekben is. A kulakkal szemben elkövetett embertelen eljárással kapcsolatos erkölcsi hiányosságot számításon kívül hagyva, amely hiányosság egyébként is a szovjetvezetők egyik fő jellemvonása, nem tagadható, hogy Sztálinnak ebben is igaza volt a szovjetállam zavartalan ellátása és fennmaradhatása szempontjából.

Hogy célját már mennyire elérte, bizonyítja az, hogy legújabb útmutatásában, amelyben különben is ismét valamelyest jobbfelé fordította a kormányzat rúdját, teljesen elegendőnek, a szükséglet számára megfelelőnek mondta ki a parasztbirtokok kollektivizálását, megtiltotta az erőszakkal, presszióval való további beteretést a kollektív üzemekbe és inkább azok adminisztrációjának, vezetésének és felszerelésének javítására fektette a súlyt.

Az ötéves tervezet (Pjatiletka) keretén belül, melyre alább még rátérek, újabb, eddig megmunkálatlan földterületek fognak mezőgazdasági művelés alá vétetni,, amelyek az újonnan létesült nagy traktorgyárak segítségével (évenként 150.000 darab előállításával) a mezőgazdasági termelés mennyiségét olyan mértékben fogják felemelni, hogy nemcsak a lakosság élelmezési kvótája lesz lényegesen felemelhető (ami részben már meg is történt), hanem az exportfőlélegnek is évről-évre emelkednie kell.

Ugyanaz a vasakarató, céltudatos eljárás jellemezte a szovjetvezetőséget, elsősorban a diktátort, Sztálint, az ipari termelés fellendítésének kérdése körül kifejtett erőfeszítésében is. Az a meggyőződés vezette őket, hogy a szocialista Szovjet-Oroszországnak teljesen függetlenítenie kell magát mindenekelőtt az ellenséges kapitalista külfölddel szemben, úgy az iparcikkkel való ellátás, mint háboru esetén hadianyaggal való ellátás, anyagpótlás terén. Helyettese, Molotov és közgazdasági főtanácsadója, Krisanowski, kidolgoztatták számára a sokat említett ötéves tervezetet, melynek keresztülvitele után (ami máris biztosítottnak tekinthető) az orosz szovjetbirodalom minden tekintetben teljes gazdasági autarkiaúra tesz szert. Az autarkianak tényleg megvan minden előfeltétele, ami a birodalom nagyságát, lakosságának számát és természeti kincseinek gazdagságát illeti, amint erre alább rá is fogok mutatni. Közbevetem itt azt, hogy a Trozskisták száműzetését követő időben erős jobboldali ellenzéke témadt Sztálinnak a legkomolyabb, legképzettebb kommunista teoretikusok személyében (Rykov, Bucharin, Tomski), akikkel kb. ugyanúgy bánt el, mint a Trozski-féle ellenzékkel. Előbb ártalmatlanná tette és hivatalaikból kidobta, azután tévedéseik beismerésére kényszerítette őket, utóbb pedig gazdaságpolitikai követeléseiket kisajátította és ő maga vitte keresztül.

Feltűnést keltett legutóbbi irányító nagy beszédében még határozottabban jobbfelé kanyarodást mutatott ő maga anynyiban is, hogy kijelentése szerint elintézettnek és lezártnak tekintendő a volt polgári társadalom megmaradt tagjainak üldözése, mert ezek már azonosították magukat az új világgal, nem képezik többé annak burkolt ellentáborát, ha-

nem együtt akarnak működni a további felépítésben, amire nézve tudásuk, képzettségük és tapasztalataik felhasználása a szovjetállam szempontjából most már előnyös és kívánatos. Azoknak pedig, akik ennek dacára folytatnák a volt polgári társadalom tagjainak folytonos feljelentgetését, az ellenük való besúgásokat, szigorú megfenyítést helyez kilátásba. Nézetem szerint ismét igen ügyes taktikai lépés az ő részéről.

Az orosz birodalom gazdasági autarkijának elérésére vonatkozó lehetőség tekintetében elsősorban veendő figyelembe a birodalom gazdagsága a különböző természeti kincsekben. Szolgáljon ezeknek illusztrálására a következő néhány adat, természetesen mindig az egész orosz birodalmat értvén, tehát az ázsiai részeket is.

A kitermelhető famennyiség tekintetében első helyet foglalja el a világon. Az egész földgömbnek cca. 3000 millió hektárnyi területre becsült erdőterületéből 640 millió esik az orosz birodalomra, ebből 180 millió az európai, 460 millió az ázsiai részre.

Vízierői 65 millió HP-ra becsülve második helyen állnak az amerikai Egyesült Államok mögött.

Nyersolajmennyiséget illetőleg első helyen áll, a világnak angol hivatalos becslés szerinti 7696 millió tonnára becsült nyersolajgazdagságából 2882 millió tonna, tehát $37\frac{1}{2}\%$ esik orosz területre. Csak második helyen következik utána Észak- és Délamerika együttvéve 2160 millió tonnával vagyis 28% -kal.

A széngazdaságot illetőleg negyedik helyen áll, 600 milliárd tonnával, a földkerekségnek 7714 milliárd tonnára becsült egész szénmennyiségével szemben.

Turfaterületeinek kiaknázzható turfamennyisége a legnagyobb az egész földön.

Alluviális, fekete, búzatermelésre alkalmas földterülete a legnagyobb a földön.

Aranyban az uráli és szibériai aranyércterületek a világ összes aranyércterületének egyharmadára vannak becsülve.

Platinában a világ egész platinamennyiségének becslésszerűen 95%-a van orosz területen.

Vasércgazdagsága a világmennyiség 10%-ára van becsülve.

Vörösréz tekintetében egyedül az Uralhegység ércgazdagsága 65 millió tonnára van becsülve.

El van azonban bőségesen látva minden egyéb elképzelhető érccel, úgy mint mangánérc, chrom, nickel, kobald, wolfram, vanadium, cink, ólom, higany.

Halgazdagsága a legnagyobb a földön.

Kisebb és nagyobb szörmés vadak tekintetében ugyan-
csak első helyen áll.

A legkülönbözőbb természeti kincseknek ilyen gaz-
dagsága mellett közelfekvő dolog, hogy a teljes gazdasági
autarkianak elérése keresztülvihető, ha a megfelelő em-
beri munka, szorgalom és igyekezet járul hozzá.

Már pedig ugylátszik, hogy minden várakozásunk
ellenére, az európai és amerikai polgári társadalom zömé-
nek szkepticizmusa dacára megtalálta a szovjetvezetőség a
módját annak, hogy a birodalom szocialista termelési
rendje alapján pótolja az ott hiányzó vagyonszerzési rugó
hiányát és az autarkia eléréséhez szükséges óriási ipari fel-
építés elengedhetetlen előfeltételéről, a megfelelő emberi
munkáról, szorgalomról és igyekezetről gondoskodik.

Azt képzelik legtöbben közülünk, a polgári társada-
lom tagjai közül, hogy ez a megfeszített munka, amennyi-
ben egyáltalában hitelre találhat, csupán csak mintegy
kancsuka alatt, mindenesetre főképpen megfélemlítéssel,
kényszereszközök folytonos igénybevételével történik. Ez
is tévedés, mint annyi más e téren. Óhajtáson alapszik in-
kább, mint kellő utánjárással szerzett reális megállapítá-
son. Bizonyára van kivétel elég. Előfordul megfélemlítés
és kényszereszközök igénybevétele is. De nagyban és egész-
ben nem lehetséges az, hogy az ipari felépítéshez, a mező-
gazdasági többtermeléshez, a rengeteg számú épület, gyár,
stb. felépítéséhez, azok berendezéséhez és felszereléséhez,
az út- és vasútépítésekhez szükséges emberi munkateljesít-
mény pusztán csak kényszeralapon lehetett volna idáig is
keresztülvihető. Ezt tisztán éheztetési és kényszerítési ala-
pon elérni nem lehetett volna. De az ezrekre menő odaszer-
ződött amerikai, angol és német szakérok, technikusok
(építész-, gépész- és vegyészmérnökök) és igazgatók egy-
öntetű véleménye és megállapítása sem fedi ezt. Hanem
igen is inkább azt, hogy ha elő is fordul néha bizonyos elé-
gedetlenség, kedvetlenség, munkakerülés, sőt szabotálás is,
ezek egészben véve inkább csak kivételek a gyári munkás-
ság körében.

Az ipari munkásság nemcsak a legbefolyásosabb té-
nyező a szovjetállamban, de számban is rendkívül megnö-
vekedett az óriási ipari fellendülés, a munkáskereslet, a
parasztok részleges odaszivárgása által. Az első években
mutakozott nagy munkanélküliség teljesen megszűnt, in-
kább munkáshiánynak adta át helyét. Természetes dolog,
hogy az az általános elv, mely szerint „Aki nem dolgozik,
ne is egyék” egészben véve ott magától értetődőnek talál-
tatik és érvényesül. Legalább is abban az értelemben, hogy
aki bármilyen oknál fogva, akár mint állandó dologkerülő,

akár mint a volt polgári társadalomnak gyanússá lett tagja, semmiféle alkalmazásban nincs és hivatalos ellátási jegyekben nem részesül, az állandóan éhezésnek van kitéve. A szabadforgalom, szabadkereskedelem horribilis árait megfizetni más képtelen, mint a még megmaradt, megtúrt szabadkereskedelemmel foglalkozók egyre fogyóban levő csoportja, a „Nöp” emberek.

Mi pótolja a külföldi észlelők véleménye szerint a hiányzó vagyonszerzési rugót, a munkatöbbletben, igyekezetben, szorgalomban? Első sorban a rendkívül intenzív, ügyes, állandó propaganda. Ennek hatása alatt folyton tudatában lesznek az emberek tartva a következőknek:

1. hogy minden az övék;
2. hogy a proletárbecsület és proletárszolidaritás megköveteli a lehető legnagyobb munkateljesítményt, különösen most és egyelőre még, a felépítés alatt;
3. hogy később, a teljes felépítés keresztülvitele után lényegesen kevesebb munkateljesítményre és munkaóra-ra lesz szükség;
4. hogy ámbár a különböző életszükségleti cikkekkel való ellátás még bevallottan ki nem elégítő és hiányos, az semmiesetre sem rosszabb a proletárok számára (gyári, ipari munkások, kisparasztok és földnélküli földmunkások), mint volt a régi világrend alatt. Sőt inkább jobb és fokról-fokra, évről-évre javulnia kell, ahogy a javak termelése növekedni fog;
5. hogy ha még egyelőre szűkösen is van minden, másnak sincs több;
6. hogy ha bekövetkezik a szünet nélkül beígért világforradalom, az orosz szovjet lakosságának helyzete a mostaninál még sokkal jobb lesz;
7. hogy most sokkal több kórház, üdülőtelep, szanatórium, munkásklub, színházi és mozgóképszínházi szórakozás, betegségi szabadság, fürdőhelyre való beutalás stb., stb. van, mint a cári uralom alatt a munkások számára és egyáltalában a szegény emberek számára volt;
8. hogy a kapitalista világ meg készül támadni a szovjetállamot, ami ellen a proletárságnak megfeszített munkateljesítmény által előre kell védekeznie az egész vonalon, hogy a vörös hadsereg ez esetben minden szükségesel bőségesen el legyen látva.

Ennek az intenzív propagandának egy bizonyos hányada kétes alapon, vagy mondjuk legfeljebb feltételes alapon nyugszik. Másik része azonban valóságon alapul.

Megkérdeztem egy ízben egy Oroszországban nemrég hosszabb időt töltött, ottani gyárban szovjetalkalmazásban volt főmérnököt (akinek semmiféle szovjetrokonszenve

nincs és aki örül, hogy szerződtésének ideje lejárván, az ottani nyomasztóan kedélytelen, szürke és monoton légkörből kijuthatott), hogy mi volt azon gyár munkásságának élelmezése, ellátása, ahol ő működött és hogy főképpen mit szóltak a munkások az ottani új világrendhez. Azt a választ nyertem, hogy egészben véve kielégítőnek volt mondható a munkások élelmezése és ellátása, olyan kisebb döccenőktől eltekintve, minthogy pl. egy ízben heteken át kaptak vajhiány folytán vaj helyett tökmagolajat, mint zsiradék-pótlót. Második kérdésemre azt válaszolta, hogy a munkások ilyen kérdésekre vállat szoktak vonogatni és azt szokták mondani: „Ha nem is éppen sokkal jobb, mint volt azelőtt, a régi uralom alatt, de mégis csak inkább valamivel jobb és legalább másnak sem jobb, mint nekünk.” Bizony sokat számít az embernél, ez a „másnak sem jobb”.

A teljes autarkiaóra való törekvésükben egyik legfőbb mozgató erő a szovjetvezetők szemében az, hogy háború esetén minden hadianyag, minden felszerelés, minden utánpótlás, a szovjetbirodalom területén beüül legyen előállítható. Különösen a nehéziparnak, a vas- és acélgyártás műveinek gyors tempóban való felépítése, berendezése, üzembevétele szolgálja ezt a célt. Evvel serkentik mindig első sorban is a nehézipar munkástömegeit. Ezt az okot minden szovjetvezető, minden szovjetteoretikus mindig őszintén meg is mondja, illetve megírja. Minden nevesebb bolsevistavezető írásában, könyveiben olvasható az, amit már Lenin állított fel mint matematikai bizonyosságú dolgot, hogy a két különböző társadalmi és termelési rendnek nem lehetséges egymás mellett fennállania a földön még annak dacára sem, hogy az orosz szovjetbirodalom teljes autarkiajának elérése biztosan be fog következni. Hogy a világforradalom vagy az által fog bekövetkezni, hogy a kapitalista államok támadják meg Szovjet-Oroszországot, amely esetben az ottani proletárság csatlakozni fog a szovjetállamhoz, a mozgósítást szabotálni fogja és meg fogja akadályozni, azután pedig forradalmat fog csinálni, amelynek segítségével végül a szovjetállam hadserege fog győzni és a legyőzött kapitalista államok proletárságának csatlakozásával létre fog jönni a kommunista világrend az egész világon. Vagy pedig a szovjetállam vörös hadserege fogja a forradalomra már megérett kapitalista államokat megtámadni, amint azok a kapitalista világrend hibái és mulasztásai folytán erre már megéretteknak lesznek tekinthetők és ilyen módon fogja a kommunista világrend általános elterjedését létrehozni. Az összeütközésnek valamely formájában bekövetkezendő bizonyosságát mindnyájan teljes nyíltsággal mondják ki.

A gazdasági autarkiának elérése szempontjából kidolgozott ötéves tervezet első közlése minden közgazdaságban valamennyire jártas olvasónál (legalább is amennyiben az illető a polgári társadalomhoz tartozott) mosolygást váltott ki (nálam is). Annyira valószínűtleneknek, hihetetleneknek, sőt jóformán lehetetleneknek látszottak a közölt szám-
 adatok az elérendő teljesítményeket illetően. A magam részéről őszintén vallom be tévedésemet ebben a tekintetben is, éppen úgy, mint abban, hogy a vagyonszerzési rugón kívül nincs más elképzelhető rugója az iniciatívának, szorgalomnak, munkatöbbletnek, az átlagos emberek millióinál. Bárkinek módjában van meggyőződni róla, aki hajlandó a megfelelő fáradságot rászánni, hogy az ötéves tervezet nagyban és egészben hiány nélkül fog keresztülvitetni, sőt, legnagyobb részben már keresztül is vitetett. Hogy némelyik ágazatban az előirt száz százalék helyett 90 vagy 95% lesz az eredmény, az teljesen mindegy. Ezzel szemben van sok olyan ágazat, ahol már most a negyedik év harmadik negyedében 115-120%-on is felül van már. Ez a megállapítás teljesen szavahihető és kifogástalan külföldi szakemberek könyveinek százaiból szűrhető le és pedig olyanoké-
 ből, akik kivétel nélkül mind személyes tapasztalatok alapján írtak, a szovjetállamban tényleg működtek, a létesítményekhez munkájukkal hozzájárultak, a munkálatokat vezették, az üzembehelyezéseket látták, megfigyelték és tapasztalataikat, megfigyeléseiket közreadták.

Fel van már állítva, ki van dolgozva a második ötéves tervezet is. Még megdöbbenőbb (vagy hihetlenebb, ahogy tetszik) számokkal és könnyen lehetséges, az eddig tapasztaltak után, hogy még ez a második tervezet, is többé-kevésbé keresztül fog vitetni.

Hogy ennek az óriási teljesítménynek mi lenne a hatása a kapitalista államok gazdasági viszonyaira, árakulásaira, még a mai gazdasági világválságot számításon kívül is hagyva, azt előre pontosan megjósolni nehéz, de elképzelni könnyű.

Az eddigi orosz szovjetkormányok, úgy a Leniné, mint a Sztáliné, olyan eszközöket használtak, olyan fegyverekkel éltek belső ellenségeik megfélemlítését, kínzását és jó-
 részben azok teljes kipusztítását illetően (az elmúlt évtized alatt kivégzettek, meggyilkoltak száma állítólag megköze-
 líti a 3 milliót), amely minden jobbjézésű emberben, legyen az bármiféle pártálláson vagy világnézetben, okvetlenül felháborodást, undort és megvetést kell, hogy keltsen. Ez nem lehet vitás. Erkölcsi érzékük, emberies érzékük hiányossága, helyesebben ezeknek nem létezése, nem két-
 séges. Még a saját szempontjukból nézve is egészen fölösle-

ges kegyetlenséggel, embertelenséggel és állatiassággal lát-
szottak eljárni számtalan esetben szerencsétlen ellenfeleik-
kel szemben. És pedig nemcsak a régi cári arisztokrácia,
katonai és tisztviselői osztály, valamint a gyárosok, nagy-
iparosok, kereskedők, de általában az egész polgári társa-
dalom tagjaival szemben, hanem a velük meg nem egyező,
más nézetten lévő munkásokkal, proletártársaikkal, a men-
sevik szocialistákkal és az u. n. szociálforradalmárokkal
szemben is. Ez utóbbiakat is olyan kíméletlenül üldözték
és sanyargatták, hogy éppen ezeknek köréből került ki az
elkövetett két merénylet tettese: Dora Kaplan, Lenin ellen
és Kannegiesser, Uritzki ellen. Maga Lenin több írásában a
mensevik-szociálistákra és szociálforradalmárookra agyar-
kodik és fenekedik a legerősebben.

Rendszerüknek ezen valóban förtelmes rákfenéjén kí-
vül nyilvánvalólag elkövettek és részben még most is el-
követnek egynéhány olyan súlyos kormányzási hibát,
amelyeknek nyitját, kellően észszerű indokolását a magam
részéről legalább nem tudom megtalálni.

Ilyen példának okáért az, hogy a legutóbbi időkig még
kardinális tételként volt felállítva részükről, hogy a fizi-
kai, testi munka feltétlenül magasabbrendű és magasabban
díjazandó dolog, mint a szellemi munka. Már pedig ennél
nagyobb számárságot nehéz kitalálni. Minden munka tisz-
tességes és tiszteletre méltó, akár a testi, akár a szellemi.
És minden tunyaság, lustaság, munkakerülés, henyélés
azok részéről, akik akár testi, akár szellemi munkára bár-
milyen irányban és mértékben képesek volnának, ennek az
ellenkezője. De azt állítani, hogy a testi munka magasabb-
rendű a szelleminél, hogy ennél fontosabb, vagy akár csak,
hogy nehezebb és fárasztóbb lenne, az először is a való-
sággal homlokegyenest ellenkezik (amint azt mindenki sa-
ját magán kitapasztalhatta, ha mind a két munkában volt
alkalma kifáradni, testiben is, szellemiben is). Másodszor
egyenesen ártalmára van a teljesítendő feladatnak, munka-
tételnek, legyen az akármi. Hogy magasabbrendű, nehe-
zebb és fárasztóbb dolog lenne az épület falának tégláit
felrakni, a falat bevakolni, mint az épület komplikált szer-
vezetét megtervezni; a gépet kezelni, mint feltalálni; a lo-
vakat befogni és velük szántani, mint a vetőtervet, üzem-
tervet megcsinálni; az operációs termet felszúrni, mint a
beteg az operációt elvégezni, azt a nem közönséges in-
telligenciájú szovjetvezetők bizonyára maguk sem hitték.
A műveletlenebb munkástömegek iránti opportunitásból
mondták ezt valószínűleg így ki és hogy üssenek egyet a
nagyobbrészt polgári társadalom tagjaiból kikerülő szel-
lemi munkásokon, az intelligencián. Természetesen maguk-

nak is ártottak vele, illetve a termelés folyamatának, úgy mennyiségi, mint minőségi tekintetben. Újabb időben teljesen el is tértek már tőle, ebbeli álláspontjukat feladták és a szellemi munkások egyik-másik kategóriáját, pl. a technikusokat, gépész- és vegyészmérnököket, építészeket, tanárokat jobban díjazták, mint az eddig legelső díjazási fokon álló képzett szakmunkásokat.

Másik hibájuk volt az, hogy egészen egyforma munkadíjazást állapítottak meg, aminek az előrelátható folyománya az volt, hogy a lusták, dologkerülők és ravaszok jóval kevesebbet dolgoztak, mint a szorgalmasak és lelkiismeretesek. Most már ettől is eltértek. Teljesítmény utáni (akkord) díjazást hoztak be az egész termelési vonalon, még a mezőgazdasági nagy üzemek mindegyik foglalkozási ágában is.

Hiba volt továbbá, szerintem ugyancsak a saját szempontjukból is, hogy olyan gyakran illették a szovjetellenesség, a szabotálás vádjával a volt polgári társadalomhoz tartozott alkalmazottakat, különösen a mérnököket, technikusokat. Ezeknek annyi brutális megtorlásban, igazságtalanságban és büntetésben volt emiatt részük, hogy jóformán teljesen kiölték belőlük a felelősségérzetet és az önállóságot. Sztálin utolsó útmutatása ebben is észszerű változtatást léptetett életbe.

A felelősségtől mindenáron való húzódozás általában az egész szovjetbürokráciának a legnagyobb betegsége, mint azt maguk a szovjetlapok is folyton hangoztatják (Pravda, Isvestija).

Az állandó és ádáz vallásüldözés is, amennyire visszaszító, éppen annyira értelmetlen dolog is részükről. Hogy a dus jövedelmeket élvező főpapokat ezektől megfosztották, őket elkergették, az adott körülmények közt megmagyarázható. De az a számtalan kínzás, kivégzés mártírokat csinált a szerencsétlen áldozatokból és épp úgy még nagyobb vallásosságra ösztönözte a lakosságnak tetemes részét, még ha részben eltitkoltan is, mint a vallásnak, Istenben való hitnek örökös agresszív és ostoba gúnyolása. Semmi érthető ráció sincs benne, mert egyrészt saját maguk is kimondták, hogy a vallás mindenkinek magánügye, ezzel tehát elismerték mindenkinek a jogát ahhoz, hogy vallásos és Istenben hívő lehessen, másrészt pedig a lakosság jelentékeny részének szovjetellenes hangulatát a folytonos vallásüldözéssel csak élesztették és az új rendszerhez való őszinte csatlakozását akadályozták. A keresztény vallás alaptételeiben semmi sincs, amivel egy tisztességesen, emberségesen felépített szocialista társadalmi és termelési rendnek okvetlenül ab ovo ellentétbe kellene jutnia. Az an-

gól és német szociáldemokrata vezetők közül tudtommal többen mélyen vallásos emberek. Semmi szükség sem volt és nincs tehát arra, még szovjetszempontból sem, hogy ez az épp annyira utálatos, mint ostoba vallásgunyolás és valásüldözés örökké tartson.

Mindezzel és számtalan más elkövetett hibáival szemben, vannak a rendszernek tagadhatatlan létesítései, teljesítményei, sőt érdemei is. A mezőgazdaság és az ipar többtermelése nem lehet vitás. Munkanélküliség nincs. A lakosság nagyobb részének, többségének élelmezése jobb, mint volt a cári uralom alatt. Igaz, hogy a kisebbségre, a vagyonos polgári osztály megmaradt részének zömére nézve viszont sokkal rosszabb. Tervszerű termelésüknek tagadhatatlan előnyei vannak a kapitalista termelési rend rapszodikus, kapkodó, anarchisztikus termelésével szemben, amely ezen anomáliáival más krízisek alkalmával és mindaddig meg tudott birkózni, a mostani példatlan világválság azonban már kérdéssé teszi ezt.

Az önköltség és haszon kiszámítása ott csak átmeneti szükségei képez, addig, amig a két ellentétes világrend egymással szembenáll, amig fennforog annak szüksége, hogy exportáljanak egyelőre még mellőzhetetlen gépimportjuk kifizethetése szempontjából. Azután már csak tervszerű felállítással (vagy felállított tervvel) termelnének aszerint, hogy a lakosságnak milyen mennyiségű és minőségű termelt javakra van szüksége. Minden haszonkiszámítás nélkül, a javakat ismét tervszerűen széjjelosztva. Az értékesítési válság fogalma és ténye tehát ki van küszöbölve. Árufölösleg nincs és nem is lehet. Legfeljebb egyelőre még áruhiány. Ott termelnek azt, akkor és annyit, ami a terv szerinti beosztásnak legjobban megfelel. Egyszóval nem arra törekszenek, mint a kapitalista termelési rend a mai világválságban, hogy a fogyasztóképesség apadása és a termeléssel kapcsolatos haszon csökkenése folytán mentől kevesebbet termeljenek, termelt javakat elpusztítsanak, elégessenek és a tengerbe dobáljanak, dacára annak, hogy az emberek zöme rosszul és hiányosan van ellátva, hanem arra törekszenek, hogy haszon nélkül ugyan, de mentől többet termeljenek és a termelt javakat az emberek közt szétoszták. Természetes dolog, hogy ez a megfelelő szétosztás, illetve a lakosságnak a termelt javakkal való megfelelő ellátása egyelőre még hiányos kell, hogy legyen, minekutána a termelés jelentékeny részét kénytelenek szükségelt importjuk kifizethetése céljából exportálni. Ez a szükségelt import azonban évről-évre előreláthatólag jelentékenyen fog csökkenni, aminek következtében nemcsak biztosítva kell, hogy legyen az egész lakosságnak a mainál lé-

nyegesen jobb ellátása, de elő is kell, hogy álljon, egy a mostaninál még sokkal nagyobb árufölösleg, mely a kapitalista világ termelésének megzavarására fog szolgálni.

Tagadhatatlan az is, hogy munkásjóléti intézmények terén annyit létesítettek, mint ilyen aránylag rövid idő alatt egyetlen kapitalista állam sem tett meg. Figyelembe veendő, hogy egymaguk erejéből, minden külföldi tőke nélkül, néhány év alatt építették fel a hamarosan tető alá kerülő gazdasági épületet, egy valóságos romhalmazból. A növédelem terén bizonyos tekintetben többet tettek, mint bármely más állam. A terhesség utolsó harmadában és a rákövetkező hónapban a munkásnőnek teljes fizetése, illetve ellátása biztosítva van. Törvényes és törvénytelen gyermek között különbség nincs. Egyforma védelemben részesül mind. A gyermekvédelem terén nagy haladás történt. A munkába járó munkásnő gyermekei számára folyton szaporodnak a gyermekotthonok. Mindig az illető munkahely, gyártelep közvetlen közelében. A forradalmak» polgárháborúk és az 1922-i nagy éhínség rettenetes öröksége, a százezerszámra árván visszamaradt, éhes kis farkasok módjára kóborló szerencsétlen gyermekek elhelyezése jóformán befejezést nyert.

A házasság védelme ezzel ellentétben ugyancsak hiányos. Házasságkötéshez elegendő a két fél egyszerű nyilatkozata, váláshoz az egyik házastársé is elég. Házasságon belüli és házasságon kívüli együttélést illetőleg csupán az a névleges különbség van, hogy az egyiket bejelentett, regisztrált együttélésnek nevezik, a másikat nem. A válás könnyűségének erkölcsi kifogásolásában van azonban a polgári társadalom részéről egy bizonyos adag farizeizmus. Mert a vagyonosabbak részére a válás ma már a legtöbb államban szerfelett könnyű dolog. Amerika némelyik államában éppen olyan egyszerű és könnyű, mint akár Szovjet-Oroszországban. Csakhogy, amíg itt ez a szegény emberek számára is könnyen elérhető, addig ott a nagy költség folytán csak a vagyonos osztályhoz tartozók számára lehetséges. Valláserkölcsi szempontból pedig egészen egyformán kifogásolható bármelyik.

Hogy egészben véve egy közép- vagy nyugateurópai ország lakosságára nézve ma már kielégítőek lennének az oroszországi állapotok, akár élelmezés, akár felruházás, akár lakás szempontjából, azt állítani valótlan lenne. Az összehasonlítást azonban nem egy közép- vagy nyugateurópai nép életstandardjével kell megcsinálni, hanem a cári Oroszország lakosságáéval és pedig a lakosság óriási többségét képező szegények, munkások, törpeparaszt-birtokosok és földnélküli földmunkások akkori életstandard-

jével szemben. Így pedig nem üt ki az összehasonlítás a szovjet hátrányára, legalább is ma már nem.

A világválság további fejleményeire vonatkozó kihatás szempontjából az oroszországi gazdasági helyzet egyike a legfontosabb tényezőknek. Szemben a kapitalista világ összes államaival, a szovjetállamban nincs értékesítési kérdés és válság. Nincs leépítés, hanem felépítés van. Nincs munkanélküliség, hanem munkáshiány. Nincs a termelés folytonos csökkentése, nincs a fogyasztás kényszerű zsugorodása, nincs a kávénak tengerbedobálása, a búzának fel-fütése.

A kapitalista világ 35 millió munkanélkülije számára (csalátagjaikkal együtt 100-120 millió ember; Kína és India nyomorgó tömegeit nem számítva), a napról napra folyton szaporodó éhezők és nyomorgók számára nagyon is érthető attrakciót kell hogy képezzen az az állam, ahol munkanélküli nincs, ahol a dolgozónak betevőfalatja biztosítva van, a dolgozni képtelenekről úgy ahogy, de gondoskodva van, feltéve természetesen, hogy a proletársághoz tartozik, vagy ahhoz csatlakozott. Ha fenn akarjuk tartani a kapitalista világrendet és a polgári társadalmat, akkor gondoskodnunk kell arról, hogy erre az attrakcióra a mi munkásainknak, a mi szegényeinknek szükségük ne legyen és rájuk a szovjetállam attrakciót ne képezzen.

A kapitalista társadalmi és termelési renden alapuló nyugati nagyhatalmaknak véleményem szerint két módjuk, lehetőségük is volt arranézve, hogy az orosz bolsevista uralmat, annak elején, tehát 12-13 évvel ezelőtt, megdöntsék és helyébe egy széles demokratikus alapra fektetett jogállam létesítésére nyújtsanak az orosz népnek segítséget; esetleg még úgy is, hogy az, – ha az orosz nép többsége úgy kívánja –, szocialista termelési rendre alapítva legyen. De minden esetre a jogállam legelemibb kritériumaival, az emberi szabadság védelmével, rendes jogszolgáltatással és vallásszabadsággal. Egyszóval a proletárdiktatúrára felépített terrorisztikus bolsevikuralom minden szörnyűséges túlzásaitól, embertelenségeitől, kegyetlenkedéseitől mentesen.

Az egyik mód az lett volna, hoigy a különböző orosz fehérhadseregeket hatékonyabban segítsék meg, nemcsak felszereléssel, hadianyaggal, hanem erős külföldi csapattestek bevetésével, nyugateurópai (francia) fővezetéssel. Az az anyagi segítség, amelyben Koltschakot, Denikint, Judenitschet, Wrangelt részesítették, nyilván kidobott pénz volt és semmit sem ért.

A másik mód, amennyiben az első, sokkal gyorsabban hatékony módra nem lett volna meg bármi oknál fogva a

lehetőségük, az lett volna, hogy olyan szigorú körülfal alá vétessék az egész orosz birodalom, hogy azon a kordonvonalon át sem ember, sem áru át ne szivároghasson. Ez sem történt meg.

Mind a két módozattal próbálkoztak, félig-meddig, ügyetlenül, elszántság és igazi akarat nélkül. Így nem járhatott eredménnyel egyik mód sem. Amint pedig látták, hogy a kellő erély, elszántság, akarat és céltudatosság nélkül, úgyszólván félve és sántítva eszközölt beavatkozásuk és megfojtási szándékuk nem vezet sikerre, felhagytak vele. Úgy a fehérsereg anyagi segítségével, mint a körülfalással. Ezzel maguk idézték elő azt a helyzetet, hogy a bolsevista uralom meg tudott erősödni, be tudott rendezkedni, belső ellenségeit ki tudta irtani, állandósulni és fejlődni tudott annyira, hogy ma már a kapitalista államok által 15 év óta elkövetett sorozatos hibák és mulasztások következtében bekövetkezett világválság által sújtott nyomorgó népmilliókra nézve egy mágnes vonzóerejével bír és halálos veszedelmet jelent a súlyosan beteg kapitalista világra nézve.

Prognózis.

Befejezván a világválság diagnózisának megállapítását, valamint a válságot előidéző okoknak felsorolását, úgy azokat, melyek a kapitalista rendszer inherens hiányosságából és anomáliáiból erednek, mint azokat, melyek a világháború kitörésével kezdődve, a kormányok hibáinak és mulasztásainak tudhatók be és az előbbieket megsokszorozták, felmerül a kérdés, mi a prognózis? Mi lehet a valószínű következménye annak, hogy a kapitalista világrend ilyen súlyos kórképet mutat?

Közbevetőleg térek ki arra, hogy az emberiség további evolúciója szempontjából, valamint a ma élő emberek többségének szempontjából egyáltalában kívánatos-e, óhajtható-e, célszerű-e az, hogy a kapitalista világrend mostani súlyos válságából kilábalva, azt kiheverve, új erőre kapva élettartamát egyelőre beláthatatlan időre meghosszabbítsa, vagy pedig ellenkezőleg, az lenne-e az emberiség fejlődésének szempontjából előnyösebb, ha – lehetőleg kataklizmák nélkül -, már most, minden esetre rövid időn belül, átadná helyét egy szocialista társadalmi és termelési rendszerre felépített új világrendnek.

Egy ilyen kérdésre a polgári társadalomhoz tartozó, kapitalista ideológiájú embernek még a lehető legnagyobb elfogulatlanság mellett is igen nehéz válaszolni. Ha a szives olvasó nekem tenne fel ilyen kérdést, valószínűleg azt válaszolnám rá, hogy nem tudom, töprengek rajta. Mindenesetre bizonyos az, hogy úgy nekem, mint igen igen sok más, kapitalista ideológiájú és származású embernek, lényegesen megváltozott a véleményünk két tekintetben is. Először is abban, hogy egyáltalában fenn tudja-e magát állandóan tartani egy szocialista termelésre felépített államalakulat, amit rövid pár évvel ezelőtt még nem hittünk volna lehetségesnek. Másodszor pedig abban, hogy feltétlenül és minden körülmények közt csakis a kapitalista világrend fennállása előnyös és kívánatos az emberiség fejlődésére nézve. Ma már ugyanis nem lehet kétséges, hogy egy szocialista termelésre és társadalomra alapított állam-

alakulat igenis fenn tudja magát állandóan tartani. Másrészt a kapitalista világregrend további fennállása az emberek nagy többségének és az emberiség további evolúciójának szempontjából nézetem szerint csakis abban az esetben mondható előnyösnek és kívánatosnak, ha megtalálja a módját és lehetőségét annak, hogy legkirívóbb, legzavaróbb bajait és hibáit – sajnos nehezen elképzelhető – belátással, jóakarattal, megegyezéssel, egyetértéssel és céltudatos, szívós kitartással orvosolni tudja. Ha minden így megy tovább, mint most, akkor további fennmaradása még csak nem is kívánatos.

Újból hangsúlyoznom kell azonban azt, hogy szerintem a fejlemények valószínűségére vonatkozó véleményt, tehát a prognózist illetően, egészen mellékes, hogy az ember mit tartana előnyösnek vagy kívánatosnak. Akár saját személyének, vagy családtagjainak egyéni szempontjából, akár pedig hazájának, nemzetének, népének, de még akár az egész emberiség szempontjából is. Lényeges csakis az, hogy az ember a lehető legnagyobb elfogulatlansággal igyekezzék megállapítani a tényeket, a diagnózist, ugyanilyen elfogulatlansággal iparkodjék azután levonni belőlük a következtetést és megállapítani az előrelátható, illetve valószínű prognózist.

Erre vonatkozólag szükségesnek látszik kétféle alternatívának a felállítása. Egészen más, lényegesen kedvezőbb ugyanis a gyógyulásra való kilátás, ha az ahhoz okvetlenül szükséges előfeltételek megvalósításának útjára lép a kapitalista világregrend, illetve lépnek az erre felépített államok kormányai. Azonban minden további idővesztés és halogatás nélkül. Mert *periculum in mora*. Viszont egészen más, rosszabb a prognózis, ha ez nem történik meg rövid időn belül, még ezután sem.

A kapitalista világregrendet mostani válságából, amely minden esetre példátlanul súlyos és könnyen végződhetik letális következménnyel, ki lehet még vezetni. Ki lehet azt gyógyítani és talpra lehet állítani, ha a tizenkettedik órában végre megjön a világregrend oszlopainak, a nyugati nagyhatalmak kormányainak a belátása arranzve, hogy végzetes következmények nélkül ez így nem mehet tovább. Nem mehet tovább anélkül, hogy társadalmi és termelési rendünk össze ne düljön. Ha ez a belátás megjött, ha ez meghozza az okvetlenül szükséges egyetértést és jóakaratot, valamint az elhatározások keresztülviteléhez éppen annyira szükséges energiát és elszántságot; ha a teljesen céltalan, időtrabló, szófecsérlő, haszontalan különböző konferenciázások, fontoskodások, képmutatások helyett a vezető államok leghíresebb kormányfői összeülnek és min-

den kicsinyességet, féltékenykedési és önteltséget félretéve, komolyan, őszintén és becsületesen akarnak megállapodni egy olyan programban, tervezetben, amely igazán hivatott és képes lehet a világot a válságból kivezetni, akkor meg is tudnának abban egyezni, keresztül is tudnák azt vinni és a kapitalista világrendet még meg tudnák menteni.

Ennek a tervezetnek legelső pontja szerintem az kellene hogy legyen, hogy az összes háborús tartozások, sarcok, jóvátételek, töröltessenek az egész vonalon. Ez a törlés különben is csak papiroson hozott áldozatot jelentene a hitelezők részéről, mert akár törlik azokat, akár nem, ha így megy minden tovább, úgy sem fogják az adósoktól a törlesztéseket megkapni. Magától értetődő dolog, hogy az erre vonatkozó első és elhatározó lépésnek az Egyesült-Államok részéről kellene történnie, mint amely államnak fizetendő végeredményben a háborús tartozások oroszlárésze. Ha az Egyesült-Államok elengednék Angliának, Franciaországnak, Olaszországnak stb. az ő összes háborús követeléseiket, akkor ezek viszont elengedhetnék és eltar-toznának engedni az ő összes követeléseiket Németországgal szemben. Ez volna az első és legfontosabb lépés, amely azt eredményezné, hogy a német gazdasági élet vérkeringése ismét egészségessé válhatnék, a sarcok fizetéséből eredő folytonos vérveszteségek nélkül.

Ezzel lenne elhárítva elsősorban Németország összeomlásának imminens veszedelme, melyet 1-2-3 éves moratóriumok, enyhítések, csökkentések nem lehetnek képesek elhárítani. Már pedig Németország gazdasági összeomlásának a következménye az lenne, hogy forradalommal vagy anélkül, polgárháborúval vagy anélkül, de végeredményben biztosan csatlakoznék Oroszországhoz és áttérne a szocialista társadalmi és termelési rendre, ami viszont Európa összes többi kapitalista államainak ehhez való csatlakozását vonná előbb-utóbb maga után. Előbb vagy utóbb, de inkább előbb, mint. utóbb. Következnének utána a tengerentúli államok, elsősorban és hamarosan maguk az Egyesült-Államok.

Második lépés kellene hogy legyen a békeszerződések revíziója. Méltányos, észszerű alapon, minden háborús emlék, népek közti gyűlölködés és irigység félretételével. Ennek a félretételnek nem üres, puffogó frázisokban és farizeusi szemforgatásokban kellene nyilvánulnia, hanem tettekben. Franciaországnak természetesen meg kellene tartania Elzász-Lotharingiát, de Németországnak vissza kellene kapnia gyarmatait és meg kellene szüntetni a danzigi korridort, amelybe Németország soha bele nem nyugodhatik, amely egy ék a testében. Lengyelországnak

Kelet-Poroszországtól, Königsbergtől északra kellene tengeri kikötőt kapnia, akár Litvánországnak Lengyelországba való beleolvasztásával, akár egy litván korridor útján. Sziléziában új népszavazást kellene elrendelni, a legszigorúbb nemzetközi ellenőrzés mellett. Azokon a területeken, ahol a lakosság erősen vegyes nemzetiségű, általában mindenütt nemzetközileg kellőképpen ellenőrzött népszavazás útján kellene eldönteni, hogy hová legyenek azok a területek tartozandók. Ez felel meg a beigért Wilson-féle pontoknak, de egyedül ez felel meg a tisztességnek és józan észnek is. A válsághoz kivezető útra való rátérésnek a népek őszinte kibékülése egyik elengedhetetlen előfeltétele, éneikül pedig ez az őszinte kibékülés kizártnak tekinthető. A magyarországi okkupált területeken népszavazásnak kellene megtörténnie a tót és rusznyák Felvidéken, Erdélyben, a régi Bánátban és a Bácskában. A cseheknek odaajándékozott területeknek tiszta magyar része, a tiszántúli területnek azon sík része, amely oláh uralom alá került, népszavazás nélkül volna Magyarországhoz visszakapcsolandó; természetesen esetleges kisebb földrajzi korrekciókkal, kiegyenlítésekkel. Horvátországnak népszavazás útján kellene döntenie, hogy Szerbiához akar-e tartozni, vagy önálló állam akar-e lenni. Ugyanez állana Szlovéniára, Dalmáciára és Boszniára nézve is. Ez a négy tartomány, melyekben a katolikus vallásúak vannak túlsúlyban, valószínűleg egyesülne egy katolikus délszláv államban, amely sokkal egészségesebb és homogénabb alakulat lenne, mint a mai Jugoszlávia, melyben a kultúrában legalacsonyabb néptörzs, a szerb, brutálisan nyomja el az összes többi. Ausztriában népszavazást kellene elrendelni, hogy Németországhoz kíván-e csatlakozni, vagy sem. Ha igen, akkor ennek magától értetődőleg meg kellene történnie. Csehországnak természetesen vissza kellene szorulnia a Kárpátok vonalára. A tót és rusznyák Felvidék népszavazása valószínűleg azt az eredményt hozná, hogy ezek Magyarországhoz kívánnának visszacsatoltatni, vagy pedig azt, hogy önálló államocskát kívánnak alkotni. Ugyanez állana Keletgaliciát illetőleg is, melynek ukrán lakossága akarata ellenére van lengyel uralom alatt. Macedóniának bolgár része Bulgáriához lenne visszacsatolandó, vegyes nemzetiségű részében népszavazás lenne elrendelendő.

Merné-e józaneszű, elfogulatlan ember tagadásba venni azt, hogy sokkal egészségesebb, békésebb, jobb atmoszféra teremthető így Közép- és Kelet-Európában, mint most van, amikor az elnyomatás fölötti gyűlölet' és elkeseredés állandó akadály a egy egészséges gazdasági együttműködésnek?

Az államtestek ilyen módon való esetleges további megszorodása semmiféle gazdasági hátránnyal nem szabadna, hogy járjon, mert egyik további elengedhetetlenül fontos előfeltétele a gyógyításnak az, hogy az áruforgalmat akadályozó esztelen magasságú vámfalak leépíttessenek az egész vonalon. Sőt mi több, az összes európai államoknak egy nagy gazdasági egységben kellene tömörülniük, egy nagy, közös vámterületet képezniök, egy, a mainál jobban, észszerűbben és igazságosabban megkonstruált európai népszövetségi tanács vezetése mellett. Ebben a tanácsban mindegyik államnak képviselve kellene lennie állandóan, nem úgy, mint a mostani, alapjában helytelen konstrukciójú népszövetségénél van, amely jelenlegi formájában céljának meg nem felel és a hozzá fűzött reményeket be nem válthatja.

Az európai népszövetség kezdetben csakis gazdasági jellegű kellene hogy legyen. De a gazdasági béke megteremtésével valószínűleg gyorsan alakulhatna át az európai államok valóságos, politikai szövetségévé is, egy igazi Pán-Európává: A formális és teljes politikai szövetségben tömörült európai államok együtt és közös költségen tartathánának fenn egy minden tekintetben kitűnően felszerelt, elsősorban erős katonai repülőrajokkal bőségesen ellátott, zsoldos hadsereget, mint európai nemzetközi államrendőrséget. Ennek fővezetősége egyelőre francia lehetne, később a legszámottevőbb európai államok (angol, francia, német, olasz) közös vezetése alatt állhatna. Ez szolgálhatna esetleg renitenskedő, békétlenkedő, magát a nemzetközi bíróság ítéletének alávetni nem hajlandó állam megrendszabályozásának. Egyébként pedig minden állam teljesen leszerelhetné jelenlegi hadseregét, melyre többé semmi szüksége sem lenne és fenntartása csak fölösleges improduktív költséget okozna.

Micsoda óriási megtakarítást jelentene ez egész Európa számára, a biztonsági kérdésnek minden tekintetben való teljesen megnyugtató megoldásával! Ez az általános leszerelés azonban észszerűen csak akkor kellene, hogy bekövetkezzék, mikor az orosz kérdés végleges megoldást nyert. A két teljesen különböző társadalmi és termelési rend nem nézhet farkasszemet egymással, anélkül, hogy előbb vagy utóbb összeütközésre ne kerüljön közöttük a sor. Különösen azért nem, mert az oroszországi szocialista államrend, a bolsevik-uralom, egy osztály diktatúrájával járó, kisebbségi alapon álló, valóságos önkényuralom. A legnagyobb engedmény, amit a mostani Oroszország szovjetkormányának tenni lehetne, az kellene hogy legyen, hogy alakuljon át demokratikus alapon álló népkormányárá. Ha azután az

orosz népszavazás egy szocialista államrend mellett döntene (a bolsevik-uralomnak aligha lenne többsége), akkor abba Európának természetesen bele kellene nyugodnia és megkísérelnie, hogy lehetséges-e a kapitalista európai államszövetségnek a szocialista alapon álló orosz szovjetszövetséggel való békés együttműködése és egészséges gazdasági érintkezése. Valószínűleg igen. De mindenesetre sokkal valószínűbb lehet ez, mint a demokratikus alap nélküli, diktatúrára épített bolsevista önkényuralom alatt álló mai szovjetállammal való együttműködése és állandó béke lehetősége.

Az orosz kérdés véglegesen megnyugtató megoldása nélkül kész veszedelmet jelentene egy kapitalista világrend alapján megmaradt Európa számára az általános leszerelés. Amennyire érthető és alapjában véve az igazságosságnak megfelelő követelése a legyőzött államoknak az, hogy tegyenek végre eleget a győző államok is a békefeltételek azon követelményének, hogy a legyőzöttek leszerelését kövesse az általános lefegyverzés, ugyanannyira aggályosnak kell szerintem találni ennek a követelésnek keresztülvitelét addig, amíg az orosz kérdés megnyugtató módon megoldva nincs. A leszerelési követelést elsősorban Franciaország természetesen különben sem fogja teljesíteni. Ebben pedig nézetem szerint teljesen igaza van. Mondhatnám, szerencsére nem fogja teljesíteni. Mert a mai helyzetben az egyetlen hadsereg Európában a francia, mely az orosz hadsereggel sikeresen tudhatna szembeállni. Amint a francia hadsereg leszerelne, a szovjethadsereg valószínűleg azonnal megtámadná Lengyelországot, Oláhországot és Finnországot. És mind a hármat pár hónapon belül széjjelmorzsolná. Lengyelország már tíz évvel ezelőtt sem tudott volna tovább ellentállni az orosz támadásnak, ha francia segítséget nem kap. Pedig akkor a Trotzki által hevenyészve felállított vörös hadsereg összehasonlíthatatlanul gyengébb volt a mai, jól felszerelt, jól kiképzett, jól vezetett orosz hadseregnél. Az oláh hadsereg az orosz hadsereg számára pedig úgyszólván csak egy falatot képezne.

Az európai népszövetség fölött kellene állania a népek Világszövetségének, ennek tagjai lehetnének az európai népszövetség, az amerikai népszövetség és az ázsiai népszövetség. A nemzetközi hadiflotta fenntartása és vezetése a világszövetség feladatát kellene, hogy képezze. Legfontosabb feladata azonban az kellene, hogy legyen, hogy kidolgozzon egy tervszerű termelési alapot, amelyen az államok termelésüket nyugodtabb és biztosabb alapon folytathatják, anélkül, hogy ki legyenek téve a termelés és fo-

gyasztás közötti aránylagosság olyan végzetes megzavartásának, mint az a mostani világválság alatt megtörtént és történik. A folyton rohamlépésekben előrehaladó technikai vívmányok és találmányok mellett, amelyek beláthatatlan perspektíváját nyújtják a termelés óriási növelésének már a közeli évtizedekben is, egyenes öngyilkosság lenne a kapitalista világ részéről, ha nem találná meg a módját egy egyetemleges nemzetközi alapon meghatározott és kidolgozott általános világtermelési tervzetnek. A mostani, tervszerűtlen, kapkodó, anarchisztikus, anomáliákkal telt termelési rendszere a kapitalizmusnak, mely annak kezdetlegesebb időszakából maradt fenn, semmi esetre sem állhatja meg a helyét a technika gyors haladásával kapcsolatos többtermeléssel, illetve az evvel arányban nem maradt fogyasztással szemben és nem állhatja meg helyét az oroszországi tervszerű termeléssel szemben sem. Az előző év statisztikai adatai alapján kidolgozott világfogyasztással arányban kellene meghatározni a következő év tervszerű termelését. Természetesen csak nagy vonásokban. Kisebb eltérések, fluktuációk a világfogyasztás és világtermelés nagy arányainál semmi számottevő szerepet nem játszanak és a mostanihoz hasonló válságot elő nem idézhetnének. A mostani válságban olyan mélyreható szerepet játszó bizalomhiányról többé szó sem lehetne. Az egészségtelenül eloszlott világ-aranykészletnek kérdése önmagától és automatikusan oldódnék meg egészséges irányban.

Tisztában vagyok avval, hogy mind ennek jórésze egyáltalában nem, legjobb esetben igen nehezen, mindenesetre pedig csak hosszabb idő alatt lehetne létrehozható. A mostani világválság folyamata pedig nem vár, hanem ijesztő gyorsasággal romlik tovább és pusztítja, roncsolja, rágja a kapitalista világrendet, úgy mint a rákbetegség. Előbb elmondottakban vannak olyanok is, melyek nem olyan égetően sürgős természetűek, hogy keresztülvitelük nélkül a válság folyamata ne lenne megállítható, a gyógyulás kezdetét ne vehesse. Vannak közöttük azonban olyanok, amelyek nagyon is sürgős természetűek és amelyek nélkül a kigyógyulás, a fennmaradás szerintem úgyszólván ki van zárva. Ilyenek a háborús tartozások törlése, a békefeltételek revíziója, a népek közötti őszinte kibékülés, a vámfalak leépítése, az általános bizalom helyreállítása. Ezek nélkül a minimális előfeltételek nélkül, én részemről legalább nem vagyok képes hinni a világválság elmúlásában és a kapitalizmus fennmaradásában. Hanem ez esetben azt kell, hogy higgyem, hogy a kapitalista polgári társadalomból kiveszvé az egészséges önfenntartási ösztön, mely nélkül pedig semmi sem életképes, át kell, hogy adja helyét

egy új világregndnek, egy más, szocialista társadalmi és termelési berendezkedésre alapított világregndnek.

Ha ez a világesemény a kapitalista nagyállamok kormányainak további tehetetlensége, belátáshiánya, ügyefogyottsága és kicsinyeskedése folytán valóra válnék, aminek jelen pillanatban már meglehetősen nagy valószínűsége látszik fennforogni, akkor a polgári társadalomra nézve sorsdöntő fontossággal bír az, hogy az egyik világregndről való áttérés a másikra milyen módon, milyen eszközökkel, milyen megfontoltsággal és belátással fogna megtörténni. Ha ez fokozatosan, demokratikus alapon, a polgárság és munkásság békés megegyezésével, forradalmak és vérengzések nélkül történnék, akkor a nyugati civilizáció értékei az új társadalmi és termelési rendre való áttéréssel sem fognának veszendőbe menni. Ha a polgári társadalom vezetői a szociáldemokrácia megfontolt, emberséges és tisztességes gondolkodású vezéreivel meg tudnának egyezni egy bizonyos fokozatos átmeneti programúban, a termelési eszközök fokozatos szocializálásában, a magánvagyon limitálásában, az adózás kérdésében, stb., ha velük karöltve járnának el egy olyan átmenet létesítésére, amely minden társadalmi osztályra nézve elviselhető, akkor elképzelhető az új világregnd úgy is, hogy az ne járjon a polgári társadalom kibírhatatlan sanyargatásával és részleges kipusztításával. Ha a polgári társadalom tagjainak túlnyomó része ilyenképpen bele tudna nyugodni a változott világregndbe, alkalmazkodni tudna hozzá, hajlandó lenne résztvenni annak felépítésében, akkor nem lenne oka kétségbeesésre a változott világregnd miatt. Mert a munkára való kötelezettség, a magánvagyon túlnyomó részének elvesztése akkor, amikor a megélhetés mindenkinek számára intézményesen van biztosítva, az emberek közötti civakodás, irigységet állandóan szító osztálygyűlölet megszűnése egymagában véve egyik sem ok a kétségbeesésre. A polgári társadalom tagjaira, a kapitalizmus haszonélvezőjére sem, amennyiben van bennük valamilyes életfilozófia, vagy nevezzük fatalizmusnak.

Van azonban egy másik eshetőség is, amely miránk, polgári társadalomhoz tartozó kapitalisták részére sokkal nagyobb veszedelmet rejt magában és amely – anélkül, hogy az új világregnd társadalmának és termelésének hasznára válnék – a nyugati civilizáció erkölcsi értékeinek pusztulásával járna, az emberiség morális színvonalát beláthatatlan időkre vetné vissza.

Ha úgy rendelné a Gondviselés, vagy úgy hozná magával a sors (ki-ki világnézete szerint használja a megfelelő kifejezést erre vonatkozólag), hogy fokozatos átmenet nél-

kül, a szociáldemokrácia vezetőivel való megegyezés nélkül, forradalmak útján és erőszakkal következnek be az átalakulás, Oroszországból áthömpölyögve Közép- és Nyugat-Európába, ázsiai bolsevista erkölcsi felfogással és módszerrel, kisebbségi diktatúrával és terrorral, az emberek értéktelen salakjának hangadó szerepével, az emberben szunyadozó kegyetlen és állatias ösztönök szabadjáraeresztésével, a szegénysorsuak, nyomorultak bosszuérzésének szitásával, a polgári társadalom javarésznének kipusztítási szándékával, akkor ez miránk, polgári társadalomhoz tartozók részére mindennek elvesztését jelentené, amiért élni érdemes. Haza, vallás, erkölcs, család, szeretet, tisztesség, becsület, megélhetés, mind, ami nélkül ez a földi élet számunkra elképzelhetetlen és elviselhetetlen, veszedelemben forognának és úgy fogalmilag, mint ténybelileg kiirtásra lennének ítélve olyan kormányzat és vezetőség által, amelynek jármába lennének belefogva.

Ez ellen az eshetőség ellen minden emberileg lehető elkövetni, minden elképzelhetően célszerű intézkedést megtenni, minden szétválasztó tényezőt kiküszöbölni, minden lehetséges egyezséget elfogadni, ez szerintem jól felfogott lelkiismeretbeli kötelessége a művelt emberiség javarésztét magában foglaló államok összes kormányainak, legfőképpen pedig azoknak, akiknek döntő és vezetőszerűk, megfelelő súlyuk és hatalmuk van hozzá.

Azonban minden további késedelmeskedés és határozatlanság nélkül. Minden elveszett óráért, napért, hétért kár. Minden idővesztés növeli a kockázatot. És bekövetkezhetik az a szomorú tény, hogy végre belátására jutnának a világot kormányzókat a fenyegető veszedelemnek, de csak akkor, mikor az már késő, mikor az események végzeteszerű tovagördülését megakadályozni már nem képesek.

Ütött a tizenkettedik óra!